

ULUSLARARASI SUÇLAR VE TARİH

Altı Aylık Uluslararası Hukuk ve Tarih Dergisi

sayı

13

2012

Çeçenistan Rusya Gerginliğinde Rus Medyası:
Kuzey Osetya Beslan Okul Kuşatması Örneği

Leyla BUDAK

Nogay Kıyımı: Rusya İmparatorluğunun
Nogayları İmha Eylemi ve Günümüzdeki Yankıları

Sevinç ALİYEVA - Ali ASKER

The Relationship Between
Collective Trauma And Civil Society:
Jewish Citizens Of Israel As A Case Study

Seda KIRDAR

Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere
Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası
Türkmenlerin Hukuki Durumu

Bilgay DUMAN

2012 - 2013 Yılları Arasında Balkan Savaşları ve
Balkanlar İle İlgili Yayınlanan Kitaplar

ULUSLARARASI SUÇLAR VE TARİH

Uluslararası hakemli dergi - Yılda bir kez yayımlanır
Türkçe-İngilizce

2012, Sayı 13
ISSN: 1306-9136

EDİTÖR

E. Büyükelçi Ömer Engin LÜTEM

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Aslan Yavuz ŞİR

YAYIN KURULU

Alfabetik Sıra İle

Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT
(Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun)

Prof. Dr. Sadi ÇAYCI
(Başkent Üniversitesi, Ankara)

Ömer Engin LÜTEM
(Avrasya İncelemeleri Merkezi
Onursal Başkanı)

Bilal ŞİMŞİR

(E. Büyükelçi, Tarihçi-Yazar)

Prof. Dr. Mustafa TURAN
(Gazi Üniversitesi, Ankara)

Prof. Dr. Mehmet SARAY
(Yeditepe Üniversitesi, İstanbul)

Prof. Dr. Ömer TURAN
(Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara)

YAYIN SAHİBİ

Halil YENER

YAYIN İDARE MERKEZİ

Süleyman Nazif Sokak No. 12/B Daire 4 06550

Çankaya/ANKARA

Tel: 0 (312) 438 50 23

Faks: 0 (312) 438 50 26

E-posta: terazi yayincilik@gmail.com

YAYIN TÜRÜ

Yerel Süreli Yayın

ABONE SORUMLUSU

Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan. Eğt. Org. Mat. Kırt. Ltd. Şti.

Süleyman Nazif Sokak No. 12/B Daire 2 06550

Çankaya/ANKARA

SAYFA DÜZENİ

Ruhi ALAGÖZ

BASKI

Özyurt Matbaacılık

Büyük San. 1. Cad. Süzgül Sok. No: 7 İskitler / ANKARA

Tel: +90 312 384 15 36 Belgegeçer: +90 312 384 15 37

BASIM TARİHİ VE YERİ

17 Mayıs 2013, Ankara

İçindekiler / Contents

Editörün Notu .....5 (Editorial Note)	5
Çeçenistan Rusya Gerginliğinde Rus Medyası: Kuzey Osetya Beslan Okul Kuşatması Örneği .....7 (Media of Russia in Chechen Russian Conflict The Case of North Osetia Beslan School Siege)	7
Doç. Dr. Leyla BUDAK	
Nogay Kıyımı: Rusya İmparatorluğunun Nogayları İmha Eylemi ve Günümüzdeki Yankıları .....39 (Nogai Atrocity: Russian Empire's Annihilation of Nogai and Reflections for Today)	39
Dr. Sevinç ALİYEVA - Yrd. Doç. Dr. Ali ASKER	
The Relationship Between Collective Trauma And Civil Society: Jewish Citizens Of Israel As A Case Study .....59 (Kollektif Travma ve Sivil Toplum Arasındaki İlişki: İsrail'in Yahudi Kökenli Vatandaşları Üzerine Bir Vaka İncelemesi)	59
Seda KIRDAR	
Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu .....85 (Crimes Against Humanity in Iraq Towards the Turcoman of Iraq and Their Legal Status After 2003)	85
Bilgay DUMAN	
2012 - 2013 Yılları Arasında Balkan Savaşları ve Balkanlar İle İlgili Yayınlanan Kitaplar .....111 (Publications on Balkan Wars and the Balkans in 2012-2013)	111

İçindekiler / Contents

Editörün Notu

Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergimizin 2012 yılına ait 13. sayısını sunmakla mutluluk duyuyoruz.

Dergimiz bu sayı itibariyle yılda 1 kez yayınlanmaya başlamıştır.

Bu sayıda Türkiye'ye yakın veya komşu ülkelerdeki bazı uluslararası suçlar ve bunların sonuçları hakkında dört yazı bulunmaktadır.

Çeçenistan Rusya Gerginliğinde Rus Medyası: Kuzey Osetya Beslan Kuşatması Örneği yazısında Leyla Budak, 2004'te vuku bulmuş sadece Rusya'nın değil dünya kamuoyunun da dikkatini çeken, bir grup Çeçen direnişçinin Beslan'daki bir okulda öğrencileri ve öğretmenleri üç gün süreyle rehin tutması olayının Rus basını tarafından nasıl izlendirildiği ve yansıtıldığı incelemektedir.

Sevinç Alieva ve Ali Asker tarafından kaleme alınan **Nogay Kırımı: Rusya İmparatorluğunun Nogayları İmha Eylemi ve Günümüzdeki Yankıları** başlıklı yazıda ülkemizde nispeten az bilinen bir konu, Çarlık Rusya'sının Nogayları ortadan kaldırmak girişimi ve göçe zorlanmaları ele alınmakta ve bu politika sonucunda günümüzde küçük bir Nogay topluluğu kaldığı vurgulanmaktadır.

Seda Kırdar **The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society: Jewish Citizens of Israel As A Case Study** (Kollektif Travma ve Sivil Toplum Arasındaki İlişki: İsrail'in Yahudi Kökenli Vatandaşları Üzerine Bir Vaka İncelemesi) başlıklı yazısında Holokost'un yarattığı travmanın Yahudilerde kolektif olarak yaşandığı ve İsrail kamuoyunda ve politikalarında kendini gösterdiği belirtilmektedir. Holokost'un neden olduğu kendini "kurban" olarak hissetme durumu, çelişkili bir şekilde Filistinlilere karşı ayrımcılık yapılmasını ve sert politikalar ve askeri yöntemler izlenmesi sonucunu vermiştir. Böylelikle doğmuş bulunan şiddet sarmalı Filistinlilerle barışçıl ilişkiler kurulmasını da engellemektedir.

Bilgay Duman **Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu** başlıklı yazısında bu ülkede geçmişte Türkmenlere yapılan bazı insanlık dışı uygulamalara değinilmektedir. Yazı 2003 Amerikan işgalini Türkmenler açısından bir tarihsel dönüşümün başlangıç noktası olarak kabul etmekte ve bu tarihten sonraki anayasal metinleri Türkmenler açısından incelemektedir.

Balkan Savaşlarının 100. yılında bulunduğumuz şu dönemde bu savaşlara ve sonuçlarına karşı bölge dışı ülkelerde, savaşların Balkan ülkelerinin yeniden yapılanmasına, Balkanlarda yaşayan Türklerin önemli bir kısmının sürülmesine ve öldürülmesine yol açan ciddi insan hakları ihlalleri yaşanmasına ve ayrıca Birinci Dünya Savaşına giden yolun başlangıcı ve bu savaşın adeta bir provası olmasına rağmen, göreceli bir ilgisizlik bulunduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'de ise, istenilen ve beklenen düzeyde olmamakla beraber, bu döneme daha fazla ilgi gösterilmektedir. Dergimizin gelecek sayısında Balkan Savaşlarına ilişkin bazı yazılar yayınlamayı planlamaktayız. Bu sayımızda ise söz konusu savaşlar konusunda son zamanlarda ülkemizde yayınlanmış kitapların bazılarında oluşan bir listeyi vermekteyiz:

İçten saygılarımızla

ÇEÇENİSTAN RUSYA GERGİNLİĞİNDE RUS MEDYASI: KUZEY OSETYA BESLAN OKUL KUŞATMASI ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Leyla BUDAK

EGE Üniversitesi

İletişim Fakültesi

İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

leylabudak@yahoo.com

Öz: Bugün Rusya Federasyonu'nda demokratik kurumlar mevcuttur, ancak bu kurumların ne kadar demokratik işlevler üstlendiği tartışmaya açıktır. Demokratik bir toplumda hayati bir rol üstlenen medya bu kurumlardan biridir. Kitle iletişim araçları, demokrasilerde toplumu etkileyen olaylara ilişkin görüş ve düşünceleri sunmada önemli bir rol üstlenirler. Sovyet sisteminin yıkılışından sonra medyada resmi sansür yasaklanmış olmasına rağmen gerçekte olanlar bunu doğrulamamaktadır. 1 Eylül 2004'te Rusya Federasyonu'na bağlı Kuzey Osetya'da küçük bir kasaba olan Beslan uluslararası haber takibinin gündemine oturmuştur. Bir grup Çeçen direnişçi bir okulda öğrencileri ve öğretmenleri üç gün boyunca rehin almıştır. Bu makalede Rusya Federasyonu'nda medyanın Beslan okul olaylarının haber takibini nasıl gerçekleştirdikleri değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beslan, Rus Medyası, Haber, Çeçen Sorunu, Basın Özgürlüğü

(RUSSIAN MEDIA IN CHECHEN RUSSIAN CONFLICT THE CASE OF NORTH OSETIA BESLAN SCHOOL SIEGE)

Abstract: Russia today has democratic institutions, but it may be debated to what extent they are allowed to function democratically. One of these institutions is the mass media, which plays a vital role in a democratic society. Mass media plays a vital role in how society views and responds to events that affect them in a democracy. After the collapse of the Soviet system formal censorship in media was banned even though the reality has been different. On September 1, 2004, a school in the Russian town, Beslan, became the subject of international news coverage. A group of Chechen separatists seized the school and kept its teachers and students hostage for three days. The aim of this article is on how media in the Russian Federation attempt to report on the events in Beslan.

Keywords: Beslan, Russian Media, News, Chechen Conflict, Freedom of Press

1. GİRİŞ

20.Yüzyılın son on yılı Avrasya coğrafyasında meydana gelen ve yeniden yapılanma sürecinde ortaya çıkan birçok sosyal, kültürel ve siyasal değişikliğe sahne olmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılışımdan sonra bölgesel ve küresel nitelikli sosyal-siyasal olaylar, bölge ülkeleri kadar tüm dünya ülkelerinde de dikkatle takip edilmektedir.

Sovyetler Birliği'nde Perestroyka ve Glasnost döneminin getirdiği demokratikleşme süreci, Sovyet topluluklarında ulusalcı hareketlerin güçlenip yayılmasına neden olmuş; 1990 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması sonrası Rusya Federasyonu ve on dört ulusal devlet tarih sahnesinde yerini almış, yeni cumhuriyetler bağımsız birer ulus devlet olarak kendi varlıklarını koruma ve güçlendirme politikalarını sürdürürken, federasyon içindeki diğer federe birimlerde de hak-statü veya bağımsızlık talepleri devam etmiştir. Etnik kimliklerin ön plana çıktığı yeni cumhuriyetlerde Rusya ile olan ilişkiler sürmüş ve Rusya Federasyonuna bağımlı kalanların federal merkezle olan bağları veya hak talepleri de etnik kimliklerin ön plana çıkarıldığı bir süreçte devam etmiştir.

Bu coğrafyada bulunan Kafkasya Bölgesi de tarih boyunca birçok farklı kavmin göçüne sahne olmuş, istilalara uğramış, farklı uluslar, etnik kimlikler ve diller ülkesi görünümünü büyük ölçüde korumuştur. Kafkasya, tarihi, etnik ve kültürel bir coğrafya olarak Kafkas sıradağlarının ve bunun kuzeyinde yer alan bölgenin adıdır. Günümüzde Rusya Federasyonu içinde kalan bu bölgede etnik ve kültürel olarak Kafkasya'nın bir parçası olan Abhazya ve Güney Osetya da dâhil, Kuzey Kafkasya topluluklarını oluşturan Dağıstan, Çeçen-İnguş, Kuzey Osetya, Kabardin Balkar, Karaçay Çerkes ve Adige Cumhuriyetleri bulunmaktadır.¹ Yönetmel açıdan bu isimlerle tanınan Cumhuriyetleri oluşturan halklar, konuştukları diller açısından yirmiden fazla etnik gruba ayrılır.² Tarih boyunca, Kafkasya Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası açısından vazgeçilmez bir bölge olmuştur.

Sovyetlerin halefi olarak kurulan Rusya Federasyonu, ayrışma döneminin sorunlarını aşmaya çalışırken federasyon içinde kalan özerk veya yarı özerk statüsünü koruyan birimlerle sorunlar yaşanmıştır. Federal merkezle cumhuriyetler arasında, cumhuriyetler ile özerk oluşumlar arasında çeşitli anlaşmazlıklar, anti-demokratik veya hukuk dışı uygulamalar, uluslararası anlaşmalara uyulmaması, çeşitli insan hakkı ihlalleri ihtilafları tırmandırmıştır. Özellikle Kafkasya Bölgesi'nde yoğunlaşan şiddet, terör olayları ve çatışmalar bölge ülkelerindeki durumun ve Sovyetler Birliği dönemindeki sistemlerin, yasaların ve uygulamaların yeniden tartışılması

1 Ufuk Tavkul, "Kazaklar", *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, İstanbul, 2005, s.71

2 Cevdet Hapi, "Yeni Gelişmeler ve Kuzey Kafkasya", *Kuzey Kafkasya Dergisi*, İstanbul, Sayı:85, s.3-4

gerektiğini göstermiştir.³ Bu sistemlerin içinde önemli bir önceliğe de kitle iletişim sistemi sahiptir. Bölgenin gerilimli yapısı, terör, savaş, şiddet olaylarına son derece açık olması buradaki haber-bilgi akışını ön plana çıkarmaktadır. Ancak gerginliğin ve şiddetin yaygınlaştığı veya arttığı dönemlerde de ilk kirliliğin medya ortamında, haber ve bilgi paylaşım ve aktarım sürecinde ortaya çıkması; konunun öneminin ve önceliğinin altını çizmektedir.

2. SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN DAĞILMASI SONRASI KUZEY KAFKASYA

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında 31 Mart 1992'de imzalanan sözleşme ile Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri, Rusya Federasyonu'nun bir parçası olarak kabul edilmiştir. Güney Kafkasya'da Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsız devletleri kurulmuştur. Tarih boyunca büyük devletlerin menfaat mücadelesi verdikleri Kafkasya, gerek bölgenin gerekse dünyanın en gerilimli coğrafyası haline gelmiş, bölgede merkezi anlamda tam bir siyasi istikrar sağlamadığı gibi ülkeler ve çeşitli topluluklar arasındaki gerilim had safhaya yükselmiştir. Rusya'nın Kafkasya'yı kendi toprakları olarak görmesi, tüm politikalarını bu yönde şekillendirmesi de gerilimi tırmandırmaktadır.

Kuzey Kafkasya Cumhuriyetleri, Rusya Federasyonu'nun bir parçası olarak önemli sorunlar yaşamaktadırlar. Eğitim, sağlık, istihdam ve güvenlik sorunları süratle artmaktadır.1991'den itibaren merkezî kontrolün zayıflaması nedeniyle çeşitli çatışmalar çıkmış, tansiyon yükselmiştir. Kısacası etnik gruplar ve topluluklar arasında her an yeni bir olay olabilmekte, bölge savaş ve şiddet olaylarına son derece açık olma özelliğini korumaktadır.⁴ Bölgesel güç olan ve bu kimliğini korumak isteyen Rusya, daha önce tamamen kontrolü altında tuttuğu bu coğrafyadaki etkisini devam ettirme arzusunda. Gürcistan'a karşı Abhazyaya ve Güney Osetya'ya destek vermektedir. Sovyetlerin dağılmasıyla başlayan Gürcü-Abhaz çatışmaları sonucu Rusya Abhazyanın bağımsızlığını tanımıştır.⁵ 1922'de Güney Osetya Özerk Bölgesi statüsüyle Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanan Güney Osetya, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde Kuzey Osetya ile birleşme talebinde bulunmuştur.

Gürcistan 1990 yılında Osetya'nın özerk bölge statüsünü kaldırmış, Ocak 1991'de Gürcü birlikleri Osetya'ya girmiş, 1992 yılında araya Rusya'nın girmesi ile olaylar geçici de olsa yatışmış ancak bağımsızlık talebi devam

3 Bekir Demir, "1990 Sonrası Rusya'sında Etno-Politik Ayrışma Süreci", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, İstanbul, Sayı: 6, s.34

4 Nadir Devlet, "Kafkasya", Ufuk Tavkul (der.), *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, a.g.e., İstanbul, 2005, s.6

5 Kamer Kasım, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, Ankara, 2011, s.71

etmiştir. 2008 yılında Rus güçleri Güney Osetya'ya girmiş, Rusya-Gürcistan arasında çatışmalar başlamıştır. Daha sonra Rusya, Abhazya'nın ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanımıştır.⁶ Gürcistan ise batı ile ilişkilerini artırmış, Rusya'dan uzaklaşmaya başlamıştır.⁷ Bölgedeki egemenlik yarışının doğurduğu sorunlar, hızlı bir şekilde yayılabilmekte sadece bölge ülkelerini değil tüm dünyadaki dengeleri de etkileyebilmektedir. Rusya, Kafkasya ülkelerindeki anlaşmazlıklara müdahale ederek kendi gücünü ve konumunu korumaya yönelmekte, bölge ülkeleri ise kendi aralarında etnik veya siyasi nedenli çatışma, şiddet ve çeşitli gerginliklerle bu müdahalelere adeta zemin hazırlamaktadır. Dağıstan'da Kumukların ve Nogayların ayrı devlet kurma arzusu, Lezgilerin bir Lezgistan kurma kararı, Çeçenlerin direniş hareketlerinin giderek karmaşıklaşan bir durum alması, İnguşetya'da istikrarsızlık ve yine bu coğrafyada yaşanan çok sayıda etnik çatışma ve istikrarsızlıklar, toplulukların bağımsızlık talepleri Rusya'nın bölgeye müdahalesini artırıcı faktörlerdir.⁸ Bu coğrafyada yer alan Kuzey Osetya ise nispeten etnik yapısı ve konumu itibarıyla daha sorunsuz olma özelliğini korumuş, ancak Beslan olayları ile dünyanın gündeminde ilk sırayı almıştır.

Kuzey Osetya, yüzyıllar boyunca sosyo-kültürel açıdan birbirini etkileyen ve bir Kafkas kültürü oluşturan bu yapının merkezi yerindedir. Nüfus ve yüzölçümü itibarıyla diğer cumhuriyetlere göre küçük ise de coğrafi konumu, stratejik durumu, sosyo-kültürel yapısı gibi özellikleri nedeni ile jeo-politik açıdan önemli bir yere sahiptir. Başkenti Orkonikidze olan Osetya, Orta Kafkasya'da bulunan en önemli kuzey-güney geçidi üzerindedir. Hazar Denizi ile Karadeniz arasında uzanan Kafkas sıradağları üzerinden kuzeyi güneye bağlayan yegâne geçit olan "Daryal" bu bölgededir.

Çeçenistan'ın batısında, Kafkas Dağlarının kuzeyinde yer alır. 600.000 i geçen nüfusu ile Kuzey Osetya'da nüfusun %53'ünü Osetler, %30'unu Ruslar, %5'ini İnguşlar ve kalanını da diğer Kafkas ırkları oluşturur.⁹ Osetya toprakları, tarihin her döneminde büyük göçlere, askeri ve ticari hareketlere sahne olmuştur. Tarihi kaynaklar Oset halkını Alan'ların torunları sayar. Dilleri Hint-Germen dillerinin bir koludur.¹⁰ Halkın %30'unun Rus asıllı olması ve ülkede yaygın olarak Rusça'nın kullanılması uygulanan medya ve kültür politikalarında etkili olmuştur. Esas itibarıyla de Kuzey Kafkasya'da Rusya tarafından bu bölgedeki halklara verilen eğitimde kendi dillerini kullanma hakkı çok sınırlı ve genellikle göstermelik olduğundan¹¹ bölgede

6 Fatih Atan, *Güney Osetya Katliamı*, Dönence Yayınları, İstanbul, 2011, s.174-176

7 Kamer Kasım, a.g.e., s.132

8 Cevdet Hapı, a.g.m, s.3

9 Ramazan Özey, *Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri*, TİKA Yayınları, 2000, s.21-38

10 Adolf Berje, *Kafkasya*, Murat Paşsu (çev.), Chiviyazları Yayınları, İstanbul, 2010,s.81-83

Rusça esas iletişim dili olarak kabul görmüştür.

Medya üzerinde başlıca iletişim dilinin Rusça olması, Rus medyasının Osetya’da genel anlamda etkili olması ile sonuçlanmış ve kendine özgü bir medya sisteminin oluşmasını da olumsuz yönde etkilemiştir. Esasen Rus dilinde basılan çoğu gazete ve dergi (Rusya merkezli) ülke genelinde etkili olmakta, bölgesel medyanın haber ve siyasetten çok magazin veya eğlence ağırlıklı geliştiği görülmektedir. Kuzey Osetya’nın bölgesel ve yerel düzeyde de kendi medya sistemi yeteri kadar gelişmemiştir. Bunun arkasında siyasi, sosyolojik ve ekonomik birçok nedenin bulunduğu belirtilmelidir. Yazılı basının ise görsel-işitsel yayıncılığa göre daha iyi olanaklara sahip olduğu söylenebilir. Ancak gerek Kuzey Osetya’nın kendi içinde gerekse Federasyondan gelen haber-bilgi akışı üzerinde Rusya’nın belirgin bir üstünlüğü her zaman mevcut olmuştur.

Beslan olayları sırasında Rusya Federasyonu’na bağlı olan Kuzey Osetya’da haber bilgi akışı Rusya’nın kendi medyası ile sağlanmış, yerel ölçekli medya kuruluşlarının rolü son derece sınırlı kalmış, medya mensuplarının çalışma koşulları da daha sonra inceleneceği üzere bir hayli sorunsal bir alan olmuştur. Esas itibarıyla Rusya Federasyonu’ndaki medyanın geçmişi ve geleneksel alt yapıyı besleyen düşünsel ortamın nasıl şekillendiği de Rus Medyası’nın günümüzdeki koşullarının ve Beslan haber takibini nasıl gerçekleştirdiklerinin anlaşılmasına yardımcı olabilir. Sovyetler Birliği dönemindeki medyaya bu bağlamda kısaca değinmek gerekmektedir.

3. SOVYETLER BİRLİĞİ DÖNEMİNDE MEDYA

1917 devriminden sonra Sovyetler Birliği’nin kurulması ile birlikte toplumun her kesiminde yaşanan köklü değişiklikler, Sovyet Basın sisteminin de şekillenmesine katkı sağladı. Sovyet Basını ve diğer tüm kitle iletişim araçları, bu süreç içinde Marksist öğretiyeye dayalı ve Lenin’in temel ilkeleri doğrultusunda organize olarak yeni bir kitle iletişim kuramının* normatif yapılanmasını ortaya koydular. Basının “Sovyet Komünist Kuramı” zaman içinde diğer sosyalist ülkelerin felsefi anlamda basın düzenlemelerine

11 Yaşar Kalafat, *Kırım-Kuzey Kafkasya, Sosyal Antropoloji Araştırmaları*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s.148

* Kitle iletişim sistemlerine dayanak oluşturan makro kuramların en belirgin ve bilinen tanımlaması Fred Siebert vd. ne ait olup dörtlü bir ayırmda ortaya konulmuştur. Bu tanımlama, medyanın devlet ve devlete ait kurumlarla olan ilişkisinden hareketle dört temel kuram fikri üzerine dayanmaktadır. Otoriter yönetim düşüncesinin hakim olduğu otoriter siyasi düşüncenin ışığında geliştirilen ‘Otoriter Kuram’, Aydınlanma Çağının genel felsefi yapısı ve Milton, Locke ve Mill gibi düşünürlerden etkilenecek geliştirilen ‘Liberal Kuram’, Aydınlanma Çağındaki bazı belirsiz yönler ve teknolojik gelişmelerle doğan ‘Sosyal Sorumluluk Kuramı’, ve Sovyetler Birliği’ndeki uygulamalar ve Komünizmin etkisi ile temellenen ‘Sovyet Komünist Basın Kuramı’. Diğer bazı araştırmacılar, örneğin McQuail, bu kuramlara ek olarak çeşitli kuramlar da eklemiştir. Gelişme Aracı Kuramı, Demokratik Katılım Kuramı gibi. (Bknz; Denis McQuail, *Mass Communication Theory: An Introduction*, Sage Publications, London, 1983, s.111-113)

de¹² örnek teşkil etti.

Sovyetler Birliği döneminde bütün uygulamaları ve içeriği ile devlet kontrolünde olan kitle iletişim araçları, ülkede partinin ve devletin bir aracı olarak kullanılmış, devletin gücü ve partinin etkinliği ile ilgili diğer araçlarla yakından bağlantılı olmuş ve devletin ve partinin içinde birliği sağlayıcı araçlar olarak işlevler üstlenmişlerdir. Medyanın birliği ve devletin gücünü sağlayıcı araçlar olması yoğun bir kontrol sisteminin medya üzerinde işletilmesine neden olmuştur.

Önceki dönemlerde etkin olan ve *Otoriteryan* düşüncenin ışığında geliştirilen “Otoriter Kuram”, çoğunlukla yıkıcı basın kontrol etmeye çalışırken (sesini duyuramamaya) çalışırken, “Sovyet Komünist Kuram”, toplumun sosyal ve politik organizasyonu açısından basına özel bir sorumluluk yüklemiştir.¹³ Altschull’a göre medyaya düşen sorumluluk Partinin birliğini sağlayıcı olduğu belirtilen mesajlarını ve bilgilerini aktarmak ve bu siyasi hedef dışında kalan kesimleri barışçıl bir “*consensus*” ortamında buluşturmak, genel halk kitleleri içindeki aykırı görüşleri yok ederek sınıfsız toplumun doğuşuna hizmet etmek olarak açıklanabilir.¹⁴

Sovyet Medyasında kontrol, sadece kendi medya sistemleri üzerinde değil dışarıdan gelen her tür yayın (radyo ve televizyon), gazete, haber ve bilgi (kitap, dergi vb) akışı üzerinde de sağlanmıştır. Sovyet Rusya’da basın çalışanlarının yüksek bir sorumluluk anlayışı içinde çalışması gerekliliği hedefinden hareketle söz konusu yüksek sorumluluk ve bilinç her şeyden önce Partinin mesajlarının halka iletilmesinde önemli rol üstlenmelerine neden olmuştur. Sovyet Basınının kontrolü genel olarak partiye ait olmuştur: “Basın halka ait olarak görülen veya böyle tanımlanan bir sistem olarak var olmuştur. Halkı temsil eden de Parti’dir.”¹⁵

Parti genelde kontrolü üç yoldan sağlamıştır. Merkezi Propaganda ve İkna Komitesi basın-yayın kuruluşlarına farklı düzeylerde editörler atamış, editörlerin profesyonel yeterlilikten daha çok politik anlamda güvenilir kişiler olmasına dikkat edilmiştir. İkinci bağlamda Parti, Propaganda ve İkna Merkezi aracılığı ile basın kuruluşlarında haber takibinin nasıl olacağını belirleyen bir dizi talimat yayınlamıştır. Üçüncü olarak Parti, basının performansını sürekli olarak değerlendirmiş, her düzeyde basın performansını eleştiren ve değerlendiren bir komite görev yapmıştır.¹⁶

12 Raşit Kaya, *Kitle İletişim Sistemleri*, Teori Yayıncılık, Ankara, 1985, s.38

13 Robert L.Stevenson & Donald L.Shaw, *Foreign News and The New World Information Order*, The Iowa University Press, USA,1984, s.135

14 Herbert Altschull, *Agents Of Power: The Role Of The News Media In Human Affairs*, Longman, New York, 1984,s.284

15 Fred S. Siebert, Theodore Peterson, Wilbur Smith, *Four Theories Of The Press*, University Of Illinois, 1959, s.132 vd.

16 Siebert vd. , a.g.e., s.132

Editoriyal içeriği oldukça yoğun olan ve özel teşebbüsün olmadığı basın kuruluşlarında Sovyet editörler, sosyal süreçlerin sunumunu ikna edici ve düzenleyici profesyonel kimlikleri perspektifinden vermişlerdir. Sonuç olarak 1917 devriminden sonra başlayan ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar geçen sürede Sovyetler Birliği'ndeki medya sistemi, felsefi yapı olarak Sovyet Komünist Kuramı'nda belirtildiği gibi oluşturulmuş; kitle iletişim araçlarının kontrolü, rejimin amaçladığı hedeflere ulaşmasında, günlük olayların resmi ideolojinin bakış açısından verilmesinde, halkın dış kaynaklı her tür haber-bilgi akışına karşı korunmasında ve sadece rejimin gerektirdiği bilgilerin halka aktarımında aktif olarak devlet yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Yeniden yapılanma sonrasında toplumun hemen her kesimini büyük ölçüde etkileyen süreç kitle iletişim sisteminde de önemli değişiklikler yaratmış; 80'li yılların sonunda ülkenin değişen sosyal yapısı içinde basının ve görsel-işitsel yayıncılığın katı normları, doğrudan sansür ve işleyiş mekanizması büyük ölçüde değişim göstermiştir. Örneğin, Komünist Parti'nin yayın organı olan Pravda, Glasnost sonrası ilk dönemde siyasi aktörleri eleştiren yazılar yayınlamış, bir Sovyet dergisi de Mihail Gorbachev de dâhil olmak üzere Parti'ye yönelik sert eleştirilerde bulunmuştur. Hükümet gazetesi olan Izvestia ise toplumsal suç ve şiddet olaylarına ilişkin istatistikler yayınlamıştır.¹⁷ Rusya Federasyonundaki basın, iç haberlerin yayınlanması aşamasında sansüre karşı önemli bir mücadeleye girişmiş, yazı işlerinden sorumlu editörler ve gazeteciler "Glavlit" adı verilen resmi sansür kurumuna danışmadan yazılarını yazmışlardır.¹⁸ Glavlit, 1990 yılına kadar etkin olmuş bir ön denetim kurumudur. Partinin politikasına aykırı olan her tür yazı, bilgi, haber vb.nin kitle iletişim araçlarında yayınlanmaması konusunda çok etkin rol oynamıştır.¹⁹ Özet olarak demokratik ülkelerde demokrasinin ve demokratik tartışmaların olmazsa olmaz bir ögesi olan medyanın²⁰ rolü komünizmde tamamen siyasi amaçlar ve hedefler tarafından yönlendirilmiştir.

4. 1989 SONRASI RUSYA FEDERASYONU'NDA MEDYA

1990'larda ise Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası kurulan Rusya Federasyonu'nda yeniden yapılanma hareketi, toplumun hemen her kesiminde büyük değişiklikler yaratmış ve medya da bu süreçten etkilenmiştir. Ülkenin değişen sosyal atmosferi sonrası basının ve görsel-işitsel yayıncılığın katı normları ve işleyiş mekanizması da büyük ölçüde değişim göstermiştir. Devlet elindeki basın- yayın tekeli kırılmış, özel girişime de izin verilmiş, yasal mevzuat başta olmak üzere, yapısal ve işleyiş anlamında büyük değişiklikler

17 Werner Severin& W. Tankard, *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri, Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*, Ali Atuf Bir& Serdar Sever (çev.), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir,1994, s. 506

18 İsmet Giritli, *Günümüzde Haberleşme, Olaylar, Sorunlar, Gözlemler*, Der Yayınları, İstanbul, 1988,s.57

19 Michael S. Fox, "Glavlit, Censorship and The Problem of Party Policy in Cultural Affairs, 1922-28", *Soviet Studies*, Volume 44, Issue 6, 1992,s.1045-1068

20 Colin Sparks, *Communism, Capitalism and the Mass Media*, Sage Publications, London, 1998, s.16

olmuştur. Özgür bir basın varlığı genellikle hükümet müdahalesi ve kontrolünden uzak olması anlamına gelmektedir, böyle bir basının hükümetin şekli, yönetim biçimi, ülkedeki ekonomik gelişim, yaşam standartları ile olan ilişkisi yüzyıllardan beri tartışma konusu olmuştur. Bu tartışma seksenli yılların sonlarına doğru ise büyük bir ivme kazanmıştır.²¹

Günümüzde Rusya Federasyonu'ndaki basın, Sovyet döneminden bu yana önemli ölçüde değişim göstermiş; ilk 15 yıl içinde medya sahipliğinin çok değişken olduğu görülmüştür. TV ve Radyo Yayıncıları Birliği'nin resmi verilerine göre, Rusya'da 2.168 TV ve radyo şirketi bulunmaktadır; bunlardan, 161 tanesi kombine (TV ve radyo) lisansına sahiptir. 799'u sadece televizyon yayını yapan şirket ve 888'ü sadece radyo istasyonudur. Yaklaşık 1.500 civarında kablolu televizyon operatörü olduğu da bilinmektedir. Sovyet döneminde de popüler olan çeşitli gazeteler, günümüzde de popüler olmaya devam etmektedir. Bunlar arasında *Komsomolskaya Pravda*, *İzvestia*, *Trud* ve *Moskovskiy Komsomolets* bulunmaktadır. Tüm bu gazetelerin yayın politikaları Sovyetler Birliği döneminden sonra değişmiştir.

Diğer popüler gazeteler arasında haftalık *Argumenty Ben Fakty*, *Gazete Kommersant* ve *Nezavisimaya Gazeta* bulunmaktadır. Tiraj sayılarını tam olarak saptamak mümkün olmasa da en yüksek tiraja sahip gazetenin *Komsomolskaya Pravda* olduğu bilinmektedir. Tüm önde gelen Rus gazetelerinin, TV ve radyo kanallarının web siteleri mevcuttur. Son istatistiklere göre, Rus halkının yüzde 35'i internet kullanmakta, şehir merkezlerinin dışında yerel bölgelerde bu sayı yüzde 12'ye düşmektedir. İnternet kullanıcılarının yaş ortalaması ise 18 ile 24 yaş aralığında yoğunlaşmaktadır. Rusların %54'ünün hiç internet kullanmadığı görülmektedir. Bazı bölgelerde internet kullanımının %8 oranında olduğu bilinmektedir. En yüksek kullanım %49 ile Moskova'dadır.²²

Üç önemli yasa, Rusya'daki medya alanını düzenlemektedir. Kitle İletişim Kanunu (1991), İletişim Kanunu (2003), Enformasyon, Enformasyon Teknolojileri ve Enformasyonun Korunması Hakkında Kanun (2006). Kitle İletişim Kanunu'nda son yapılan değişiklikler özellikle terörizm, şiddet, vb olayların yaygınlaşmasını engellemek adına yapılmış değişikliklerdir.

Aslında değişimin en önemli adımlarından biri 1989 yılında atılmış; söz konusu yıl sonlarında üç Sovyet yasama komitesi herhangi bir grubun ya da kişinin sansüre tabi tutulmadan yayın yapabilmesine izin veren bir yasa tasarısı önerisinde bulunmuşlardır; (ki bu öneri batıdan eleştiriler almış olmasına rağmen) bu adım Sovyet gazetecileri tarafından "Sovyet tarihinin en önemli basın özgürlüğü hareketi olarak"²³ tanımlanmıştır. Perestroykanın doğuşundan

21 David Weaver, "Press Freedom, Media and Development" *Journal Of Communication*, Spring 1985, Vol.35, Number; 2

22 "Russian Media Landscape", internet adresi:<http://www.ejc.net/media_landscape/article/russia/>

23 B. Keller, "A Proposed Law Limits Censorship", *New York Times*, 27 Eylül 1989. Severin&Tankard (akt.), *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri, Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*, a.g.e , s.506

sonra medya üzerindeki gücü kontrol edebilmek için çok boyutlu bir mücadele gerekmiş; medya bu kargaşa ortamında hem bir silah, hem de kavga'nın başlıca hedefi olarak en merkezde yer almıştır. Başka bir ifadeyle siyasi sahada etkili olmak isteyen tüm güçler, "Sovyet medyası üzerinde dikkate değer bir etki yaratmak"²⁴ amacı ile hareket etmişlerdir. Durumun günümüzde de değiştiği söylenemez.

Eski politik güçler, medyayı kontrol ederek kendi pozisyonlarını güçlendirmeye çalışırken; yeni güçler, medya üzerinde etkin bir rol oynama çabası içine girmişlerdir. Yeni politik güçler, Parti'yi ve medyadaki resmi görevlileri, kitle iletişim araçlarının Sovyet toplumundaki rollerini yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır. Geçmişten gelen unsurlar dikkate alındığında medya Sovyet toplumunda propaganda, ikna (*agitation*) ve organizasyon olan üç farklı rol üstlenmiştir. Bu rollerinin devamı için özellikle görsel-işitsel basın üzerinde kontrolün devam etmesi için çaba sarf edilmiştir. Buna bir örnek 1990 yılından yani sürecin hemen başından verilebilir. 1990 yılı içinde Gosteleradio'nun (Televizyon ve Radyo Yayıncılığı Devlet Komitesi) başına Merkezi Komite'nin yüksek rütbeli görevlileri getirilmiş, bu olay kamuoyuna personel kısıtlaması olarak yansıtılmıştır. Ancak akademisyenler ve uzmanlar bu değişiminin nedeninin "güvenilir yöneticiler aracılığı ile televizyon yayınları üzerinde parti kontrolünü sağlamak"²⁵ olarak açıklamıştır. Belirtildiği üzere başta Glavlit olmak üzere yaklaşık 70 yıl boyunca da Bolşeviklerin basın üzerindeki kontrolü son derece etkin şekilde²⁶ devam etmişti. Günümüzde bu kurumun ortadan kalkması başka yöntemlerin devreye girmesi ile sonuçlanmıştır.

Özet olarak Glasnost sonrası dönemde birçok basın kuruluşunda medya ürünlerinin kalitesinde (örneğin, gazete dergi vb. ürünün basım, renk vb.) gözle görülür artış sağlanırken içerik veya çeşitlilik açısından beklenen gelişmeler gerçekleşmemiş, ayrıca objektiflik, tarafsızlık gibi haber içeriğine ilişkin konularda gelişim ve beklenen ilerleme süreci tam anlamı ile sağlanamamıştır. Medya ürünlerinin içeriğinin nadiren tarafsızlık, objektiflik ve dengeli haber koverajı gibi uluslararası gazetecilik standartlarının gereksinimlerini karşıladığı, bu alanlarda çeşitli sorunları olduğu uluslararası kamuoyunda akademik tartışmaların da odağını oluşturmuştur. Basın ve ifade özgürlüğü ile ilgili konular, ayrıca gazetecilerin mesleki ve kişisel güvenlik konularına ilişkin sorunların da çözümlenmemiş olması da devam eden diğer ulusal veya uluslararası nitelikli tartışmalardandır. Ek olarak Rusya'nın medya kanunlarındaki bazı konular da çeşitli uluslararası değerlendirmelerde her zaman gündemde kalmış ve özellikle son yıllarda medya kanunlarına yapılan ekler ve değişikliklerle ilgili tartışmalar da önemini korumaya devam etmiştir.

24 John Downing, "Soviet Media Before and After Glasnost", John Downing&Ali Mohammedi&Annabelle Steberny Mohammedi, *Questioning The Media*, Sage Publications, USA, 1990, s.151

25 Elena Androunas, "The Struggle Control Over Soviet Television", *Journal Of Communication*, Spring 1991, Vol.41, No.2 (Mass Culture and Perestroika Özel Sayısı)

26 Brian McNair, *Glasnost, Perestroika and the Soviet Media*, Taylor&Francis, Routledge, 2006,s.27 vd.

Rusya'nın bağımsızlığının ilk yıllarında, medya standartları ve meslek etiği yeni gazetecilik faaliyetlerinin temel taşlarını oluşturmuştur. Bu standartların çoğu günümüzde ise ne tam anlamı ile şekillenmiş, ne her boyutu ile etik kurallar oluşturulmuş ne de etiğin akademik anlamda uygulanması sorgulanabilir olmuştur. Rusya'da ifade özgürlüğünün yanı sıra ülkedeki Medya mevzuatı alanındaki değişiklikler de halen en çok tartışılan konular olmaya devam etmektedir. Kanunlarda yapılan bazı değişikliklerin (yeni medya formlarının veya iletişim araçlarının online medya, dijital, mobil telekomünikasyon, uydu televizyon, vb. ortaya çıkması gibi) Rus basınındaki ve kitle iletişim alanındaki yeni gelişmelerle ilişkili olduğu belirtilmiştir. Diğer değişiklikler ise medya aktivitelerine ulusal güvenlik konuları ya da şiddetin ve terörizmin yayılmasının ve bu konularla ilgili mücadele alanlarının zorunluluğu olarak tanıtılmıştır.

En çok tartışılan konu ise basın ve ifade özgürlüğü bağlamında medya kontrolü olmuştur. Akademisyenlere göre medya üzerindeki kontrol farklı yönlerde kaymış gibidir.²⁷ Günümüzde yazılı basından daha belirgin olarak görsel-işitsel medyanın devlet tarafından daha sıkı olarak kontrol edildiği görülmektedir. Yasal kararlar ne şekilde olursa olsun veya televizyonun resmi statüsü ne şekilde olursa olsun televizyon yayıncılığının Rusya Federasyonu'nda devlete bağımlı ve kontrollü yapısı muhafaza edilmektedir. Görsel-işitsel yayıncılığın halk üzerindeki etkisinin genellikle yazılı basından daha fazla olması kontrolün yoğun olarak televizyon üzerinde olması ile sonuçlanmıştır. Genellikle Sovyetler Birliği'nde televizyon yayınlarından sorumlu olanlar, program içeriğini yayından önce kontrol etmişlerdir. Ancak Glasnost çağına uyarlandığında bürokrasinin metotları değişmiştir. Daha önceki dönemlerde eğer yayınlardan sorumlu olan yönetici veya editoryal merkez, bir yapımcının veya programcının yayın akışında bir uygunsuzluk bulursa veya içeriğini beğenmezse resmi ve yazılı bir emri herkesin bilgisine sunar ve neyin aykırı olduğunu açıkça ifade ederek programı yayından kaldırabilir, programcının da mesleki kariyerinin bitmesine yol açabilecek bir süreç başlatabilirdi.

Glasnost döneminde ve sonrasında ise bir program sessizce yayından kaldırılmış veya program yapımcısına açıklama yapılmadan programının içeriği politikadan kültürel yaşama dönüştürülebilmiştir. Bu tür olayların arkasında genellikle belirgin bir iz veya açıklama yoktur ve bu eylem yukarıdan yani yöneticilerden gelen bir telefonla veya mesajla yoluyla gerçekleşmiştir.²⁸

Özet olarak ifade etmek gerekirse Rusya Federasyonu'nda günümüzdeki eğilim medya özgürlüklerinin ediyoryal özgürlükler başta olmak üzere genel anlamda kısıtlanması yönündedir.²⁹ Özellikle medya anlamlı sosyal-politik süreçlere

27 Laura Belin, "The Russian Media in The 1990's", Rick Fawn&Stephen White (edt.s), *Russia After Communism*, Frank Cass Pub., 2002, s.139 vd.

28 Elena Androunas , a.g.y, s.177

29 Dimitry Strovsky, " Crisis Management and Mass Media in Russia Following The Historical Perspectives", Boris Porfiriev&Greg Simons (ed.), *Crises In Russia*, Asgate Publishing Company, USA, 2012, s.1968 vd.

dâhil edilmemekte, kontrol veya kendi kendine sansür birçok farklı noktada rol oynayabilmekte ve medyanın kriz durumlarında üstlenebileceği hayati rol göz ardı edilmektedir. Tüm bunlardan belki daha da trajik olan ise muhalif çok sayıda gazetecinin öldürülmesidir. Bu cinayetlerin arkasındaki failler tam olarak bulunamamış, çok sayıda dava ve devam eden soruşturmalar ile cinayetler gündemdeki yerini korumuştur.

Bu ve benzer durumları bir sorunsal bağlamında irdelemek için Çeçenistan örneği çok önemlidir. Başka bir ifadeyle, Rusya'da kitle iletişim araçlarının özgürlükleri ile ilgili tartışmaların yakın tarihten en somut örneği Çeçenistan Savaşı'ndan verilebilir. Çeçenistan örneği bağlamında Rusya'daki basın ve ifade özgürlüğü sorunlarının analizi, günümüzde giderek artan önemi ile terör, kriz, savaş ve gerginlik durumlarında habercilik açısından çok önemli bir sorunsal alanı oluşturan insan hakkı ihlallerinin medyada haber olarak ne şekilde ele alındığı (veya ele alınması gerektiği) konusunu, bu tür sorunsal alanlarda uğraşan gazetecilerin güvenliği gibi konuları da gündeme getirir. Ancak tüm bu konuları ele almadan Çeçenistan ve Rusya ilişkilerinin geçmişi ve Beslan olaylarına kısaca değinmek gerekmektedir.

5. ÇEÇENİSTAN - RUSYA GERGINLIĞI ve BESLAN OKUL KUŞATMASI

Rusya Federasyonu'nun en fazla uğraştığı sorun Çeçenistan konusudur. Çeçen-Rusya gerginliğinin kökeni 18. Yüzyıla dek dayanmaktadır. Rusların 1859'dan itibaren Kafkasya politikasının merkezi olan Çeçenler, topraklarını koruma uğruna mücadele etmişlerdir. 1944 yılında Nazilerle işbirliğinden ötürü Stalin, tüm Çeçen nüfusunu Orta Asya'dan zorunlu göçe tabi tutmuş, çok sayıda Çeçen göç sırasında ve sonrasında olumsuz koşullar nedeni ile hayatını kaybetmiş, daha sonraları ise Kruşçev Çeçenlerin vatanlarına dönmelerine izin vermiştir. Gerek Çarlık, gerekse Sovyetler Birliği döneminde Rus-Çeçen çatışmalarına sahne olan bu bölgede çok önemli gerginlikler, çatışmalar ve yıkımlar yaşanmıştır.³⁰

1991 yılında Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra General Dudayev ve onun Çeçen milisleri, bağımsızlıklarını ilan ederek Çeçenistan'ın bağımsız bir cumhuriyet olduğunu açıklamışlardır. Ancak ilan edilen bağımsızlık Çeçenistan'a uzun dönemli istikrar ve barış ortamı yerine iç karışıklıklar, artan terör ve Rusya ile gerginleşen ilişkiler gibi oldukça sıkıntılı zamanlar getirmiştir. Çeçenistan'ın bağımsızlığını kabul etmeyen Rusya, askeri güçlerle Çeçenistan'a girince ilk Rusya Çeçenistan savaşı da başlamıştır. 1994 ve 1996 yılları arasında süren ilk savaş sonrası Çeçenistan'a beş yıllık özel bir otonomi tanınmıştır. Ancak Çeçen gruplar arasında başlayan iktidar mücadelesi, Çeçenistan'da bu sorunun çözümünü ve iç istikrarı engellemiştir. Rusya'nın Çeçenistan üzerindeki iddiası da devam etmiştir. 1999 yılında yeni bir Çeçen-Rus Savaşı

30 Şamil Mansur, *Çeçenler*, Sam Yayınları, Ankara, 1993,

başlamıştır. Kafkasya'daki hâkimiyeti sağlamak için hazırlığını yapan Rusya, Grozni'yi ele geçirmiş, şiddetli çatışmalar çıkmıştır. Geçici de olsa bir ölçüde kontrol sağlanmış ama bölgede istikrar ve güven ortamı tesis edilememiştir.³¹

Bu olayların belki de en önemli dönüm noktasını ise Beslan Olayları oluşturmuştur. Rusya Federasyonu'nun karşılaştığı en önemli terör olaylarından biri Beslan Okul Kuşatması olarak bilinen olaydır. Çeçen sorunu ve sonrasında gerçekleşen Beslan olayları, Rus medyasındaki eğilimlerin de en önemli ve başlıca değişim nedenlerinden biri olarak bilinmektedir.³² Aslında Rusya Federasyonu, Beslan okul kuşatmasının yaşandığı 1 Eylül'e gelinmeden son on gün içinde çok sayıda şiddet ve terör olayı ile karşı karşıya kalmıştır. Beslan olaylarından sadece birkaç gün önce iki uçak kaçırılmış, doksan kişi hayatını kaybetmiş, yine aynı günlerde Moskova metrosuna yapılan bir saldırıda 11 kişi ölmüştür.³³

Ancak tüm bu saldırılardan çok daha farklı olarak Beslan' da ilk kez terör olayları doğrudan çocukları hedef almıştır. Bu saldırının doğrudan çocukları hedef alması, üstelik çok sayıda çocuğun bulunduğu bir okulu hedef alması dünya genelinde büyük tepkiyle karşılanmasına neden olurken basının olaya yönelik ilgisi büyük ölçüde artmıştır. Rusya'nın Kuzey Osetya bölgesinde meydana gelen Beslan okul kuşatması, üç gün sürmüş ve 1,100 kişi rehine olarak alınmıştır. Olaylar, 1 Eylül 2004 tarihinde gerçekleşmiş, 777'si çocuk 1,100 'den fazla kişinin rehin alınması ile bütün dünyanın gözü Kuzey Osetya'ya çevrilmiştir.

Rehineleri alan eylemci grup (ki aralarında Rus, Çeçen, Osetyalıların ve kadınların da olduğu belirtilmektedir, kaynaklara göre 32 kişidirler, ancak Rus Basını bu bilgileri doğrulamamıştır) İkinci Çeçen Savaşını sonlandırmak için söz konusu eylemi gerçekleştirdiklerini açıklamışlardır. Rus yönetimi ile direnişçiler arasındaki görüşmelerden sonuç çıkmayınca, 3 Eylül'de tarihe *Beslan Kuşatması* olarak geçen bir katliam yaşanmıştır. Eylemin üçüncü gününde; Rus güvenlik güçleri, tanklar, yüksek tahrikli basınçlı bombalar ve diğer ağır silahları kullanarak binaya girmişlerdir. Patlamaların ardından, Rus güvenlik güçleri ve eylemciler arasında silahlı çatışmalar meydana gelmiştir. Çıkan çatışmalarla başlayan yangın ve çatının çökmesi, yaşanan trajediyi unutulmayacak boyutlara taşımış, çatışmaların sonunda, en az 334 rehinenin öldürüldüğü (aralarında 186 çocuğun bulunduğu), yüzlerce rehinenin yaralandığı ve birçok insanın kaybolduğu belirtilmiştir.³⁴ Beslan trajedisinin sorumluluğunu Kafkas Center web sitesinde Çeçen Lider Şamil Basayev üstlenmiştir. 17 Eylül 2004'de Çeçen Lider bu eylemi Çeçenistan'ın

31 Kamer Kasım, a.g.e., s.134-135

32 Ivan Zasurskiï, *Media and Power in Post-Soviet Russia*, Transnational Institute Pub., USA, 2002, s.61

33 Debiddatta Aiirobinda Maliapatra, "The Chechen Issue: Russia's Case and International Terrorism", *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 2005, Vol. 61,s.227

34 "Beslan Trajedisi Hala Aydınlatılmadı", internet adresi:<<http://www.trthaber.com/haber/dunya/beslan-trajedisi-hala-aydinlatilamadi-7666.html>>

bağımsızlığını istedikleri için gerçekleştirdiklerini belirtmiş³⁵ eylemi gerçekleştirenlerin Çeçen direnişçiler olduğunu ifade etmiştir.

Kremlin'e ve onun kontrolündeki medyaya göre eylemcilerin bir talepleri yoktur, Kremlin'e göre eylemciler zevk için sivillere ateş etmeye başlamış ve Rus özel kuvvetleri, kurşungeçirmez yelekleri olmaksızın teröristleri etkisiz hale getirmek için kendilerini tehlikenin içine atmışlardır.³⁶ Karakoç'un ifadesiyle;

“Eylemden sağ kurtulanların ve kasaba halkının açıklamaları ise Kremlin versiyonundan bir hayli farklıdır. İngiliz Guardian ve liberal Rus gazetelerine göre Kuzey Osetya Cumhurbaşkanı Alexandr Dzaşokhov ve diğer resmî görevliler Kremlin tarafından yetki verilmedikleri için eylemcilerle görüşmeyi reddettiler. Eylemcilerle kendi isteği ile görüşen İnguşetya Eski Başkanı Ruslan Aushev ise eylemcilerle görüştüktan sonra 30 rehineyi eylemcilerden teslim almıştır. Keza, eylemcilerin siviller üzerine ateş açmaları sonrasında güvenlik güçlerinin operasyona hazırlıksız başladığı bilgisi de tam olarak doğru değildir. Rus askerî uzmanlarından Pavel Felgenhauer'e göre operasyon sırasında görevlendirilen özel saldırı helikopterlerinin en yakın üstün hazırlanıp olay yerine gelmesi en az yarım saati bulmaktadır. Bu durum da, güvenlik güçlerinin operasyonunun önceden planlı olduğunu göstermektedir.”³⁷

Kuzey Osetya Cumhuriyeti'nde küçük bir kasaba olan Beslan'da meydana gelen trajik okul baskını ve sonrasında yaşananlar, 1995 yılında meydana gelen Moskova tiyatro baskınına benzeyen yönler içermektedir. 23 Ekim 2002'de, 40 kadar Çeçen militan, Moskova tiyatrosunu basmış ve yüzlerce kişiyi rehin almıştır. Rus özel timleri, tiyatroya uyku gazı sıktıktan sonra baskın düzenlenmiş, 1 saat süren operasyon sonunda 41 Çeçen eylemciyle 129 rehine ölmüş, 700'ü aşkın rehine kurtarılırken, 3 Çeçen militan ise gazın etkisiyle uyudukları için sağ olarak ele geçirilmişti.³⁸ Beslan'da yaşananlar 2002 yılı Ekim ayındaki tiyatro baskınına hatırlatan ortak noktalara sahiptir.

Bir ulus trajik bir felakete uğradığında farklı tepkiler birbirini izler. Hükümetler olayın etkisini azaltmak için adımlar atarken, gelecekte benzer bir olayın yaşanmaması için önlemler almaya çalışırlar. Olaya bizzat tanıklık edenler, deneyimlerini, neler yaşadıklarını anlatmaya çalışır, medya ise tüm bu olup biteni aktarmaya çalışır. Bu gibi olaylarda medyanın haber koverajı (haber takibi) yaşamsal önem taşır. Doğru ve zamanında verilen bilgi acil ve önemlidir. Olayın üzerinden geçen dokuz sene de Rusya Federasyonu'nun Kuzey Osetya

35 Debidatta Aurobinda Mahapapa, “Kashmir and Chechnya: Issues in Terrorism”, *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, Year. 2006, Vol., 62, s.243

36 Ekrem Karakoç “Beslan, Rusya'nın 11 Eylül'ü mü?”, internet adresi: <<http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=17&makaleid=3816> >

37 Karakoç, a.g.m

38 "Rusya'da Terör ve Rehine Krizi", *NTVMSNBC*, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/285502.asp>

Özerk Cumhuriyeti'nin Beslan kentinde 1-3 Eylül tarihlerinde meydana gelen okul baskınında hala cevaplanamamış sorular olduğu da bir gerçektir. Rusya Federasyonunda yaşananlar medyanın haber takibinde de çok önemli ve ciddi sorunlar olduğu ortaya koymaktadır.

6. BESLAN OLAYLARINDA MEDYA ve RUS GAZETECİLERİN HABER TAKİBİ

“Devletin saygınlığı, vatandaşın canından önemlidir” politikası 1995 yılındaki Budyonovsk baskınından bu yana Kremlin'in düsturu olmuştur. Moskova'da çoğunluğunu etnik Rusların oluşturduğu rehinelere zehirlenmekten çekinmeyen Kremlin'in Beslan'daki okulda Kafkas milletlerinden oluşan rehinelere karşı daha farklı davranacağı konusunda uluslararası kamuoyunda bir beklentinin bulunmadığı söylenebilir.³⁹ Eylem bitene kadar Rus halkı Beslan olayından en az şekilde haberdar edilmiş; eylemden sonra da sansür devam etmiştir. Genel olarak gazeteciler, (özellikle okula yakın mekanlarda çalışan gazeteciler) 1 Eylül ve 3 Eylül arasında yetkililerin işlerine karışmadığını da belirtmişlerdir. Ancak olayların çıktığı, çatışmaların yaşandığı 3 Eylül 2004 günü, öğlen saatlerinden itibaren gazetecilerin haber takibinin sorunlar yaşamaya başladığı görülmüştür.

Olayın başlangıcından itibaren CNN ve BBC haberi naklen verirken, Rus televizyonları eylemi sıradan bir haber gibi sunmaya devam etmişler, Rusya'nın en önemli televizyon kanallarından Channel One ve Rossia eylem hakkında kısa bilgi vermeyi tercih ederek normal eğlence ağırlıklı yayın akışlarını devam ettirmiştir. NTV (Gazprom şirketinin sahibi olduğu Ulusal TV Kanalı) Olayların çatışmaya dönüştüğü 3 Eylül'de Beslan'daki bir muhabirin okulda birçok yaralı ve ölü olduğunu bildirdiğini haber olarak geçmiş; ancak diğer devlet kanalları ORT ve Rossia bu bilgileri haber olarak geçmemiştir. NTV, Rus kanalları içinde bu olayları haber yapan ilk kanaldır. 2002 yılındaki tiyatro kuşatmasında güvenlik güçlerini eleştiren ve sonrasında devletin kontrolüne geçen NTV çatışmalar başladıktan (birkaç saat sonra) normal haberlerine dönmüştür.⁴⁰ Daha sonra gecikmeli olarak diğer kanallar da bu haberi yayınlamıştır, gecikmenin sebebi olarak halkta panik yaratmamak için haberin geç verildiği gösterilmiştir. Bu kanallardan Rossia devlet kanalı, olayları bir buçuk saat kadar verdikten sonra normal yayın akışına geçmiş ve kısa süreli haber bültenleri ile yetinmiştir. Rusya için üç ana ulusal kanal, başlıca enformasyon kaynağıdır. Ne yazık ki bu üç kanal da olay başından sonuna kadar doğru ve güncellenmiş enformasyon sunmamışlardır. Sonuç olarak basılı medya ve internet kaynakları Rusya için Beslan olayları sırasında başlıca haber kaynağı haline gelmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki Rus yazılı basını özellikle muhalif basın olaylar sırasında ve sonrasında eleştirel makaleler ve haberler yayınlamıştır.⁴¹ Görsel işitsel basına göre yazılı basın üzerindeki kontrol daha sınırlıdır.

39 Karakoç, a.g.m

40 Karakoç, a.g.m

41 Henry Plater-Zyberk, “Beslan – Lessons Learned?”, Conflict Studies Research Centre, November 2004

Bir başka Rus televizyon kanalı Perviy, (devlete ait) olayların başından beri kısa süreli haber bültenleriyle yetinmiştir. Ayrıca ulusal televizyon kanalları haber koverajlarında Putin yönetimi veya resmi temsilcilerin kriz yönetimi konusunu eleştiren yayınlar yapmamışlardır.⁴² Bazı medya kuruluşları ve muhabirlerin Beslan'daki gelişmeleri takip etmesinin engellendiği konusunda şikâyetler, birçok kez uluslararası kamuoyunda dile getirilmiştir. Olayların duyulmasından hemen sonra gerek Rus gazeteciler gerekse çeşitli ülkelerden gelen çok sayıda gazeteci ve muhabir, Beslan'a gitmek üzere yola çıkmış, özellikle havaalanlarında bazı sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır.

Bu muhabirler arasında, Gürcistan televizyonu "Rustavi 2"den Nana Lezhava ile kameramanı Levan Tetvadze de bulunmaktadır. Gazeteciler, 4 Eylül'de olayları takip etmek için Kafkasya'da gittiklerinde havaalanında alıkonulmuşlar, 8 Eylül'e kadar gözaltında kalmışlardır. Beslan'daki yerel yetkililer, Gürcistanlı gazetecilerin akreditesiz ve vizesiz olduklarını açıklarken "Rustavi 2" haber müdürü Eka Kheperia, gazetecilerin Gürcistan'ın Kuzey Osetya'ya (Rusya) sınır Kazbegi kentinde oturdukları için yasadışı bir konumları bulunmadığını bildirmiş ve vize engeli konusundaki tutumun neye dayandırıldığını anlayamadıklarını ifade etmiştir. İki ülke arasındaki anlaşmalara göre, bu kentte yaşayanların Rusya'ya vizesiz giriş yapabileme imkânları bulunmaktadır. Yerel polis ise, gazetecilere ait kamera, kayıt, belge ve telefonlara el koymuştur.⁴³

İzvestiya gazetesinin yaralıların fotoğrafını manşete taşıyan baş editörü istifa etmek durumunda kalmış, Raf Şakirov, gazetesinin yaklaşımını 'aşırı duygusal' bulduğu için istifaya zorlandığını açıklamıştır. Arap televizyon kanalı El Cezire, Moskova muhabiri Amr Abdül Hamid'in Beslan'dan Moskova'ya geri dönerken tutuklandığını bildirmiş, 'Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü' ise, rehine krizi devam ederken Beslan'a gitmek isteyen iki Rus gazetecinin havaalanında engellendiğini; daha sonra birisinin uçağa binmeyi başarmasına karşın, içtiği çayın ardından aniden hastalandığını açıklamıştır. Söz konusu muhabirin çalıştığı Novaya Gazeta'nın müdürü, Çeçenistan krizine vakıf olan bütün gazetecilerin Beslan'dan uzak tutulmaya çalışıldığını iddia etmiştir.⁴⁴ Söz konusu iki gazeteci Novaya Gazetesini Muhabiri Anna Politkovskaya (ki bu gazeteci daha sonraki yıllarda öldürülmüştür) ve Radio Liberty muhabiri Andrei Babitsky'dir. Belirtildiği üzere Anna Politkovskaya uçakta içtiği çay sonrası zehirlenerek hastaneye kaldırılmıştır. Rusya'da çıkan "Novaya Gazeta" muhabiri Anna Politkovskaya, 1 Eylül'den itibaren üç kez Moskova'nın Vnukovo Havaalanı'ndan Beslan'a gelme girişiminde bulunmuştur. Gazeteci, 2002'deki Moskova tiyatro baskınında olduğu gibi, çocukları rehlin tutanlarla

42 Miklós Haraszti, *Report On Russian Media Coverage of The Beslan Tragedy Access to Information and Journalists Working Conditions*, The Report of the Centre for Journalism in Extreme Situations, 16 September 2004

43 "Basın Beslan'a Giremedi", internet adresi <<http://bianet.org/bianet/medya/42588-rsf-basin-beslan-giremedi>>

44 "Beslan'da Ne Oldu?", *BBC Türkçe*, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/09/040907_beslan_raffarin.shtml

görüşmeyi amaçladığını açıklamıştır. Üçüncüsünde başarılı olabilen gazeteci, uçakta bir çay içtikten 10 dakika sonra bayılmış;⁴⁵ daha sonra yapılan analiz ve tetkikler sonucu Politkovkaya'nın içtiği çaydan zehirlendiği ortaya çıkmıştır.

Andrei Babitsky ise bir gerekçe ile tutuklanmıştır.⁴⁶ 2 Eylül'de Moskova Havaalanı'nda gözaltına alınan gazeteci, polis köpeklerinin gazeteciye ait eşyalarda patlayıcı kokusu aldıkları iddiası ile gözaltına alınmıştır. Gazeteci, eşyaları kontrol edildikten sonra serbest bırakıldıysa da, polis merkezinden çıktuktan kısa süre sonra kimliği belirsiz iki kişinin saldırısına uğramıştır.⁴⁷

Gazeteciler, rehine sayılarının Rus devlet televizyon kanallarından verilirken eksik ve yanlış olduğunu, bu durumda yerel halkın tepkisinin kendilerine yöneldiğini belirtmişlerdir. İsrarla verilen sayı, olayın başında 354 dür ve bu sayı sık sık tekrar edilmiştir. Ancak okuldaki çocukların ebeveynleri yetkililere kendi hazırladıkları listeyi sunmuşlar ve okulda 900'ün üzerinde rehine bulunduğunu belirtmişlerdir.⁴⁸ Rus gazeteciler, Rus yetkililerin 354 rakamında ısrarlı olmasına rağmen, birçok yabancı gazetecinin kendi ülkelerine geçtikleri haberlerde yerel halktan aldıkları sayıları verdiklerini ve bunun gerçeği daha doğru yansıttığını belirtmişlerdir. Halkın Rus gazetecilere karşı daha öfkeli olması da kaçınılmaz olmuş, gazetecileri yalan söylemekle itham eden yerel halk, Rus gazetecilere yönelik çeşitli tepkilerde bulunmuştur. Hükümet yetkililerinin (sadece rehine sayısı konusunda değil), medyaya saldırganların kimlikleri konusunda yaptıkları açıklamalar da yanlış enformasyon içermektedir. Saldırganların aralarında başta Araplar olmak üzere değişik uluslardan oluşan teröristler olduğunu ifade etmeleri de saldırıyı uluslararası terörizmle bağlantılandırmanın⁴⁹ en kolay ve popüler yolu olarak tanımlanabilir.

3 Eylül'de yaşanan olaylar sırası ve sonrasında çok sayıda gazeteci de gözaltına alınmıştır. Olaylardan sonra birçok Rus ve yabancı gazeteci, üstlerinin arandığını ve film, bant vb. materyale el konulduğunu belirtmişler, Novye Izvestia, Moskovskiy Konsomets, Novoya Gazeta, Moscow Times, muhabirlerinden tutuklananlar olmuş, bazıları gözaltına alınmıştır. Yabancı gazetecilerden Gazeta Wboroza (Polonya), Liberation, The Guardian muhabirleri Mineralnye Vody havalimanında gözaltına alınmış ve birkaç saat boyunca sorgulanmışlardır. 3 Eylül olaylarından sonra ZDF (Almanya), ARD (Almanya), APTN (Amerika) ve Rustavi 2 (Gürcistan) haber ekiplerinin televizyon kayıtlarına da el konulmuştur.⁵⁰

45 "Basın Beslan'a Giremedi", internet adresi:<<http://bianet.org/bianet/medya/42588-rsf-basin-beslana-giremedi>>

46 Dalziel, Stephen "Russia 'impeded media' in Beslan", *BBC*, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3662124.stm>

47 "Basın Beslan'a Giremedi", internet adresi:<<http://bianet.org/bianet/medya/42588-rsf-basin-beslana-giremedi>>

48 Haraszti, *Report On Russian Media Coverage of The Beslan Tragedy Access to Information and Journalists Working Conditions*, a.g.m

49 Dmitry Gorenburg, "The Causes and Consequences of Beslan A Commentary on Gerard Toal's Placing Blame: Making Sense of Beslan", *Political Geography*, 28 (2009) , s.23-27

50 Haraszti, *Report On Russian Media Coverage of The Beslan Tragedy Access to Information and Journalists Working Conditions*, a.g.m

Beslan Olayları ve sonrasında haber takibi yapan gazetecilerin en önemli sorunlarından biri gazetecilerin kişisel güvenliklerinin sağlanmasına ilişkindir. Bu konuda sorun yaşayan çok sayıda gazeteci olduğu bilinmektedir. Ancak özellikle Kafkasya Bölgesi'nde çalışan gazetecilere yönelik şiddet olayları sadece Beslan olayları ile sınırlı değildir.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, Rusya'da öldürülen gazetecilerin sayısının 2008 yılı itibariyle 292'yi bulduğunu açıklamıştır. Rusya Federasyonu'nda Kafkasya Bölgesi'nde medyaya yönelik şiddet olaylarının ise şaşırtıcı denecek kadar arttığı belirtilmiştir.⁵¹ Özellikle Çeçenistan'daki savaşla ilgili Rus yetkilileri sert şekilde eleştiren gazeteci Anna Politkovskaya'nın öldürülmesi olayların en trajik dönüm noktalarından biri olmuştur. Belirtildiği üzere Anna Politskovaya, Beslan olaylarını takip etmek için uçakla Osetya'ya giderken içtiği çay nedeni ile zehirlenmiştir. Beslan olaylarından yaklaşık iki yıl sonra ise araştırmacı-gazeteci Anna Politkovskaya Rusya'daki evinin asansöründe öldürülmüştür. Politkovskaya, ülkesindeki insan hakları ihlalleri ve özellikle Çeçenistan'daki insanlık dramı üzerine yaptığı haberlerle tanınmaktaydı.⁵² Politkovskaya bir röportajında 2. Çeçen Savaşı sırasında Rus medyasının olayları takibi ile ilgili olarak şunları belirtmiştir.⁵³

“1994-96 Çeçen Rus savaşının tersine bu sefer Rus medyasında konu hakkında enformasyon eksikliği var. Bu enformasyon boşluğunda hükümetin eylemleri dev bir propaganda makinesi tarafından destekleniyor. Bu makine bir düşman portresi yaratmayı becerdi. Güneyde yaşayan bu düşmanı “siyahlar” diye adlandırdılar. Birçok insan için gerçekte yüzleşmek veya geçmişi araştırmaktansa düşmanla yaşamak daha kolaydır. Böylece başarısızlık ve hataların sorumluluğu ona atılabilir. Bana yazılan mektuplarda sözlü hakaret ve küfürler oldukça fazla. Ama insanlar benim makalelerimi okuyorlar çünkü medyada enformasyon eksikliği var. Eğer bu tür makalelerden daha fazla olursa Rus toplumunun Çeçenistan'da neler olup bittiğine dair görüşü değişebilir.”

Anna Politskovaya, 1999'da muhalif Novaya Gazetesi'nde çalışmaya başlamış, bu dönemde Dağıstan ve Çeçenistan'daki mülteci kamplarını ziyaret etmiş, çatışma bölgelerinde izlenimlerde bulunmuştur. Politskovaya, kitapları, röportajları ve haberleri ile Rusya'nın en önemli gazetecilerinden biriydi ve çok sayıda ödül sahibiydi. İnsan hakları ihlalleri, Çeçen halkına yapılan işkence ve baskılar, ordunun uyguladığı şiddet, yargı sistemindeki eksiklikler, çatışmalar ve Rusya'daki demokrasi mücadelesi üzerinde en çok durduğu konulardı.⁵⁴ Suikastın ardından tutuklananlar olmuştur ancak cinayette hala

51 Erol Önderoğlu, “Rusya'da 18 Yılda 292 Gazeteci Ya Öldürüldü Ya Kaybedildi”, internet adresi: <http://bianet.org/bianet/dunya/109524-rusyada-18-yilda-292-gazeteci-ya-olduruldu-ya-kaybedildi>

52 "Politkovskaya Cinayetinin Baş Şüphelisi Tutuklandı", *BİANET*, <http://bianet.org/bianet/dunya/130450-politkovskaya-cinayetinin-bas-suphelisi-tutuklandi>

53 “İstenmeyen Millet Çeçenler”, *Diplomatik Gözlem*, <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-5671/istenmeyen-millet-cecenler.html>

54 Çakır, Serap "Anna Politkovskaya suikastı" <http://serapcakir.com/2011/10/07/anna-politkovskaya-suikasti/>

aydınlatılmamış birçok yön bulunduğu ve davanın tam olarak sonuçlanmadığı da bilinmektedir.

Anna Politskovaya cinayetinin Rus medyasında verilışı ise daha ilginç bir noktaya dikkatimizi çekmektedir. Belirtildiği üzere eski dönemde devlet sansürü, her gazetenin veya yayın kuruluşunun bir editoryal ofisi ve buna bağlı çalışan resmi nitelikli bir sansür ofisi yoluyla gerçekleşmekteydi. Bu ofis sadece haberlerin ne şekilde olacağından veya ne şekilde yayınlanacağından sorumlu değildi, hatta bizzat kendisi haber- bilgi üretmiştir.

Günümüz koşullarında ise editoryal merkezler farklı yol ve yöntemler denemektedirler. Bir tür enformasyon vakumu yolu ile çok sayıda dolaşıma sokulan bilgi, haber vb. (gerekli veya gereksiz) arasında, neden ve sonuçları ile kamuyu etkileyebilecek önemli olaylar sıradan, basit veya önemsiz olaylar gibi veya mümkün olduğunca belirsizleştirilerek, az bir zaman dilimine sıkıştırılarak sunulabilmektedir. Anna Politkovskaya cinayetinin Rus Televizyonlarında haber takibi olarak sunumu da buna bir örnek teşkil edebilir. Rus televizyonlarında bu cinayet sıradan ve önemsiz bir olay gibi sunulmuş, çoğu televizyon kanalında spor haberleri ile hava durumu arasında sıkıştırılmış ve bir iki dakikalık bir sunumla yetinilmiştir.⁵⁵

Anna Politkovskaya cinayetinin davası henüz neticelenmemişken, Politkovskaya ailesinin avukatı, (19 Ocak 2009'da) Stanislav Markelov da öldürülmüştür. Avukat Markelov, Ekim 2006'da Moskova'da öldürülen gazeteci Anna Politkovskaya'nın ve Kasım 2008'de ağır şekilde darp edildikten sonra komaya giren gazeteci Mikhaïl Beketov'un avukatlığını üstlenmişti.⁵⁶ Bir başka gazeteci Rus insan hakları savunucularından Natalya Estemirova da Temmuz ayı ortasında öldürülmüştür.⁵⁷ Estemirova, da, Çeçenistan Savaşı'ndan bu yana meslektaş ve arkadaşları Politkovskaya gibi bölgedeki insan hakları ihlallerini açıklığa kavuşturmak için uğraş vermiş, işkence, insan kaçırma, faili meçhul cinayetler gibi olayların aydınlatılması için çalışmış, çatışmalar, kayıplarla ilgili çok sayıda haber yazmıştır. Anna Politkovskaya cinayetinden yaklaşık 1 ay önce ise Novaya Gazeta gazetesi çalışanı Anastasiya Baburova Moskova'da öldürülmüştür.⁵⁸ 2008 yılında ise Rusya'nın İnguş Cumhuriyeti'nde gözaltına alınan *ingushetiya.ru* internet sitesinin kurucusu ve sahibi Magomed Evloyev, bir polis aracının içinde başından vurulduktan sonra ağır yaralanmış; ameliyat sırasında yaşamını yitirmiştir. Rusya'yı, Rusya'nın Kafkasya politikasını eleştiren yazılar yayınlayan sitenin yayını da bir müddet önce Rus yetkiler, tarafından durdurulmuştu. Yine Kafkasya Bölgesi'nde Dağıstan'da, televizyon

55 Arkady Babchenko and Josefine Olsen, "Information Vacuum", *Index on Censorship*, Sage Publication 2008, 37: 116,

56 "Rusya'da Çeçenistan Uzmanı Avukat ve Gazeteci Öldürüldü" <http://bianet.org/bianet/ ifade-ozgurlugu/112049-rusyada-cecenistan-uzmani-avukat-ve-gazeteci-olduruldu>

57 "Rusya'da faili meçhul cinayetler artıyor", *Deutsche Welle*, <http://www.dw.de/rusyada-faili-me%C3%A7hul-cinayetler-art%C4%B1yor/a-4539841>

58 "Anna Politkovskaya Cinayeti Davasında, 4 Saniğa Beraat" <http://tuid.org.ua/qanna-politkovskaya-cinayeti-q-davasnda-4-sana-beraat>

muhabiri Telman Alishayev, kimliği belirlenemeyen bir kişi tarafından vurulmuş, bir başka gazeteci yerel televizyon kanalında çalışan 26 yaşındaki Kazbek Gekkiyev ise⁵⁹ Başkent Nalçik'te başından silahla vurularak hayatını kaybetmiştir.⁶⁰

Rusya Federasyonu'nda faili meçhul gazeteci cinayetleri bu sayılanlarla sınırlı değildir. Öldürülen gazetecilerin ortak yönleri ise Beslan olayları da dahil olmak üzere Rusya'nın Kafkasya Politikası, bölgedeki insan hakları ihlalleri, Çeçenistan'daki durum, kayıplar vb. gibi konularda hükümete yönelik muhalif tutumlarıdır. Hükümetin özellikle Kafkasya politikasını eleştiren ve öldürülen çok sayıda gazeteci bulunmaktadır. Tüm bu şartlar altında Rus Gazetecilerin kendilerini belirlenen resmi söylemin dışında haber-yorum yazmamaları için ciddi bir psikolojik baskı altında hissetmeleri de kaçınılmaz olmaktadır. Hemen her gazeteci cinayetinin, Rus medyasındaki sunumu (özellikle resmi ideolojik söylemle zıtlaşmak istemeyen medyadaki sunumu) ise Politkovskaya cinayetinden (sıradan, kısa süreli, veya haber bültenlerinin sonunda iki dakikalık kısa bir sunum olarak) pek de farklı olmamıştır.

Esas itibariyle Çeçenistan-Rusya gerginliğinde medya yalnızca iktidara karşı değil, kendi içlerindeki propaganda amaçlı yayınlara karşı da önemli bir mücadele vermiştir. Rusya Federasyonunun ilk döneminde ve Çeçenistan gerginliğinin ilk yıllarında Hükümete yakın olmayan Rus Basını, iktidar tarafından dünyanın en sorumsuz basını olarak nitelendirilmiş, bu yönde birçok resmi açıklama kamuoyunun gündeminde yerini almıştır. Hükümete yakın olan basın, özellikle devlet yayıncılığı iktidarın müdahalelerde tamamen haklı olduğu yolunda yayınlar yapmıştır. Yeltsin, gazetelere sansür uygulama, resmi açıklamaların dışında haber veren kanalların yöneticilerini görevden uzaklaştırma gibi⁶¹ tümüyle geçmişin izlerini gösteren yol ve yöntemler kullanarak muhalif basını susturmaya yönelik çabalar sarf etmiştir.

Genel beklentiye göre birçok modern toplumda ve dünya genelinde, kitle iletişim araçları kamuoyunu (ve karar vericileri) yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde olup bitenler hakkında, bilgilendirir.⁶² Özellikle kriz (savaş, şiddet olayları, terörist saldırılar, ulusal veya uluslararası afetler gibi) zamanlarında medyanın bilgilendirme süreci hayati önem taşımaktadır. Habercilik açısından "kriz" kavramı, beklenmedik ve ani bir biçimde gelişen, çeşitli biçimlerde yaşamın gündelik akışını kesintiye uğratma ve var olan toplumsal düzeni sarsma potansiyeli taşıyan bir olay ya da olaylar dizisine göndermede bulunur. Savaş, terör, saldırı, hastalık, iktisadi bunalım, siyasal çalkantı, doğal afet ve kaza gibi kriz durumları, farklı toplumsal, ekonomik, siyasal ve moral olguların çeşitli

59 Bknz; Amy Knight, "Who-killed-anna-politkovskaya"

"<http://www.nybooks.com/articles/archives/2008/nov/06/who-killed-anna-politkovskaya/>

60 "Rusya'da Gazeteci Suikasti", <http://tr.euronews.com/2012/12/06/rusya-da-gazeteci-suikasti>

61 Cenk Başlamış, "Rus Basını Kişilik Savaşı Veriyor", *Milliyet*, 10 Şubat 1995

62 Greg Simons&Dimitry Strovsky, "Censorship in Contemporary in The Age Of The War Against Terrorism, A Historical Perspective", *European Journal Of Communication*, 2006, Vol. 21 (2)

biçimlerde iç içe geçmesiyle görünürlük kazanmaktadır.⁶³ Kriz haberciliği konusunda Rus medyasında önemli sorunlar olduğu görülmektedir. Özet olarak şunu belirtmek mümkündür, Tüm bu olaylar sırasında Rus hükümeti, şu üç soruyu net olarak cevaplamamıştır:

“Kaç kişi rehine olarak alınmıştır?”

Rehin alanların tam olarak kimlikleri hakkında detaylı bilgi nedir?”

Rehin alanların talepleri nedir?”

Gazeteciler, genel olarak haber takibi sırasında yaşadıkları sorunları daha sonra birçok platformda da dile getirmişler, kendilerine rehin alınanlar ve rehin alanlar hakkında net bir bilgi ulaşmadığını, ulaşabildikleri bilgileri vermeye çalıştıklarını, bu bilgilerin tam olmadığını, eksik veya yanlış bilgilerin yerel halkta zaten var olan panik durumunu derinleştirdiğini, birbirini tutmayan bilgiler, haberler arasında kalan halkın bu tepkilerini gazetecilere yönelttiğini, halkın gazetecileri yalan söylemekle itham ettiklerini belirtmişlerdir. Hükümet ve medya, medya ve vatandaşlar, vatandaşlar ve hükümet arasında kurulması gereken enformasyon akışı kurulamamıştır.⁶⁴ Bu enformasyon akışı, demokratik toplumlarda hayati önem taşımaktadır. Gazeteciler, bir kriz masası kurulduğunu ve kriz masasının basına düzenli aralıklarla bilgi vermesi gerektiğini ama olaylar sırasında herhangi bir yetkilinin basın mensupları ile iletişim kurmadığını aksine iletişim kurmaktan kaçındıklarını ifade etmişlerdir.

26

Bir başka konu haber sunum ve söylem yapıları üzerine yapılan akademik araştırmalarla ilgilidir. Rus medyasına yönelik akademik çalışmaların görece olarak artmış olmasına rağmen, özgün nitelikli özellikle haber sunum-söylem yapılarının içerik analizi veya söylem analizi gibi yöntemlerle incelenmesinin akademik düzeyde son derece sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu az sayıdaki çalışmadan biri Beslan olayının haber koverajı olarak Rus basınında (yazılı basın) ne şekilde ele alındığı hakkında olup Olga Zaytseva'ya aittir. Zaytseva araştırmasında önde gelen Rus Gazetesi İzvestiya (ki geniş bir okuyucu kitlesine sahiptir) olayın gerçekleştiği Eylül 2004 tarihine ait Beslan Katliamı hakkında 119 makaleye söylem analizi yöntemini uygulamıştır. Zaytseva'nın analizinde ele alınan makalelerde Rus vatandaşların genellikle kahramanlar, kişisel cesaret örnekleri veya kurbanlar olduğu ve masum kişiler olduğu gibi ifadeler yer almaktadır. Zaytseva, İzvestiya'da yer alan makalelerde Beslan'da gerçekte ne olup bittiğinin değil, kişisel öykülerin, kahramanların, masumların veya cesur kişilerin öykülerinin ön plana çıkarıldığını göstermiştir. Araştırmacı, makalelerde sorunun arka planının ve tarihi nedenlerinin çok az gündeme getirildiğini hatta Çeçen sorunundan daha çok dünyadaki global terör olayları ile ilişkili olarak Beslan olaylarının sunulduğunu ve Amerika'nın 11 Eylül olaylarına sıklıkla gönderme yapıldığını, bu doğrultuda global terörün her ülkeyi hedef aldığı vurgulandığını belirtmektedir.⁶⁵

63 Bülent Çaplı ve Oğuzhan Taş, *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Ankara İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara, 2010, s.237

64 Haraszti, *Report On Russian Media Coverage of The Beslan Tragedy Access to Information and Journalists Working Conditions*, a.g.m

Özet olarak Rusya’da egemen olan “devletin saygınlığı vatandaşın canından daha önce gelir” resmi söylemi, Beslan olayları sırasında da değişmemiştir. Körfez Savaşı’nda olduğu gibi bu olayı da neredeyse tüm dünya canlı olarak izlerken kendi ülkelerinde meydana gelen bu önemli olayı Rus vatandaşlar aynı haber akışı ile seyredememişler, eylemden mümkün olduğu kadar az haberdar edilmişlerdir. Sadece eylem sırasında değil, eylem sonrasında da Rus Halkı olaydan en az şekilde haberdar edilmiş, başta devlet kanalları olmak üzere görsel-işitsel basında genel eğilim olayın sıradan bir haber gibi ve global terörün bir parçası olarak sunulması olmuştur.

7. GENEL DEĞERLENDİRME

Kuzey Osetya da meydana gelen ve *Beslan Okul Katliamı* olarak bilinen, çocukları hedef alan saldırı hem Rusya için hem de dünya ülkeleri için çok önemli bir dönüm noktasıdır. Beslan’da 236 kişi yaşamını yitirmiştir. Olayın ardından kayıp olan ve bulunamayan kişilerin olduğu da bilinmektedir. Beslan katliamı sonrası cevap bekleyen çok sayıda soru da gündemdeki yerini korumaktadır. Rusya 11 Eylül 2001’de ABD’ye yönelik terör saldırıları sonucu oluşan ortamı Çeçenistan sorununda gündeme getirmiş ve bölgede terörle mücadele için ne gerekirse yapılacağını belirtmiştir. 11 Eylül’den önce yaygın olarak gündeme getirilen Rusya’nın Çeçenistan’daki insan hakları ihlalleri bu gelişmeden sonra daha az gündeme taşınmıştır.⁶⁶ Çeçenistan olayları ve dönüm noktası olan Beslan’dan sonra Rusya Federasyonu terörizmle mücadele adı altında çok sayıda yasal ve idari değişikliğe gitmiştir.⁶⁷

Birçok farklı açıdan önem taşıyan bu olay medya açısından özellikle Rus Medyası açısından da önemli bir sınav olmuştur. Beslan olaylarının ardından Rus Medyasının haber takibine bakıldığında kısaca şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür: Olaylar sırasında ve sonrasında Rusya Federasyonu’nda başta devlete ait televizyonlar olmak üzere öncelikle görsel işitsel medyada Putin ve Resmi makamların eleştirildiği yayınlara rastlamak hemen hemen mümkün olmamıştır. Ayrıca yine görsel-işitsel medyada bağımsız uzmanların yer aldığı tartışmalar veya analizler ya da geniş katılımlı kamusal tartışmalar hemen hiç olmamıştır. Diğer ulusal krizlerle karşılaştırıldığında örneğin 2000 Kursk denizaltısına yapılan müdahaleler sırasında veya 2002 Moskova Tiyatro baskınında televizyon haberlerinde daha kapsamlı veya daha eleştirel sunumlar gerçekleştirildiği bilinmektedir.⁶⁸

Çeçen-Rus savaşının makro bir analizi elbette bu çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları dışındadır. Ancak şu nokta belirtilmelidir ki bu tartışmanın tarihsel

65 Olga Zaytseva, “Beslan School Tragedy: The Rhetoric Of the Russian Media”, *Research In Writing and Rhetoric*, Vol.3, Fall:2005

66 Kamer Kasım, a.g.e., s.134

67 Committee on Counterterrorism, Challenges for Russia and the United States, Office for Central Europe and Eurasia, National Research Council, *Countering Urban Terrorism in Russia and the United States: Proceedings of a Workshop*, Washington, 2006, s.178 vd.

boyutları olduğu kadar sosyo-ekonomik boyutları da mevcuttur. Sovyetler Birliği döneminde ekonomik açıdan bütün özerk birimler arasında Çeçenistan hep en alt basamaklarda yer almıştır. Tarihsel paradigmadaki sorunlara ek olarak sosyolojik yapıdaki toplumsal-ekonomik dengesizlikler ve huzursuzluklar Çeçen Rus gerginliklerinin yıllar boyunca katlanarak artmasına neden olmuştur.⁶⁹ Toplumsal yapıdaki huzursuzluklar, ekonomik sorunlar, resmi otoritelerden gelen baskılar ve yaşanan şiddet olayları terörist faaliyetler için şüphesiz zemin hazırlayıcı oluşumlar olarak kabul edilir.

Bu tür ortamlarda terör ve kriz haberciliği konusunda sorun yalnızca Rus Medyası ile sınırlı değildir, çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları dışında kalmakla birlikte Batı medyası da ağır bir sınav vermiştir ve bu sınavın çok başarılı geçtiği de söylenemez. Ancak, birçok batı kökenli medya kurumu kendi yorumcularını ekranlara çıkararak olayı yorumlatmış, daha dengeli ve kapsamlı yayınlar yapmış, yayınlardan sonra başta çeşitli ülkelerin televizyon kanalları teröristlerin medyayı kullanılabileceği konusunda görüş belirten açıklamalarda da bulunmuş, bu gibi durumlarda ortak etik kodların uygulanabileceği de dile getirilmiştir. Beslan okul katliamının analizi, bir bakıma Rus Medyasının terörle en büyük sınavı olmuştur. Kriz haberciliği konusunda Sovyetler Birliği dönemindeki gazetecilik ilkeleri ve uygulamaları son derece devlet kontrollü bir sistem olması ve her tür krizin devlete duyulan ve duyulması gereken güveni sarsacağı endişesi ile sansürü devlet tarafından haklı çıkarırken yeni dönemde Rusya'da gazetecilik değişmeye başlamıştır. Eski dönemde Sovyet editörleri, nelerin yazılması nelerin yazılmaması gerektiği hakkında veya neyin haber olacağı neyin olmayacağı konusunda kesin sınırlar olduğunu bilerek hareket etmişlerdir. Yeni dönemde bu konuda net bir bilgileri yoktur veya kurumların bu konudaki yayın politikaları açık değildir. Bu konuda açık etik kodlar ve uygulamalar da yok denecek kadar sınırlıdır. Esas itibarıyla de Rus medyasında asıl belirleyici olan etik değil siyasi referanslardır. Birçok uluslararası haber ajansı veya yayın kurumunda ise belirleyici olan meslek etiğidir ve kuruluşlar bu tür etik kodlara sahiptirler. Yine önemli bir başka konu da medyanın suç, şiddet, terör gibi olaylardaki haber sunumunun kamuoyu algılamasını etkilediği ve hatta şekillendirdiğidir.⁷⁰ Bu yönüyle özellikle televizyon yayıncılığı ile ilgilenenler, terör ve şiddet olaylarının sunumu konusunda ek ve daha ileri düzeyde etik bazı düzenlemelere gidebilirler.

Bu yayın kurumlarından biri İngiliz Ulusal kanalı BBC'dir. BBC, Beslan Okul olaylarından sonra bazı ek etik düzenlemelere de gitmiştir. BBC Rusya'da 330'dan fazla kişinin hayatını kaybettiği okul baskının görüntülerini canlı olarak yayınlamıştır. Yaralı ve kanlar içindeki çoğu çocuk olan rehinelere görüntüleri ekranlarda yer almış; söz konusu yayın, bazı görüntülerin izleyiciler için fazla kanlı olup olmadığı konusunda tartışmalara neden olmuştur. BBC,

68 Joel Simon, "Muzzling the Media : How the New Autocrats Threaten Press Freedoms", *World Policy Journal*, 2006, 23s. 51

69 Dunlop, John (1998) *Russia Confronts Chechnya: Roots of a Separatist Conflict*, İnternet adresi:<<http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam034/97051840.pdf>>

hassas konuların canlı yayınının gecikmeli yapılmasını ilkeye bağlamıştır. ‘doğru haber hızlı haberden daha önemlidir’ şeklinde özetlenen BBC yayın ilkesi ile hedeflenenin “seyircilerinin görmek istemeyebileceği üzücü, keyif kaçırarak görüntüleri engellemek, teyit edilmiş doğru bilgileri halka vermek” olduğu belirtilmiştir. Yayından sorumlu editörün kararına göre süresi belirlenecek olan bu gecikme sayesinde, bazı görüntülerin yayından çıkarılmasına karar verilebilecektir, ancak bu durum sadece istisnai durumlarda uygulanacaktır.⁷¹ Bu düzenleme terör ve şiddet olaylarını da içeren krizin halkın bilgilenebilmesine sunulmaması şeklinde bir yaklaşım içermemektedir. Esas itibarıyla sadece rahatsızlık verecek görüntülerin örtülenmesi anlamına gelmektedir.

Rus medyasında yapılan işe bilgilerin verilmemesi, geç verilmesi veya yanlış verilmesi olmuştur. Bu tamamen farklı bir boyut içeren siyasi nitelikli editöryal bir yaklaşımdır. Yeni dönemde gazeteciler ve editörler, özellikle kriz dönemlerinde bazı yeni sorunlarla karşılaşmamak için kendi kendilerine sansür uygulayabilmişlerdir.⁷² Gazetecilerin bu tutumu, Rusya’da dahil bazı ülkelerde hala devletin basın özgürlüğü üzerinde çok belirleyici rolünün devam ettiğinin bir göstergesidir.

Rusya’daki mevcut durum formüle edilirken yasal yetkililerin sıklıkla gündeme getirdiği bir kavram *kamu yararı* kavramı olmuştur. Ancak *kamu yararı* kavramı ile kastedilenin ne olduğu konusu Rusya’da bazı tartışmaları da doğurmuştur. Bazen *national interest* (devlet yararı veya ulusal yarar) ile *public interest* (kamu yararı) kavramları birbiri ile geçişli veya aynı kavramlar gibi kullanılmaktadır. Ancak aradaki sınırlar belirleyicidir. Bazen bir devletin yararı ile kamu yararı aynı anlama gelmeyebilir. Eğer devlet yararı, söz konusu işe ulusal güvenlik ile formüle edilen bir alan söz konusu olmaya başlar ki Rusya’da mevcut durum formüle edilirken devlet yararı (*national interest*) ve ulusal güvenlik kavramları sıklıkla bir arada ele alınmaktadır. Politik olarak değişken ve birçok noktayı akla getiren kavram, Edelman’ın ifadesiyle “özellikle yerel veya dışarıdan bir grubun saldırısında veya şiddet olaylarında medyada sıklıkla gündeme gelmekte”⁷³, bu gibi durumlarda vatanseverlik temaları ön plana çıkmakta, bu temalar çerçevesinde neyin haber yapılabileceği veya neyin yapılamayacağı ile ilgili yaklaşımlarla medya sektörü de yönlendirilebilmektedir.

Editörler bu ve benzeri geniş kavramlarla formüle edilen yaklaşımlarla haberlere kendi kendine sansür uygulayabilmekte veya muhabirlerini bu doğrultuda yönlendirebilmektedirler. Kendi kendine sansür ile sansür

70 Banks, M.O. , ‘Spaces of (In)security: Media and Fear of Crime in Local Context’, *Crime, Media, Culture*, 2005, 1(2), s. 169–87.

71 http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/06/050623_bbc_guideline.shtml

72 Greg Simons&Dimitry Strovsky, “Censorship in Contemporary Russian Journalism: In The Age Of Terrorism”, *European Journal Of Communication*, 2006, Vol.21(2), s.189

73 M.Edelman, *The Politics of Misinformation*, Cambridge University Press, New York,2001, s.5-10

kavramları arasında da belirleyici bir fark vardır. Kendi kendine sansürden farklı olarak sansür kavramında dış bir kurum veya kişi tarafından hassas veya suç teşkil ettiği varsayılan malzeme ayıklanır. Sansürün kendi kendine sansüre yol açıp açmadığı sorusu genellikle bu tür olayların yaşandığı ülkelerde *yol açmaktadır* diye yanıt bulabilir. Çünkü gazeteci yazdıklarının veya yayınladıklarının içeriğinde neye izin verilip neye izin verilmediği sorusu ile sürekli meşguldür. Sansür sadece siyasi bir fenomen olarak değil kültürel bir fenomen olarak da işlev üstlenir.

Esas itibariyle kendi kendine sansür yalnızca, ne Rus medyası için geçerli bir problemdir ne de belli ülke medyalarının karşılaştığı bir sorundur. Sosyal ve politik tansiyonun yükseldiği durumlarda hemen her kitle iletişim sisteminde gazeteciler bu tür sorunlarla karşı karşıya kalabilirler. Ayrıca söz konusu gerginlik ortamında neyin kendi kendine sansür veya neyin sansür olduğu da karışabilir. Gazeteciler, terör ve şiddet olaylarında, savaş ve gerginlik durumlarında hükümetlerden veya siyasi aktörlerden gelebilecek tepkiler nedeni ile bazı konularda bilgi veya haber vermekten kaçınır ise bunu belirlemek son derece zor olabilir. Ancak Rus medyasında geçmişten gelen eğilimler ve gazetecilerin yaşadığı çok çeşitli sorunlar da düşünüldüğünde kendi kendine sansür eğiliminin daha fazla olduğu belirtilebilir.⁷⁴ Genellikle bu tür eğilimler, geniş ve belirsiz yasal tanımlamaların arkasında da gelişebilir. Medya yasalarında yer alan *kamu yararı* kavramı oldukça geniş bir tanıma sahiptir. Neyin kamu yararı olduğu konusunda herkesin görüşü farklı olabilir. Özellikle geçiş dönemi Cumhuriyetlerinin hemen hepsinde medya yasalarında *kamu yararı kavramı* yer almaktadır. McQuail e göre, kamu yararı kavramı medya sisteminde adil, dengeli, demokratik ve sosyal-kültürel değerlerin genel bir sunumu ile ilişkilidir.⁷⁵ Bunun dışındaki değerlendirmelerin ve saptamaların bu kavram ile ilişkilendirilmesi ise çok açıklayıcı ve belirgin değildir.

Aynı şekilde 11 Eylül’de George Bush’un “Ulusa Sesleniş” konuşmasında da vatanseverlik temasına dikkat çekilmiş “*Ya bizimlesiniz ya değilsiniz*” ifadelerinde hitap edilen temel hedef kitlelerden biri de medya sektörü olmuştur.⁷⁶ Başka bir deyişle vatanseverlik temaları çerçevesinde “*eğer bizimle değilseniz onlarlasınız*” mesajı ile medya sektörü de dahil herkesin tarafını belirlemesi istenmiştir.

Bu noktada şu önemle belirtilmelidir ki medya, barışa karşı çekimser kalmaz, ancak bu medyanın sadece ait olduğu ülkenin vatanperver bir unsuru olması anlamına da gelmez. Gazeteciler, somut bir kriz üzerine nasıl haber yaptıklarının, okurların veya seyircilerin durumu nasıl algıladıklarının farkında olmalıdırlar. Çünkü krizi çarpıcı bir şekilde etkileyebilirler. Dolayısıyla bağlantılı diğer gelişmeleri de yönlendirebileceklerinin bilincinde olarak hareket

74 Belin, L., “Political Bias and Self-Censorship in the Russian Media”, A. Brown (Ed.), *Contemporary Russian Politics*, Oxford: Oxford University Press, . (2001), . s. 323-342

75 McQuail, a.g.e, s. 142 vd.

76 "Irak Dosyası - 1. Bölüm", *Pressmedya*, <http://www.pressmedya.com/dosya/5727/irak-dosyasi-1-bolum.html>

etmelidirler. Başka kelimelerle söylersek, medyanın genelde kâr için çalışmasına ve krizin uyumdan daha çok ilgi çekmesine rağmen, muhabirlerin gerginliklerin artmasını önlemeye yönelik dengeli haberler yazmaları ve yayınlar yapmaları gerekir. “Bu yönde ilerlemeleri, barış girişimlerine en azından tekrarlayan gerilim tırmanışlarına tüm ayrıntılarıyla ayırdıkları yer kadar yer ayırmaları, kin dolu konuşmalara karşı gelmeleri ve böylece medyanın olumsuz potansiyelini azaltmalarıyla mümkündür.”⁷⁷ Chomsky, terörizmin kültürünü incelediği çalışmasında terör gibi gerginlik ortamları da dahil olmak üzere olağanüstü durumlarda “egemen güçlerin yerel halkların kendisine empoze edilenden farklı bir tarzda düşünüp olup bitenleri farklı bir tarzda değerlendirmesinin imkansız kılınmasını sağlayabileceği, alternatif politikalar üretmez hale getirilmesi için elinden geleni yapabileceği bu yönüyle de alternatif kurumsal aranjmanlara izin verilmeyeceğini” belirtir, özet olarak “hakim ideoloji için tehdit oluşturabilecek her şeyin ayıklanabileceğinin”⁷⁸ altını çizer.

Bunu yapabilmenin şüphesiz en etkili ve güvenilir yolu medya üzerinde etkin bir kontrol sağlamaktır. Buna ek olarak medyanın nefret söylemini pekiştiren yayınlar yapması terörizmin ivme kazanmasında önemli ölçüde katkı sağlayabilir. Bir başka boyutu ile gazetecilerin vatanperverler olarak tanımlanıp bu kalıbın içinde davranmaya zorlanması da krize ve çözümüne katkı sağlamaz, sadece karşı taraftaki tepkiyi ve olası şiddeti daha da artırabilir. Bu gibi dönemlerde dengeli, adil, nesnel davranmak, nefret söylemini haber takiplerinden çıkarmak en uygun yöntemdir.

Aslında tarihin hiçbir döneminde bu kadar çok enformasyon ve enformasyonla ilgili bu kadar çok tatsızlık olmamıştır. Bir yandan teknolojik gelişmeler, bir diğer yandan haber akışının yarattığı baskılar, haber çalışanlarının mesleki kültürünü alt-üst ederken klasik gazeteciliğin üzerine temellendiği üç önemli eksenin gerçeğin araştırılması, kişilere ve kişi haklarına saygıyı, yargı bağımsızlığı arasındaki sınırları veya kavramların kendilerini de belirsizleştirmiştir.⁷⁹ Ancak sunulanların gerçek bağlam-sonuç ilişkisi içinde irdelenmesi olayların anlaşılması açısından da yaşamsal önem taşımaktadır. Başka bir ifadeyle bazen gerçek, aşırı enformasyon bombardımanı arkasında bulanıklaşan bir ifadedir. Bazense gerçek aşırı enformasyon arasında seyreltilen bir boyuta indirgenir, belirsizleştirilmiş veya silikleştirilmiştir.

Perestroyka öncesi Rus Medyası belirtildiği üzere kendine özgü koşulları ve özellikleri olan farklı bir sistem yapılandırmasını içermekteydi. Üst üste yaşanan terör olayları sonrası Rusya Federasyonu tıpkı eski günleri hatırlatan

77 Sandra D. Melone, Georgios Terzis, Ozsel Bebeli, *Kriz Dönüşümünde Medyadan Faydalanmak: Temel Deneyimler*, Berghof Handbook for Conflict Transformation, Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, April 2002, s.2

78 Noam Chomsky, *Terörizm Kültürü*, Taha Cevdet (çev.), Pınar Yayınları, İstanbul, 2002, s.10

79 Enrico Morresi, *Haber Etiği; Ahlakî Gazeteciliğin Kuruluşu ve Eleştirisi*, Fırat Genç (çev.), Dost Yayınevi, 2003, S.21

yol ve yöntemlere yönelmiş, medya üzerinde etkin kontrol kurulmasının önü de bir bakıma tekrar açılmıştır. Birçok açıdan değişen ve gelişen Rusya'daki medya sistemi, özellikle Moskova ve merkezli terör olaylarından, Çeçenistan'daki gerginlik ve çatışmalardan sonra Yeltsin'in son döneminde çıkarılan ve gazetecilerin editoryal özgürlüklerini kısıtlayan kararlardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Daha geniş kapsamlı belirtmek gerekir ise Beslan, Putin Yönetimi için sorunlu bir dönüm noktası olarak hafızalarda yer etmiş olmasına rağmen Rusya'nın uluslararası terörizmin kurbanı olduğunu hatırlatmaktan daha farklı bir boyuta sahiptir. Bu özelliği ile Beslan olayları, Rusya Federasyonu için kendi iç terör ve şiddet olaylarına müdahalede sorunlu ve yetersiz kriz yönetimi anlayışını, kendi ileri ve fırsatçı taleplerini, (katı devlet yönetimi, merkezi yapının güçlendirilmesi, her tür kontrol ve denetimin meşru hale getirilmesi, özgür basının kontrol edilmesi gibi) adil ve haklı kılma söylemini⁸⁰ meşrulaştırmak için kullandığı bir platform rolü üstlenmiştir.

Medya sektörünün üst düzey temsilcilerinin katıldığı görüşmelerde yasal yetkilerle sektörün bu gibi durumlarda uyacağı kurallar belirlenmiştir. Sansürün veya kendi kendine sansürün, genellikle siyasi bir olay olarak algılanmasına rağmen bu ülkenin geçmişinde ve kültürel dinamiklerinde kökenlerinin mevcut olması bu ve benzeri yasal düzenlemelerde toplumsal alanda çok da tepki ile karşılanmamasına neden olmuştur. Burada önemle belirtmek gerekir ki demokratik değerlerin desteklenmesinde kamunun yani halkın desteği demokratikleşmeye yönelik çabaların en önemli unsurlarındandır.

Ancak Rusya'da halkın bu konudaki tutumu geçmişten gelen değerler, eğilimler ve inançlar nedeni ile farklılaşabilmektedir. Shevtsova'nın⁸¹ belirttiği ve Pietiläinen ve Strovsky'nin⁸² geniş kapsamlı alan araştırmalarında ortaya koydukları gibi Rus vatandaşlar arasında politik konulara yönelik sansürü destekleme eğilimi fazladır ve işin ilginç yönü elit olarak tanımlanan eğitilmiş ve kariyer sahibi Rus vatandaşlar arasında politik konulardaki sansürü destekleme daha fazla kabul gören bir eğilimdir. Tepkilerin genellikle batılı ülkelerden gelmiş olması, batılı uluslararası gözlemcilerin, akademisyenlerin veya uzmanların konunun önemine dikkat çekmiş olması da bu yönden şartırtıcı değildir. Zaytseva'nın analizinde⁸³ ortaya koyduğu gibi Beslan olaylarının dayandığı tarihsel, siyasi ve sosyal-kültürel nedenler Rus medyasında hemen hemen hiç değinilmeden Beslan olaylarına verilmiştir. Özellikle görsel-işitsel basında geniş kapsamlı programlar veya analizlere rastlanmadı. Bu tür bir haber sunumu batılı ülkeler tarafından da eleştirilmiştir. Bir diğer yandan muhalif olarak nitelendirilen ve Rusya'nın Kafkasya politikası başta olmak üzere çeşitli politikalarını eleştiren, bu konularda haber yapan, röportajlar gerçekleştiren çok

80 Joel Simon, "Muzzling the Media : How the New Autocrats Threaten Press Freedoms", *World Policy Journal*, 2006, 23: s. 51

81 Bknz. Shevtsova, L. , *Russia—Lost in Transition*. Washington DC: Brookings Institution. (2007).

82 Jukka Pietiläinen and Dmitry Strovsky, "Why Do Russians Support Censorship of the Media?", *Russian Journal of Communication* , vol 3 , no. 1-2 , s.. 53-71

83 Zaytseva, a.g.m

sayıda Rus kökenli gazetecinin faili meçhul cinayetlere kurban gitmesi ise olayın en vahim noktalarından birini oluşturmaktadır. Rus gazetecilerin giderek artan kişisel güvenlik sorunları ve bunun akabinde gelişen psikolojik baskılar, Rusya'da muhalif haber söyleminin gelişimini etkileyen en önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır.

Askeri arenaya bakıldığında ise Rusya'nın Genelkurmay Başkanı Yuri Baluesvski'nin "dünyanın hangi bölgesinde olursa olsun terör üslerini tasfiye etmek için elimizden gelen her şeyi yapacağız" ifadesi arka planda Rusya'nın Beslan olaylarını tıpkı ABD'nin 9/11'i kullandığı gibi kullanmaya niyetli olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan ABD yönetimi Beslan Krizinin Rusya Yönetimi tarafından Kafkasya'da ABD çıkarlarına karşı kullanılabileceğini fark etmiş, ABD. Putin 'i Çeçenlerle görüşmeye davet etmiş, buna karşın Putin ABD'yi "*Neden siz de Usame Bin Ladin'i Beyaz Saray veya Brüksel'e davet edip, konuşmuyorsunuz? Ona ne istediğini sorun, istediklerini verin, o da sizi rahat bıraksın*" diye cevaplamıştır.⁸⁴ 11 Eylül'de olduğu gibi terör burada da sivil ve masum insanları hedef almıştır. Bu olayın çok önemli ve trajik bir boyutu olmakla birlikte kendi isteklerinden vazgeçmeyen devletlerin bu büyük trajedilerin üstüne inşa ettikleri siyasi hedefler, uzun vadeli çıkar hesapları da göz ardı edilmemesi gereken çok önemli bir boyutun varlığına dikkat çekmektedir.

Şüphesiz Rusya'nın yeni dönemde temel stratejisi ve politik hedefleri açısından konuya yaklaşıldığında "açıkça geçmişe özlem duygularının beslediği bir imparatorluk hayali ve süper güç olma hedefi, dünyada sözü geçen ve saygınlığı olan bir küresel güç"⁸⁵ olma isteği ayırt edilebilir. Terör ve şiddet olayları ile sarsılan Rusya, güçlü devlet imajını korumaya ve basın da dâhil her boyutu ile kontrolü ele almaya çalışmaktadır. Ancak şu nokta önemle belirtilmelidir ki gerek Ruslar gerek Çeçenler arasında açık iletişim kanalları kurulmadan, barışa, işbirliğine, karşılıklı olarak sorunun çözümüne yönelik adımlar siyasal, sosyal ve ekonomik boyutta atılmadan, medyanın kriz olaylarının çözümünde üstlenebileceği ve barış sürecine katkı sağlayabilecek ve nefret söylemlerini ortadan kaldırabilecek rolü ve gücü tam olarak anlaşılman bölgede barış, huzur ve güvenlik ortamının tam olarak tesis edilmesi son derece güçtür. Tüm bunların sonucunda Kafkasya'nın yeni şiddet ve gerginlik olaylarına her an yeniden sahne olabileceği ise altı çizilmesi gereken önemli bir gerçektir.

84 Jonathan Steele "Angry Putin Rejects Public Beslan Inquiry" *The Guardian*, 7 Eylül(2004)

85 Fikret Elma, "Sovyet Sonrası Rusya ve Orta Asya", *Journal of Azerbaijani Studies*, Yıl: 2009, s.129

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Altschull, Herbert *Agents Of Power: The Role Of The News Media In Human Affairs*, Longman, New York, 1984
- Arkady, Babchenko & Josefine Olsen, "Information Vacuum", *Index on Censorship*, Sage Publication , USA, 2008
- Banks, M.O. , 'Spaces of (In)security: Media and Fear of Crime in Local Context', *Crime, Media, Culture*, 1(2): (2005),
- Başlamış, Cenk "Rus Basını Kişilik Savaşı Veriyor", *Milliyet*, 10 Şubat 1995
- Belin, Laura "The Russian Media in The 1990's", Rick Fawn&Stephen White (edt.s), *Russia After Communism*, Frank Cass Pub., 2002
- Belin, Laura. "Political Bias and Self-Censorship in the Russian Media". A. Brown (Ed.), *Contemporary Russian Politics*. Oxford University Press, 2001
- Berje, Adolf, *Kafkasya*, Murat Papşu (çev.), Chiviyazıları Yayınları, İstanbul, 2010
- Committee on Counterterrorism, "Challenges for Russia and the United States", Office for Central Europe and Eurasia, National Research Council, *Countering Urban Terrorism in Russia and the United States: Proceedings of a Workshop*, Washington, 2006
- Chomsky, Noam, *Terörizm Kültürü*, Taha Cevdet (çev.), Pınar Yayınları, İstanbul, 2002
- Çaplı,Bülent&Oğuzhan Taş, *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Ankara İletişim Fakültesi Yayınları, Ankara, 2010
- Demir, Bekir "1990 Sonrası Rusya'sında Etno-Politik Ayırışma Süreci", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, İstanbul, Sayı:6
- Downing, John "Soviet Media Before and After Glasnost", John Downing&Ali Mohammedi&Annabelle Steberny Mohammedi (edits.), *Questioning The Media*, Sage Publications, USA, 1990
- Dunlop, John (1998) "*Russia Confronts Chechnya: Roots of a Separatist Conflict*", İnternet adresi. <<http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam034/97051840.pdf>>

- Edelman, M., *The Politics of Misinformation*, New York, Cambridge University Press, New York, 2001
- Elma, Fikret “Sovyet Sonrası Rusya ve Orta Asya”, *Journal of Azerbaijani Studies*, 2009, internet adresi: <jas-khazar.org>
- Fox, M., “Glavlit, Censorship and The Problem of Party Policy in Cultural Affairs, 1922–28”, *Soviet Studies*, Volume 44, Issue 6, 1992
- Gorenburg Dmitry,” The Causes and Consequences of Beslan A Commentary on Gerard Toal’s Placing Blame: Making Sense of Beslan”, *Political Geography*, 28 2009
- Haraszti , Miklós, “*Report On Russian Media Coverage of The Beslan Tragedy Access to Information and Journalists Working Conditions*”, The Report of the Centre for Journalism in Extreme Situations, 16 September 2004
- Hapi, Cevdet “Yeni Gelişmeler ve Kuzey Kafkasya”, *Kuzey Kafkasya Dergisi*, Sayı:85, İstanbul
- Kalafat, Yaşar, *Kırım-Kuzey Kafkasya, Sosyal Antropoloji Araştırmaları, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları*, Ankara, 1999
- Karakoç, Ekrem “Beslan, Rusya’nın 11 Eylül’ü mü?”, internet adresi: <<http://www.anlyis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=17&makaleid=3816>>
- Kasım, Kamer *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, USAK Yayınları, Ankara, 2009.
- Kaya, Raşit, *Kitle İletişim Sistemleri*, Teori Yayıncılık, Ankara, 1985, s.38
- Kellner, B. “A Proposed Law Limits Censorship”, *New York Times*, 27 Eylül 1989
- Maliapatra, Debidatta Aiirrobinda “The Chechen Issue: Russia’s Case and International Terrorism”, *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, Vol. 61, 2005
- Mahapapa, Debidatta Aurobinda “Kashmir and Chechnya: Issues in Terrorism”, *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, Vol., 62, Year. 2006,
- Mansur, Şamil *Çeçenler*, Sam Yayınları, Ankara, 1993

- Melone, Sandra D. Georgios Terzis, Ozsel Bebeli, *Kriz Dönüşümünde Medyadan Faydalanmak: Temel Deneyimler*, Berghof Handbook for Conflict Transformation Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, April 2002,
- McQuail, Denis, *Mass Communication Theory: An Introduction*, Sage Publications, London, 1983
- McNair, Brian *Glasnost, Perestroika and the Soviet Media*, Taylor&Francis, Routledge., 2006
- Morresi, Enrico *Haber Etiği; Ahlaki Gazeteciğin Kuruluşu ve Eleştirisi*, Fırat Genç (çev.), Dost Yayınevi, 2003
- Olga Zaytseva, “Beslan School Tragedy: The Rhetoric Of the Russian Media”, *Research In Writing and Rhetoric*, Vol.3, Fall:2005
- Özey, Ramazan, *Kafkasya ve Kafkas Ülkeleri*, TİKA Yayınları, 2000,
- Pietiläinen, Jukka & Dmitry Strovsky, “Why Do Russians Support Censorship of The Media?”, *Russian Journal of Communication* , Vol 3 , No. 1-2
- Severin, Werner & W. Tankard, *İletişim Kuramları: Kökenleri, Yöntemleri, Kitle İletişim Araçlarında Kullanımları*, Ali Atıf Bir& SerdarSever (çev.), Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1994
- Shevtsova, L. , *Russia—Lost in Transition*, Brookings Institution. Washington DC: 2007
- Siebert, Fred S. Theodore Peterson& Wilbur Smith, *Four Theories Of The Press*, University Of Illinois, 1959
- Simons,Greg &Dimitry Strovsky, “Censorship in Contemporary in The Age Of The War Against Terrorism; A Historical Perspective”, *European Journal Of Communication*, Vol. 21 (2) 2006
- Simon, Joel “Muzzling the Media : How the New Autocrats Threaten Press Freedoms”, *World Policy Journal*, 23 (51), 2006
- Sparks, Colin *Communism, Capitalism and the Mass Media*, Sage Publications, London, 1998
- Steele Jonathan “Angry Putin Rejects Public Beslan Inquiry” *The Guardian*, 7 Eylül (2004)

Stevenson, Robert L. & Donald L. Shaw, *Foreign News and The New World Information Order*, The Iowa University Press, USA

Strovsky, Dimitry “Crisis Management and Mass Media in Russia Following The Historical Perspectives”, Boris Porfiriev&Greg Simons (ed.), *Crises In Russia*, Asgate Publishing Company, USA, 2012

Tavkul, Ufuk, *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, İstanbul, 2005

Zasurskiï, Ivan *Media and Power in Post-Soviet Russia*, Transnational Institute, USA, 2002

Zaytseva, Olga “Beslan School Tragedy: The Rhetoric Of the Russian Media”, *Research In Writing and Rhetoric*, Vol.3, Fall:2005

Zyberk, Henry Plater “Beslan – Lessons Learned?”, Conflict Studies Research Centre, November 2004

Weaver, David, “Press Freedom, Media and Development” *Journal Of Communication*, Spring Vol.35, Number;2, (1985)

İnternet Adresleri:

- http://www.ejc.net/media_landscape/article/russia/
- <http://www.pressmedya.com/dosya/5727/irak-dosyasi-1-bolum.html>
- <http://ics-www.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/755/The%2520Media%2520and%2520Terrorism.pdf>
- <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/285502.asp>
- <http://www.trthaber.com/haber/dunya/beslan-trajedisi-hala-aydinlatilamadi-7666.html>
- <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3662124.stm>
- http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/06/050623_bbc_guideline.shtml
- Erol ÖNDEROĞLU, “Rusya’da 18 Yılda 292 Gazeteci Ya Öldürüldü Ya Kaybedildi”, internet adresi< <http://bianet.org/bianet/dunya/109524-rusyada-18-yilda-292-gazeteci-ya-olduruldu-ya-kaybedildi>>
- <http://bianet.org/bianet/dunya/130450-politkovskaya-cinayetinin-bas-suphelisi-tutuklandi>

- <http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-5671/istenmeyen-millet-cecenler.html>
- <http://tr.euronews.com/2012/12/06/rusya-da-gazeteci-suikasti>
- Amy Knight, "Who-Killed-Anna-Politikovskaya",
"http://www.nybooks.com/articles/archives/2008/nov/06/who-killed-anna-politikovskaya/"
- <http://www.dw.de/rusyada-faili-me%C3%A7hul-cinayetler-art%C4%B1yor/a-4539841>
- <http://serapcakil.com/2011/10/07/anna-politikovskaya-suikasti/>
- <http://tuid.org.ua/qanna-politikovskaya-cinayeti-q-davasnda-4-sana-beraat>
- <http://bianet.org/bianet/ ifade-ozgurlugu/112049-rusyada-cecenistan-uzmani-avukat-ve-gazeteci-olduruldu>
- <http://bianet.org/bianet/medya/42588-rsf-basin-beslana-giremedi>
- <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=17&makaleid=3816>
- http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/158/beslan_kuzey_osetya_olayinin_ardindan

NOGAY KIYIMI: RUSYA İMPARATORLUĞUNUN NOGAYLARI İMHA EYLEMİ VE GÜNÜMÜZDEKİ YANKILARI

Dr. Sevinç ALİYEVA

*Azerbaycan Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsü,
Tarih Doktoru, Kafkasya Uzmanı*

Yrd. Doç. Dr. Ali ASKER

*Karabük Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Öğretim Üyesi,
Hukuk Doktoru, Kafkasya Uzmanı*

Öz: *Bir dönemin cesur ve savaşçı bir topluluğu olan göçebe Nogay Türklerinin kaderi Kırım Hanlığının ortadan kaldırılmasıyla karanlık bir aşamaya girmiştir. Hanlığın ortadan kaldırılmasıyla Nogaylar da Rusya'nın tebaası olmak zorunda kalmışlardır. Osmanlı ile savaştığı sırada Çarlık Rusya'nın sömürge altında tuttuğu Müslümanlara ve Türklere karşı uyguladığı şiddet ve imha politikalarından Nogaylar da nasibini almıştır. Hayatı boyu uygun coğrafi ve iklim şartlarında yaşamış bu halkın olumsuz koşullar altında başka yerlere göçe zorlanmaları onları adeta bir varoluş mücadelesine girmeye zorlamıştır. Zira Çar yönetimi göçe direnen Nogay topluluğuna karşı düzenli ordu birliklerini harekete geçirmiş, onları toplu şekilde imha etmeye kalkışmıştır. Bu hareketi Rus savaş tarihinin ünlü komutanlarından, ayrıca Rus devletinin tüm dönemlerinde kahraman olarak onurlandırılan A.V. Suvorov yönetmiştir. Bir zamanların muhteşem Nogay Ordası'ndan geriye bugün parçalanmış halde yaşayan ve kimliğini korumak için mücadele veren küçük bir topluluk kalmıştır.*

Anahtar kelimeler: *Türkler, Nogaylar, Osmanlı, Çarlık Rusya, Nogay kıyımı, Suvorov*

NOGAI ATROCITY: RUSSIAN EMPIRE'S ANNIHILATION OF NOGAI AND REFLECTIONS FOR TODAY

Abstract: *The fate of Nogai Turks, once a brave and warriorsome community, followed a darker path after when the Kırım Khanate was demolished. Following the dissolution of the Khanate, Nogai were forced to become subjects of Russia. Thus when Tsarist Russia and Ottomans fought each other, Nogai had their share from the suppression and violence by Tsarist Russia against their Muslim subjects. As a community which lived in proper climate*

and geographical conditions through their long history were forced to endure forced migration and to fight a battle for survival. And when Nogai opposed forced migration, Tsarite government mobilized its organized army against the Nogai and attempted mass annihilation. This operation was lead by A.V. Suvorov, who was called a hero of the Russian states at all times. Today, only a small and broken community of Nogai people survived from once mighty Nogai Orda.

Keywords: *Turks, Nogai, Ottoman, Tsarist Russia, Nogai Atrocity, Suvorov*

GİRİŞ

18. yüzyıldan itibaren Rusya İmparatorluğunun yayılcılık politikasında yeni açılımlar yaşanmıştır. Bu politikanın temelinde Rusya'nın Karadeniz havzasında konumunu güçlendirmek ve Kafkaslarda etkinlik alanını genişletmek yatıyordu. Yayılcılık politikası ağırlıklı olarak Osmanlının doğrudan veya dolaylı çıkar alanları üzerinde gelişirken Müslüman ve Türk halklar Çarlık Rusya'nın şiddet ve imha politikasının hedefinde bulunuyorlardı. Bu halklardan biri de Nogaylar idi.

40

1783'de Nogaylara toplu olarak Rus İmparatoruna sadakat yemini¹ ettirilmiştir. İmparator yönetimi bununla yetinmeyerek Nogayların yaşadıkları yerlerden başka bölgelere sürülmesine ilişkin karar almıştır. Bu emre uymayan Nogaylar ayaklanınca kendilerine karşı korkunç bir kıyım başlatılmıştır. Bu anlamda 1 Ekim 1783 günü Nogay tarihinin en kanlı sayfalarından biridir. Bu olay Nogayların tarihsel şuurunda fiziksel ve psikolojik açıdan tedavisi zor olan ağır yaralar açmıştır. O tarihten sonra da imparatorluk yönetiminin Nogaylar üzerinde baskı ve sindirme politikaları değişik düzeylerde seyretmiştir. 19-20. yüzyılda Nogaylar yaşadıkları bölgelerden zor kullanılarak başka yerlere göç ettirilmiştir. Tüm bunlar Nogay topluluğunun yaşam tarzını yakından etkilemiş, ekonomik ve sosyal yapısı üzerinde büyük tahribata neden olmuştur. "Halklar hapishanesi" olarak tarif edilen Rusya İmparatorluğunda yaşayan birçok halka, aynı zamanda Kafkasya halklarına Sovyetler Birliği döneminde özerklik verilirken Nogay topluluğu bu "nimetten" nasibini almamış, tam tersi, görece bütünlüğü bozularak değişik federe birimler arasında dağıtılmış, "parçalanmış halk" durumuna düşmüştür. Bu tarihi adaletsizliğin ortadan kaldırılmasını isteyen Nogaylar kendilerine milli özerklik kapsamında bir federe birim oluşturulması yönünde değişik çözüm taleplerinde

1 I. Petro döneminden itibaren Rus tebaasına girmek isteyen yabancıların Ortodoks inancını kabul etmenin yanı sıra Rus çarına (1721'den imparatoruna) sadakat yemini etmeleri gerekirdi. Bkz: Николаев В. Б., Подданство Российской Империи: его установление и прекращение (историко-правовой анализ), (автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук), Нижний Новгород 2008.

bulunmuşlardır. Bu sorunun çözülmemesi halen Nogayların demografik, kültürel ve etnik sorunlarını gittikçe derinleştirmektedir. Temeli çarlık döneminde atılmış, daha sonra Sovyet döneminde daha da derinleşmiş bu sorunlardan dolayı Nogaylar tarihi geçmişlerini sorgulamaktadırlar. Bazen Nogay soykırımı, katliamı veya kıyımı olarak adlandırılan olay bu sorgulama açısından önemli bir tarihtir.

Nogayların Türk Kimliği

Rus yayılcılığını güneye doğru genişlediği bir dönemde Türk ve Müslüman halklar bu sürece karşı koymaya çalışmışlardır. Etnik farklılıktan ziyade dinsel (mezhepsel) farklılıklar Rusya'nın bu alan üzerinde hâkimiyet tesis etmesini zorlaştırırken, Türk ve Müslümanların Rusya yönetimine karşı ayaklanmalarına neden olmuştur. Çarlık Rusya, Türklerin tarih boyu yaşadıkları alanlarda kendi hâkimiyetlerini tesis ederken burada yaşayan halkları "içselleştirmenin" zorluklarını görünce (dinsel ve etnik farklılıklardan ileri gelen) asimilasyon ve yabancılaştırma politikaları ikileminde bir çizgi izlemiştir. Yani Rusya'nın hegemonyası bir taraftan Ruslaştırma politikası yürütmek, işgal olunmuş bölgelere Rus nüfus göç ettirmek, demografik dengeleri bozmak diğer taraftan sürgün, şiddet, sindirme ve kıyım eylemlerinde bulunmakla tesis edilmeye çalışılmıştır. Türk ve Müslümanların "Rus uygarlığı" alanına dâhil edilmesi süreci zor olduğu kadar sancılı bir süreç idi. Bu sürecin getirdiği tüm olumsuzlukları bariz şekilde yaşayan halklardan biri de Nogaylardır. İmparatorluk konsepti diğer halklar gibi Nogayları da gelme bir halk olarak görüyordu. Bu yüzden Rus tarih yazınında Nogaylar Moğol'dan türeye gelmiş bir halk sunulmaktaydı. Oysa gerçek çok farklıydı: Nogaylar Kırım Hanlığı ve Osmanlının bölgedeki önemli askeri unsuru idi. Kimlik olarak Türk ve Müslüman idiler. Bu nedenlerle Çarlık Rusya bu topluluğu parçalayarak bir arada varlığını sürdürme imkânından yoksun bırakmıştır.²

Nogayların etnik kökeninde önemli rol Kıpçaklara ve Mangıtlara aittir. Nogay etnisitesinin şekillenmesinde Ussunlar, Uygurlar, Naymanlar, Kereyitler, Kanglılar, Kangıratlar, Mangıtlar, Kataganlılar, Aslar, Bayatlar, Kobanlar (6-8. yy.), aynı zamanda Peçenek (9 -11. yy.) ve Kıpçak (11-13. yy.) Türkleri önemli rol oynamışlardır.³ Nogayların etnik tarihi 13-14. yüzyılda Altın Orda devletiyle ilişkiliydi. 1277'de Mengü-Temür ordularının komutanı olarak Nogay Don'dan Dinyeper'e⁴ kadar arazilere, ayrıca Taman yarımadasına ve Kuban'a hakim olmuştur.

2 Bu konuda olumsuz değerlendirmelerle ilgili bkz: Алиева С.И., Ногайские тюрки, Şərq-Qərb, Bakı 2010, s. 18-19, 22-23.

3 Калмыков И.Х., Керейтов Р.Х., Сикалиев А.И., Ногайцы, Ставропольское книжное издательство, Черкесск, 1988, s. 13- 22; Керейтов Р.Х., Этническая история ногайцев (к проблеме этногенетических связей ногайцев). Ставрополь 1999, s. 19- 20.

4 Özi nehri

14. yüzyılın sonunda Ak Orda emiri Edige⁵ önderliğinde Türk boylarının bir kısmı Mangıt Ulusunda bir araya getirilmiş ve daha sonradan Nogay Ordası (Deşt-i Kıpçak) ismini almıştır. Rus kaynaklarında Nogay terimi 15. yüzyılda geçmektedir.

İç savaşlar ve Rusların yayılcı saldırıları karşısında Nogay Ordası ikiye ayrılmıştır: Küçük Nogay Ordası ve Büyük Nogay Ordası. Zaman geçtikçe Nogaylar Altın Orda'nın, 1478'de ise Osmanlıya bağlı Kırım Hanlığının yönetimine girmişlerdir. Kırım hanı I. Muhammed Giray (1514-1523) Nogayları Azak çevresinden toplayarak 1515'de İtil nehrinin diğer sahiline göç ettirmiştir. Onun döneminde Nogaylar Kırım hanına akraba bir topluluk olarak görülüyordu. Bu anlamda Nogaylar Kırım hanlığının doğu bölgelerinde – Kuzeybatı Kafkasya'da güvenilir bir güç idi. O dönemde Nogayların ekseriyeti Astrahan hanlığından Kuban'a göç ettirilmiştir. I. Sahip Giray Han (1532-1551) döneminde Kuzeybatı Kafkasya'da yaşayan Nogaylar Kırım hanının resmen tebaası konumunda idiler. Onlar ağırlıklı olarak Kırım yarımadası, Bucak'la sınır bölgeler, Kırım kalesi Perikop'ta meskûnlaşmışlardır. 18. yüzyılda Kuzeybatı Kafkasya'da yaşayan Nogaylar Çerkezlerle birlikte Doğu Karadeniz sahilinde, Azak denizi ve Kuban nehri havzasında yaşıyorlardı. Böylece 18. yüzyılın ikinci yarısında stratejik öneme haiz bölgelerde yaşayan Nogay topluluğu Kırım hanlığı, dolayısıyla Osmanlı açısından önemli bir güç hesap edilebilir. Bu yüzden Rus İmparatorluğunun yayılma stratejisindeki taktik adımlardan biri de Nogayları tasfiye ederek Kırım hanlığını bu güçten mahrum bırakmak idi.

Nogaylar Üzerinde Çarlık Rusya'nın Baskıları ve Başkaldırıları

Rusya'nın Osmanlı topraklarına sahiplenme arzusu Osmanlıdan önceye, Bizans dönemine dek uzar. Fakat 1453'de İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra bu istek yeni bir nitelik arz etmiştir. Bu olay sonrası Rus Ortodoks düşüncesinde zaten hatırı sayılır bir yer işgal etmiş İstanbul'un Ruslar açısından önemi daha da artmıştır. Bu bağlamda Rus yayılcılığını meşru kılmaya çalışan “Moskova-Üçüncü Roma” konsepti de ortaya çıkmıştır.⁶ Bu konsept “Konstantinopol'un yeniden fethini” uzun süre Rus askeri ve dış politika stratejisinin önemli konusu haline getirmiştir. 18. yüzyılın başlarından itibaren yoğunlaşmaya başlayan “Şark Meselesi” 19. ve

5 Edige – 1396-1411 yılları Altın Orda beylerbeyi

6 “Roma ve Konstantinopol'dan sonra Moskova dünya Hıristiyanlığının merkezi rolünü oynayacak ve Ortodoks Hıristiyanlığı Katoliklerden ve Müslümanlardan koruyacaktır.” Moskova'yı beşeriyet tarihinin “sonuncu Roması” – Hıristiyanlığın merkezi olarak sunan bu konsept “Rus mutlakiyeti siyasi teorisinin nihai formülü idi. Дьяконов М., Власть московских государей. Очерки из истории политических идей древней Руси до конца XVI в., СПб., 1889, s. 66 Alıntı: Лурье Я.С., О возникновении теории «Москватретий Рим» (К выходу в свет второго издания книги Х. Шедер), ТОДРЛ, Т. 16. Москва-Ленинград 1960, s. 626, <http://lib.pushkinskiydom.ru/Default.aspx?tabid=8090>. Bu konuda ayrıca bkz. Kurat A.N., Türkiye ve Rusya: 18. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919), Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s. 2-3.

20. yüzyılın başlarında Rus politikasının bel kemiğini oluşturmuştur. I. Petro'nun Rus tahtına geçmesi bu politikayı daha da hızlandırılmıştır. Temmuz 1711'de Osmanlı tarihinin "en talihsiz zafer anlaşması" adlandırabileceğimiz Prut Anlaşmasının imzalanmasından sonra Ağustos 1711'de Rus orduları Rus orduları Kuban boylarına bir hareket düzenlemişlerdir. Hareketin komutanı Astarhan ve Kazan valisi F.M. Apraksin idi. Kabardin ve Kalmık birlikleri Don ve Terek Kazak birlikleriyle takviye edilmiş Rus ordusunun Kazan nehri boyunca düzenlediği bu hareketi sonucunda en ağır darbeyi Nogaylar almışlardır.⁷ 18. yüzyılın sonraki dönemlerinde de Nogaylara karşı acımasız politikalar yürütülmüş, bu halk kasıtlı bir şekilde parçalanmıştır. Daha sonra Rus ordusu Kuban'a iki sefer düzenlemiştir. Bunlardan birincisi Ekim 1735'de (General M.İ. Leontev'in komutasında) ve ikincisi ise 15 Aralık 1736'da (Kalmıklar, Greben ve Terek Kazakları birlikte) gerçekleşmiştir.⁸ Çatışmalar sırasında Rusya İmparatorluğu ve Kırım Hanlığı arasında canlı siper oluşturan Nogay birlikleri imha edilmişlerdir. Bu birlikler Rus ordusu ve müttefikleri olan Kalmıklara karşı esas güç olarak bilinmektedir. Kasım 1737'de Rus orduları Don ve Volga (İdil)'dan Nogaylara karşı bir hareket düzenlemiştir. Harekette Ataman İ.Frolov'un önderliğinde Don Kazakları, Kalmık Hanı Donduk-Omba'nın önderliğinde Kalmık birlikleri, Terek Kazakları ve A.Lopuhin'in birlikleri yer almışlardır.⁹ Kuban hareketinin sonuçları 27 Aralık 1737 tarihli "Devlet Askeri Kollegyumuna¹⁰ Sunulan Hükümet Senatosu Haberi"nde 26 Kasım'dan 3 Aralık'a kadar devam eden savaşta silah taşıyan erkeklerin tümünün, kadınların da bir kısmının öldürüldüğünü, kurtulmak için Kuban nehrini geçmeye çalışan kadınların nehirde battıklarını (o sırada nehrin taşması sonucu kenarlarının buz bağlaması sebebiyle) yazmaktadır. Saldırı ve takip değişik yerlerde yapılırken suda boğulan ve öldürülenlerin sayısına dair kesin rakam vermek mümkün değildir. Fakat on bin kadın ve çocuğun esir alındığı ve onların ekseriyetinin Kuban nehrinde boğulduğu ifade edilmiştir.¹¹

30 Haziran 1768'de Osmanlı-Rus savaşının başlamasıyla General İvan Medem'in komutasındaki Rus birlikleri Ahlov, Taganov vd. Nogay birliklerine saldırmışlardır. Kırım-Türk yönetimi ve Kafkasya'nın etkin yöneticileri Nogaylara yardım etmek isteseler de bunda başarılı olamamışlardır.¹² Rus yönetimi Nogay ve Kırım beyleri arasındaki iç çatışmaları da bir fırsat olarak görüyordu. Çar ordularının boyun eğmeyen

7 Кабардино-русские отношения в XVI-XVIII вв. Т. 2. XVIII век, Москва 1957. s. 15-16; Потто В.А., Кавказская война, Т. 1., Ставрополь 1994, s. 23-24.

8 Щербина Ф.А., История Кубанского казачьего войска. Т. I., Печатник, Екатеринбург 1910, s. 350-353.

9 Rusya Devlet Askeri Tarih Arşivi (RDATA), f. 20. l. 1/47. d. 79. l. 17, 17 (ç.)

10 Bakanlık

11 Фелицын Е.Д., Сборник архивных документов, относящихся к истории Кубанского казачьего войска и Кубанской Области, собранных почетным членом областного статистического комитета Т. I. Екатеринбург 1904, s. 145-147.

12 Сборник архивных документов... s. 205 – 213.

Nogaylar acımasızca katlediliyorlardı. Nogay murzaları¹³ zor koşullar altında Rus İmparatorluğunun tebaası olmaktan ziyade onunla ittifakta olmaları tercih ediyorlardı. Mesela Yedisan ve Bucak murzalarının Dışişleri Bakanı N.İ.Panin'e yazdıkları 6 Ağustos 1770 tarihli mektupta kendilerinin tebaa konusunu değil, himaye konusunu müzakere edebileceklerini yazmışlardı.¹⁴

General Y. Şerbanin ve Knez V.M.Dolgorukiy (Kımskiy) Nogayların çatışma bölgelerinden çıkarılmasını öneriyorlardı. İmparatorluk yönetimi bir taraftan Nogayların Kuban'a göç ettirilmesine müsaade ederken diğer taraftan da yetkililere, Astrahan ve Kızılyar yönetimiyle devamlı iletişimde bulunarak Nogayların tutumlarının yakından takip edilmesi yönünde talimat vermiştir.¹⁵ 1770'lerde Kırım hanlığının batı bölgelerinden dört büyük Nogay Ordası göç etti. Bu süreçte bazı Nogay ordaları Rus tebaası olmayı kabul etmiyorlardı. Onların hedefinde Kuzeybatı Kafkasya'da kendilerinden birinin önderliğinde bir hanlık kurmak vardı. Kuşkusuz ki bu göçler Kırım hanının konumunu zayıflatmış bulunuyordu. 21 Temmuz 1774'de imzalanmış Küçük Kaynarca anlaşması¹⁶ gereği Bucak, Kuban, Yedisan (Nogay) ve Yediçikül Tatarları, Kırım Hanlığı siyasi ve mülki bakımdan Osmanlı himayesinden çıkmış, bağımsız kılınmış, dini konularda ise "halife" olarak Osmanlı padişahına tabi tutulmuşlardır.¹⁷ Küçük Kaynarca anlaşmasının bazı sorun yaratan maddelerinin gözden geçirilmesi için Fransa'nın aracılığıyla İstanbul'da Aynalıkavak Sarayında Ocak 1779'da başlatılmış ve Mart ayına kadar devam eden müzakereler sonucu 10 Mart 1779'da Aynalıkavak Tenkihnamesi adıyla bilinen bir anlaşma imzalandı. Tenkihname gereğince Kırım'ın müstakil kalması, Rus askerlerinin geri çekilmesi, Babıâli'nin Şahin Giray'ı hayat boyunca han olarak tanıması ve padişahın halifelik sıfatının geçerlilik kazanması kararlaştırılmıştır. Bu belgeyle Ruslar bir anlamda Şahin Girayın han olarak atanmasını Osmanlı Devleti'ne onaylattırılmış oldular ve Kırım'ın Ruslar tarafından ilhakına zemin hazırlamışlardır.¹⁸ Bu gelişme bir taraftan Kırım Hanlığının işgali için zemin hazırlarken, Nogaylar dahil hanlık tebaasının kaderini de olumsuz yönde etkileyecek bir ortam hazırlamış bulunuyordu.

13 Murza - Kazan, Astrahan, Kırım Hanlığı ve Nogay ordasında eşrafına mensup kişilerin unvanı, Türk aristokrasisi

14 Rusya İmparatorluğu Dış Politika Arşivi, f. 112. l. 112/2. d. 1. v. 22, 22 (ç.), 23, 23 (ç).

15 Высочайшие рескрипты императрицы Екатерины II и Министерская переписка по делам Крымским из Семейного архива графа Виктора Никитича Панина, Ч. 1. Москва 1872, s. 26-32, 34-39.

16 Kurat A. N., Rusya Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 289-290.

17 Hülagü M. Metin, Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Türk-Rus ilişkilerindeki Yeri (1441-1783), http://www.metinhalagu.com/images/dosyalar/20120302155532_0.pdf

18 Hülagü M. M., a.g.e.

Nogay Kıyımı

Rusya İmparatorluğu Kırım'daki konumunu kuvvetlendirmek için bölgeye askeri takviye yaparak, Kırım'da, Kuzeybatı Kafkasya'da ve diğer bölgelerde kale inşaatını da hızlandırmaya başlamıştır. Bu gelişmeler Osmanlı ile Rusya arasında belirgin bir cephe hattı oluşmasına neden olmuştur. Kırım tahtına oturmuş Rusya yanlısı Şahin Giray ise teslimiyet politikası izliyordu. 1780'lere gelindiğinde ülkede durum çok gergin idi. Osmanlılara ait Sucuk Kale'de isyan çağırışları seslendirilmeye başlamıştır. Kuban'daki Çerkes, Nogay, Abazinler Rusların adamı olan Şahin Giray'ın tebaasında bulunmak istemiyorlardı.¹⁹ 1780 sonlarında ayaklanmalar tüm Kuzeybatı Kafkasya'yı bürümüştür. İsyancılar Kırım tahtına Şahin Giray'ın yerine kardeşi İkinci Bahadır (Batır) Giray'ın getirilmesini istiyorlardı. Bahadır Giray'ın Kuban'dan Kırım'a gelmesiyle Sultan Alim'in önderliğindeki yerel isyancılar Şahin Giray'ın tahttan düşürüldüğünü ilan etmişlerdir. Şahin Giray'ın başka bir kardeşi, Nogay seraskeri Arslan Giray da Şahin Giray hâkimiyetine karşı ayaklanmıştır. Şahin Giray yanlıları ve aleyhtarları arasındaki çatışmalar 1781 yılı Ağustos ayının ikinci yarısına dek devam etmiştir. Tahttan düşürülmüş Şahin Giray Rus garnizonunun yardımıyla Yenikale'ye sığınmak zorunda kalmıştır.²⁰ Bu süreçte Nogayların yönetime karşı tutumlarında farklılık vardı. Onların bir kısmı hanla barışmayı önerirken, diğer kısmı da Kuban ötesine göç etmek istiyordu. Mutabakat sağlanamaması yüzünden iç savaşlar yaşanırken Yedisan mursazı Caum Aci, Kuban ötesine geçerek burada Nogayların nihai karar vermeleri için bir askeri şura toplamıştır. Yetişkül murzası Musa Sucuk Kaleye ve Bessarabya'ya gitmeyi önerirken, dağlılardan Murat Çerkezlerle birleşmekte ısrarlı idi. Caum Aci ise beklemek ve bağımsızlıklarını korumaktan yanaydı.²¹ Cemboyluk ve diğer Nogaylar bir zamanlar ecdadının yaşadığı ve daha sonradan Kalmık saldırıları sonucunda çıkmak zorunda kaldıkları Manıç bozkırına geçmeye çalışıyorlardı. Rus yönetimi buna müsaade etmedi. Nitekim söz konusu bölgelerde artık Don Kazakları meskunlaşmışlardır. Bu yüzden Rusya yönetimi Nogayları Pugaçev isyanının (1774) bastırılmasından sonra boş kalmış Ural bozkırına göç ettirmek istiyordu. 19 Ağustos 1781'de Knez Potyomkin Kafkasya cephe hattındaki komutan Fabritsian'a ve Don Kazaklarının atamanı İovayski'ye bölgede asayişi sağlamaları yönünde talimat verdi. Kuşkusuz ki Rus yönetimi bölgedeki kazanımlarını Nogaylar yüzünden kaybetmek istemiyordu. Bu arada Şahin Giray kendisine sadık Nogayların Kırım'a göç ettirilmesini istiyordu. Fakat onun bu isteği Rus yönetimi tarafından geri çevirmişti.²² Kırım'ı işgal etmek hazırlıkları içinde bulunan Rusya'nın Şahin Giray'ın bu isteğini reddetmesi doğal idi. 1782'de Şahin Giray'a karşı ayaklanmalar yeniden tırmanırken Rus yönetimi Kırım'la ilgili politikasını zora sokacak

19 Rusya Devlet Kadim Belgeler Arşivi, f. 23. l. 1. d. 9. l. 60, 60 (ç.), 61, 268, 268 (ç.), 269.

20 Лашков Ф., Шагин-Гирей, последний крымский хан. Исторический очерк, Киев 1886, s. 30 -31.

21 Бутков П.Г., а.г.е., s. 65-67; Потто В.А., а.г.е., s. 108-109.

22 Бутков П.Г., а.г.е., s. 65-67; Потто В.А., а.г.е., s. 108-109; Щербина Ф.А., а.г.е., s. 387-390.

herhangi bir gelişmeye müsaade etmemekte kararlı olduğunu göstermiştir. Nitekim A.V. Suvorov komutasındaki Rus ordularının doğrudan desteği ile Şahin Giray yeniden Kırım tahtına oturtulmuştur. Ruslar Kırım'ın işgali yönündeki faaliyetlere hız vererek, kısa süre sonra Kırım hanlığını işgal edecekti.

Eylül 1782'de General A.B.Balmen komutasındaki Rus birlikleri Kırım yarımadasını işgal etmiştir. Kuban'ın aşağı bölgesi Kafkas kolordusu komutanı A.V. Suvorov'un, yukarı kısmı ise P.S. Potyomkin'in denetiminde idi.²³ 1782 yılı sonlarında II. Yekaterin'a G.A. Potyomkin'i Kırım hanlığının Rusya'ya ilhak edilmesi için hazırlıklara başlama emri vermiş bulunuyordu. 1783 başlarında Yedisın murzaları Caum Acı, Katarsın ve Arslan, Yedişkül murzaları Musa Talambetov ve diğerleri (dört bin aile) Kuban'ı terk ederek Suhum-Kale'den deniz yoluyla Bessarabya'ya geçtiler. 24 Ocak 1783'de Potyomkin Koramiral Klopaçov'a Ahtar limanına girme emrini verdi. A.V.Suvorov ve M.Potyomkin Taman ve Kuban üzerinde tam denetim sağlayacaktı. Kırım ise o sırada Balmen'in birliklerinin kontrolünde idi. Rus hükümeti elçisi Laşkarov aracılığıyla Şahin Giray Han Rus tahtı lehine hanlık tahtından feragat etmeye zorlandı. Kırım, Taman ve Kuban'ın Rusya İmparatorluğuna birleştirilmesini öngören, 8 Nisan 1783 tarihli II. Yekaterina'nın "Yüce Manifestosu"nda şöyle bir hüküm yer almıştır: "Kırım yarımadası, Taman adası ve tüm Kuban tarafı Kırım yarımadası Rusya devletinin himayesine kabul edilmiştir." Böylece Altın Ordanın halefi olarak 18. yüzyılın sonlarına kadar varlığını sürdürmüş Kırım hanlığı ortadan kaldırıldı. Kırım hanlığının tasfiyesinin hemen ardından Türkler büyük kabileler halinde Kırım'ı terk ederken Slav, Yunan, Yahudi, Ermeni ve diğer etnik gruplar Kırım'a göç ettirildiler. Asimilasyon politikasına dayalı yeni idari sistem bölgedeki demografik dengeleri altüst etmeye başlamıştır.

8 Nisan 1783 II. Yekaterina G.A. Potyomkin'e yazdığı reskriptte²⁴ Kuban sahillerinde meskûn Nogayların İmparatora sadakat yemini ettirilmesi yönünde talimat vermiştir. G.A. Potyomkin bu talimatın icrası için A.V. Suvorov'u görevlendirmiştir.²⁵

1783 yılı yazında Kafkasya'nın Kazak iskân birimlerinden Kuban nehri ağzına dek tüm sağ sahil bölgesi A.V.Suvorov'un denetiminde idi. A.V.Suvorov'un birliklerinin bir kısmı Kopıl'ı işgal ederek bölge nüfusunun Rus tebaasına geçmesini için çalışmalara başlamıştır. Şahin Giray'ın tahtan çekilmesiyle Nogaylar doğal olarak Rus imparatoriçesinin tebaası konumuna düşmüşlerdir. Bunun onaylanması için sadakat yemini töreninin yapılması gerekiyordu. Sadakat yeminin büyük ölçüde formalite bir eylem olması

23 Лашков Ф., а.г.е., s. 31 – 33.

24 Reskrip (Latince - rescritum) – Rusya'da İmparatorunun genelde yüksek makamda bulunan bir yetkiliye şahsen yazdığı, teşekkür, ödüllendirme veya talimat içeren belge

25 Лашков Ф., а.г.е., s. 31 – 33.

rağmen imparatorluk tebaası açısından yasal bir yükümlülüktü. Bu arada Osmanlılar da Nogayları kendi tarafına çekmek istiyordu. Fakat Osmanlının güç kaybı, Kuban'da ve Kırım'da Rus işgalini önlemek iktidarında olmaması gibi nedenler bu isteğin gerçekleşmesini imkânsız kılıyordu. İstanbul'un yegane ümidi Kuzey Kafkasya halklarının, aynı zamanda Kuban Nogaylarının kendilerinin Çar yönetimine karşı bizzat mücadeleye başlaması idi.

28 Haziran 1783'de Yedişkül ordası kaymakamı Murza Şakir'le mutabakat sağlayan Rus yönetimi Kopıl civarında yaşayan Nogayların önde gelenlerini (murzalar, efendiler vs.) bir araya toplayarak sadakat yemini ettirmişti. Töreni hükümet temsilcisi Felisov yönetmiştir. Törene katılmak istemeyen Murzalardan Aslam ve Mambet Murzabekov'un derhal Yukarı Kuban bölgesini terk etmeleri gerekiyordu. Halil Ağanın yardımıyla İ.M.Leşkeviç ve A.V.Suvorov ise Yeya kalesinde yaşayan Yedisian ve Cemboyluk Nogaylarının yemin törenini organize ediyorlardı. Bir ay sonra Yedişkül Ordası birlikleri (Min, Burlak, Kitay, Kıpçak) Rus tebaalığına geçtiler.²⁶ Sadakat yeminiyle ilgili A.Suvorov'un formuler listesinde²⁷ şöyle bir not yer almaktaydı: "Knez Potyomkin'e yazılmış 10 Temmuz 1783 tarihli ve 1426 No'lu İmparator manifestosunu icra ederek Kubadaki Tatar halklarına sadakat yemini ettirdim: Yedisian ordası, Cembulat ordası, Budjaklar, Yedişkül ordasının dört aşireti, Yedisianların bir kısmı."²⁸ Rus yönetiminin planında sadakat yemininden derhal sonra Nogayları Rusya'nın içlerine, Ural bozkırlarına sürmek vardı. Bununla ilgili hazırlık çalışmaları A.V. Suvorov tarafından yapılıyordu: Nogaylar için hareket koridoru belirlenecek, hareket yolu boyunca askerler yerleştirilecek, teçhizat için gereken kaynak ayrılacak vs. Nogay murzaları Aslyam ve Mambet Murzabekov, Mamay, Zukale (Uzun Ali), Musa Arslanbekov ve diğerlerine Yeya nehri havzasına göç etmeleri önerilmişti. Nogay kabilelerini bazılarını, mesela Tav-Sultan Nogaylarını Rus ordusunun ve Don Kazaklarının konvoyu müşayet ediyordu. Nogaylardan Halil Ağa Efendi Ural bozkırına göç şartını kabul etmiştir.²⁹ Bu arada Şahin Giray Taman'a gelerek Nogay halkına beklenmedik bir çağırıda bulunmuş ve göçmemeleri konusunda kendilerini ikna etmiştir. Şahin Giray'ın bu çağırısı Rus hâkimiyeti için bir sürpriz idi. 30-31 Temmuz - 1 Ağustosta Murza Kanakay'ın önderliğinde Cemboyluk ve Yedişkül murzaları Kuga-Yeya nehrinden Kuban'a geri döndüler. Fakat Büyük Yeya nehri boyunca kordonu kıramadıkları için Uray-Ulgası (Uray İlğası) civarında Butır alayının bir bölümü (Albay Telegin vd. kıtaları) tarafından hezimete uğradılar. Geri kalan kabileler telaşlanarak birbirinin ardınca geri döndüler. Büyük kayıplara rağmen hayatta kalabilmiş Nogaylar mallarını, sürülerini ve eşyalarını bırakarak Kuban ötesine geçmeye çalışıyorlardı. Cemboyluk, Yedişkül,

26 Бутков П.Г., а.г.е., s. 68 – 70.

27 Görev sicili belgesinde

28 Кочкаев Б.Б., Ногайско-русские отношения в XV – XVIII вв., «Наука» Казахской ССР, Алма-Ата 1988, s. 227-231; Суворов А.В., Т. 1 (под ред. Г.П. Мещерякова), Воениздат, Москва 1949, s. 11.

29 Кочкаев Б.Б., а.г.е., s. 231-235.

Yedisian ordaları Nogayları Osmanlı yönetimindeki (Çerkezlerin, Kuban ötesi Nogay ordalarının - Kasaylar, Novrozlar ve Kaspulatlara meskûnlaştıkları) bölgelere geçebilmişlerdir. Yedi-on gün boyunca Nogaylar umutsuzca Rus istihkâmalarına saldırdılar. 10 Ağustosta bir grup Nogay Rusların denetimindeki Yeya istihkâmına saldırarak burada bulunan soydaşlarının önemli bir kısmını alarak Kuban ötesine geçmişlerdir. Nogayların saldırıları genelde başarısızdı ve her defasında iyi donatılmış Rus birlikleri tarafından geri püskürtüyordu. Bu arada Albay İ.M.Leşkeviç'in himayesine bulunmak isteyen Nogaylar Yeya istihkâmına geliyordu. Mesela Cemboylu Murzası Musa, Yedişküllü Mambet bey ve diğerleri. Göç sürecinin kesintiye uğraması üzerine G.A.Potyomkin A.V.Suvorov'a Nogay ayaklanmasının bastırılması emrini verdi. Kuban kolordusunun yanı sıra Don Kazak birlikleri de A.V.Suvorov'un denetiminde idiler. 30 Eylülde Kazaklar Laba nehrinin Kuban nehrine döküldüğü yerden 10 verst³⁰ mesafede Kuban nehrini geçtiler. 1 Ekimde ise Rus orduları Laba nehri boyunca yukarı hareket ettiler. Kermençik ve Sarı-Şahar civarında Rus birlikleri Nogaylara ulaştılar. Rus askerleri Novrozov ve diğer Nogaylarla çatışmaya girdiler. Aynı zamanda Kafkas kolordusu komutanları Leontev ve Potyomkin Kuban'ın diğer sahiline geçtiler. Leontyev Yaman Su nehri ağızlarında Tav-Sultan ve Şarı-Murza önderliğindeki Yedisian ve Cemboylu Nogaylarını bozguna uğrattı.³¹

Rusların Kuban ötesine geçmesi savunmasız Nogay halkı için bir felaket idi. Tarihi belgelere göre bu operasyon sırasında iyi eğitilmiş ve düzenli Rus birlikleri buradaki Nogayların büyük çoğunluğu yok etmişlerdir. Az bir kısım ise kendilerini zor kurtarabilmiştir.

V.A. Potto'ya göre Nogaylar Rus muhafız karakollarına birkaç "şiddetli saldırıda" bulunmuşlardır. Onların Yeya nehri bölgesindeki Butır piyade alayına bağlı bölüğe düzenledikleri saldırının ardından Knez Kekuato'v'un filosu ve Albay Telegin ve Pavlov'un birlikleri olay mahalline gelmiş, A.V. Suvorov'un tabirince göre "*Tatarlara karşı korkunç bir kıyım*" yapılmıştır. A.V. Suvorov kendisine yardım etmek için hareket eden Ataman İlovayski'ye şöyle yazıyordu: "*Ekselansları! Durdurun! Yeter. Şimdi her şey çok güzel. Sadece Kanakaycılar tümüyle imha edildiler. Kendisi (Kanakay) tesadüfen kulağından vuruldu.*"³² V.A. Potto'nun tasvirine göre "...Nogayları bataklığa doğru sıkıştırdılar. Onlar kurtulmanın imkânsız olduğunu görünce "aciz bir öfke içinde kıymetli eşyalarını imha ediyor, kadınlarını kesiyor ve bebeklerini suya atıyorlardı."³³

Kuban kolordusunun pençesinden kurtulmayı başaran Nogaylar Kuban ötesine, Çerkezlere doğru kaçsalar da Ruslar tarafından takip ediliyordu.

30 1 verst - 1,06680 km

31 Бутков П.Г., а.г.е., s. 102-104; Щербина Ф.А., а.г.е. s. 391-393.

32 Потто В.А., а.г.е., s. 111-112.

33 Потто В.А., а.г.е., s. 112.

Suvorov'un emriyle Don taraftan Serebryakov ve Popov'un komutasındaki üç Kazak alayı harekete geçerken tesadüfen Kuyu-Yeya nehri üzerinde Nogay kalabalığı fark etmişlerdir. 10 Eylülde Rus birlikleri aniden Nogaylara saldırdılar: *"Acımasız bir savaş yaşandı. Tatarların tümü hezimeye uğradı ve akşam geç saatlere kadar Donlular tarafından takip edildiler."*³⁴ Suvorov'a göre Kazaklar Türk-Tatarlardan nefret ediyorlardı ve onlarla nihai hesaplaşacak anı beklemişlerdir: *"Kazak'ın Tatar'a karşı tarih boyu şekillenmiş düşmanlığı kendini gösterdi."*

O sırada tüm Nogay Ordaları isyana kalkmıştı. Yeya kalesine³⁵ saldırma teşebbüsünde bulunsalar da başarısız oldular ve Kuban ötesine, Çerkez tarafa geçtiler. A.V. Suvorov Kuban'ın ötesine geçmeye, yani Osmanlı-Rusya sınırını ihlal etmeye karar vermişti. Ataman İlovayski komutasındaki Kazak birlikleri de A.V.Suvorov'un denetiminde idi. Ekim ayının 1'inde Rus birlikleri Laba nehrinin sağ sahilindeki Nogay yerleşim yerine vardılar. Burası Rusya sınırından 12 km mesafede idi. V.A. Potto Rus askerleri tarafından Nogayların acımasızca öldürüldüklerini şu şekilde tasvir etmektedir: *"Rusların aniden peyda olmaları Nogaylar dehşete düşürdü. Fakat durumun çıkmazda olduğu belli olunca bu korku yerini cesarete terk etti. Kuban'dan 12 km mesafedeki Kermencik köyü yakınında şafak anından başlayıp öğlene dek devam eden kanlı bir savaş yaşandı. İlovayski'nin komutasındaki Donlular Tatarların dayanaklı savunmasını kırdılar ve hiç kimseye acımadılar. Uzun süredir onlarda birikmiş bu nefret korkunç intikam şeklinde dışa vurdu. Dört binden fazla Nogay ve Çerkez esir alındı. Savaşın yaşandığı yerler ve civar vadiler cesetlerle dolup taşıyordu."*³⁶

Başka bir Kazak tarihçisi F.A.Şerbina şöyle yazıyordu: *"Suvorov Poltava'ya gittiğine dair yalan haber yaydıktan sonra geceler gizlice Laba nehrinin ağzına doğru hareket etti. Ekim ayının 1'inde ise gece gizlinden Kuban nehrinin diğer sahiline geçerek Tatar köylerine yaklaştı. Burada Kermençek adlı yerin yakınında Tatarlarla son, sonuçlarına göre en korkunç savaş oldu. İlk olarak Donlular mızraklarla, daha sonra da Dragun³⁷ ve Grenader³⁸ taburları saldırdılar. Ordunun kuşatma altına aldığı alanda üç saat sonra yerde kalan ceset sayısı 2000 idi, köyler yakılmıştı. Çatışma sonra savaş alanındaki ölü sayısı 5000 idi. Gerek Kazaklar gerekse askerler hiç kimseye acımadılar, erkekleri, kadınları, ihtiyarları ve çocukları öldürdü, kesti ve süngülediler. Umutsuzluk içindeki Tatarlar burada kendi kadınlarını ve çocuklarını esir düşmemeleri için öldürürken mallarını da imha ediyorlardı. Büyük Moğol ordasının son temsilcileri ateş, kan ve ceset içinde boğulmuştu.*

34 Потто В.А., а.г.е., s. 112.

35 Ayrıca Şahin Giray kasabası olarak bilinmektedir.

36 Потто В.А., а.г.е., s. 113.

37 Dragunlar (Fransızca *dragon*) – atlı birlikleri.

38 Grenaderler (Fransızca *Grenadiers*) – genellikle kuşatma operasyonlarında düşman istihkamlarına amacıyla oluşturulmuş seçkin birlikler. Rusya'da I. Petro döneminde ortaya çıkmıştır

Kuban'da çok az sayıda Tatar kalmıştır. Sadece Kuban ve Laba eğiği arasındaki üçgende bir zamanlar korku salan Tatarların güçsüz temsilcileri kalmıştır."³⁹ P.G. Butkova'a göre 3500 Nogay öldürülmüş, 1000'den fazlası da esir alınmıştır.⁴⁰ P. Bobrovski'ye göre Urup ve Laba vadisinde öldürülen Nogayların sayısı ise yedi bindi.⁴¹

Suvorov'un verdiği emirde Nogaylara karşı uygulanan kıyımın hangi psikolojik şiddet ve öfkeyle verildiği açık bir şekilde görülmektedir: *"Düşmanın sonuna kadar imha edilmesi, öldürülmesi veya esir alınmasına de ordular dinlenmemeli. Mermileri koruyun, soğuk silahla çalışın! Dragunlar ve Kazaklar ganimet amacıyla attan inmemeli; birliğin dörtte biri ganimet için gidiyor, dörtte biri onu korur, diğerleri de hazır vaziyette bulunuyorlar. Ganimetler iki yere ayrılacak. Yarısı hükümdara, yarısı da orduya... Bu paydan da üçte ikisi Kazaklara verilecek."*⁴² Diğer savaş tarihçisi P.P. Korolenko Suvorov'un Nogay iskân birimleriyle birlikte çok sayıda Çerkez köyünü de yok ettiğini yazıyordu.⁴³

II. Yekaterina bundan sonra A.V. Suvorov'a I. Dereceli Kutsal Vladimir Madalyasıyla, Ataman İlovayski'ni ise II. Dereceli Kutsal Vladimir Madalyasıyla General Poruçik rütbesiyle ödüllendirdi. Kazak starşinaları⁴⁴ kurmay subay rütbeleri aldılar.⁴⁵

Rusya yönetimi "Osmanlıların denetiminden kurtardığı" bölgelere yönelik sömürge politikaların hızlı bir şekilde uygulanması gerektiği düşüncesiydi. Bu politika önündeki engellerin ivedilikle çözülmesi için Nogayların imha edilmesini bir gereksinim olarak görüyordu. Nitekim V.A. Potto'ya göre "... Nogaylar barışçıl bit toplum değildi ve Kırım'ın istilası ve Kuban'ın işgalinden sonra onlarla ciddi mücadeleden kaçınmak zor idi."⁴⁶ Zaferleriyle ün kazanmış Rus komutan A.V.Suvorov kendi birliklerine Nogayların durdurulması veya esir alınmasını değil, tamamen imha edilmesini emretmiştir. Askeri bilgisi ve savaş başarılarıyla ün kazanmış böyle bir komutanın emrindeki düzenli ordu birliklerinin halkın üstüne gönderilmesinin başka bir amacı olamazdı zaten.

Rus İmparatorluğunun temel amacı "güvenilmez topluluk" olarak gördüğü

39 Щербина Ф.А., а.г.е., s. 393-394.

40 Бутков П.Г., а.г.е., s. 101.

41 Бобровский П., Суворов на Кубани в 1778 г., за Кубанью в 1783 г., Военный сборник, 1900, № 1-2, s. 31-34.

42 Из истории Русско-Кавказской войны. Документы и материалы, Нальчик 1991, s. 34.

43 Русские авторы XIX века о народах Центрального и Северо-Западного Кавказа. Т.2. «Эль-ФА», Нальчик 2001, s. 200.

44 Kazak birliklerinde rütbe.

45 Потто В.А., а.г.е., s. 113.

46 Потто В.А., а.г.е., s. 103.

Müslüman ve Türk nüfusun sürmek, hatta imha etmek, bunun karşılığında söz konusu bölgeleri Hıristiyanlaştırmak idi. Nogaylar da bu acı kaderi yaşamış bir Türk Müslüman topluğu idi. Bu dönem Osmanlının gerileme dönemi idi. Bu yüzden Rus yayılmacılığı karşısında Türk ve Müslüman halkları buldukları bölgelerde koruyamamış, sürekli göç almaya başlamıştır. Rus yönetimi Türk ve Müslümanlardan boşalan arazilere Rusları, Yunanları, Kazakları, Ermenileri vs. iskân etmiş, demografik yapıyı değiştirmeyi kendi güvenliğini sağlamanın bir aracı olarak görmüştür. Rus Devletinin yayılmacılık politikaları hız kazanarak devam ederken Osmanlı Devleti de defalarca Rusya ile savaşmak zorunda kalmıştır. Kırım'ın elden gitmesinden ileri gelen tepkiler yüzünden 1787'de Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Fakat Rusların üstünlükleri ve Türklerin gittikçe artan kayıpları Osmanlıyı barışa zorlamış ve 1791 yılında Yaş anlaşması imzalanmıştır.⁴⁷ Bu anlaşma Osmanlının daha önce imzaladığı ağır şartlar içeren anlaşmaları bir daha onaylar nitelikte idi. Yaşanan bu savaş sonucunda Osmanlı Devleti Kırım'ı geri alamayacağı ve onu tamamen kaybettiği gerçeğini bütün çıplaklığı ile görmüştür.⁴⁸

Osmanlı ile savaşırken Rusya kendi sınırları içindeki Müslümanlara adeta esir muamelesi yapmış, düşmanca bir tutum sergilemiştir. Bu yüzden iki imparatorluk arasında meydana gelen savaşların sonuçları sadece Osmanlının yenilmesiyle olarak algılanmamalıdır. Rusya Osmanlı ile savaşırken Kafkas, Kırım ve diğer bölgelerinde yaşayan Türk ve Müslüman halklar zorunlu göç, sürgün, öldürülme, toplu imha ve kıyım gibi felaketlere maruz bırakılmışlardır. 18. yüzyıl tarihine baktığımız zaman Nogayların da bu acı kaderi paylaştıklarını görebiliriz.

Sovyet Dönemi Nogaylar ve Devam Eden Parçalanmışlık

20. yüzyılın başlarından itibaren Rus toplumunda baş gösteren siyasi ve sosyal olaylar Nogayları da yakından etkilemiştir. Kafkasya'nın diğer halklarıyla birlikte Nogaylar da bölgedeki milli örgütlenmeler içine yer almış, Birinci Dağlı Kurultayının faaliyetine katılmışlardır. (Mayıs, 1917)⁴⁹ O dönemde Kafkas Dağlıları Bileşik İttifakı tarafından kabul edilmiş anayasada tüm dağlı aşiretleri, aynı zamanda Nogay ve Türkmenler Kafkasya Müslüman İttifakına dâhil idiler.⁵⁰ 11 Mayıs 1918 yılında Dağlı Cumhuriyeti tesis edilirken egemenliğinin tüm Dağıstan vilayetinde, Terek vilayetinin altı

47 Kurat A. N., Rusya Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 291.

48 Hülagü M. M., Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Türk-Rus ilişkilerindeki Yeri (1441-1783), http://www.metinhulagu.com/images/dosyalar/20120302155532_0.pdf

49 Аликберов Г.А., Победа социалистической революции в Дагестане, Махачкала 1968, s. 44-45, 54; Политика Советской власти по национальным делам за три года (1917 – XI – 1920). Т. III. Москва, 1920, s. 5-6; Янчевский Н.Л., Гражданская война на Северном Кавказе, Т. I. Ростов-на-Дону 1927, s. 122 – 123.

50 Коренев Д.З., Революция на Тереке. 1917-1918 годы, Орджоникидзе 1967, s. 37.

okruğu ve Kara Nogay alanında, ayrıca Stavrapol ülkesinde yaşayan Nogay ve Türkmenleri de kapsadığını ilan etmiştir.⁵¹ Sovyet hâkimiyeti tesis edildikten sonra Kuzey Kafkasya’da birkaç özerk yapı (Dağıstan, Çeçen-İnguş, Karaçay-Çerkes) ortaya çıkmıştır. Terek vilayetinde bir tek idari birimin sınırları içinde yaşayan Nogaylar Tüm-Rusya Merkezi Yürütme Kurulunun (hükümet) 16 Kasım 1922 tarihli kararnamesiyle parçalanmıştır.⁵² İlerleyen tarihlerde Sovyetler Birliğinde yaşayan birçok halk gibi Nogaylar da demografik politikardan nasibini almıştır. Murzalar sınıfının ortadan kaldırılması politikası kapsamında, 1920-30’larda Nogayların sürgünü ve tasfiyesine ilişkin arşiv belgeleri günümüze kadar gizli tutulmuş, onlarla ilgili beraat kararı aldırılmak mümkün olmamış, hükümet bu konudaki belgelerin bulunamadığını gerekçe göstermiştir. Kuzey Kafkasya’nın diğer halklarından farklı olarak Nogaylar özerklik alamadıkları gibi idari olarak parçalanmış ve diğer idari birimlerin yönetimine verilmişler. 1922-26 yılında Kuban Nogayları Batal Paşa bölgesi nüfusuna kaydedilmiş, 1925’de burada Nogay-Abazin Okruğu tesis edilmiştir. 1926 yılı ikinci yarısında Sovyet yönetimi Nogay-Abazin Okrugunu Çerkez Milli Okruguna devretmiştir. Buraya 1928 yılında özerklik verilmiştir. Çerkez Özerk Vilayetine Nogayların ağırlıklı yaşadıkları Abazin-Nogay ve Elburgan Okrugları dahil edilmiştir (1935 yılına dek). 1926 nüfus sayımı verilerine göre Nogay nüfusu 36,3 bin idi.⁵³ Sonraki dönemde Nogay veya Kalmık-Nogay Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurma meselesi müzakere edilse de kabul edilmemiştir. 1944 yılında Çeçenler ve İnguşlar sürgün edilmiş, Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti statüsü kaldırılarak onun yerinde Grozni vilayeti oluşturmuşlardır. Nogayların yoğun yaşadıkları Kızılyar okrugunun ilçelerini de bu vilayete dâhil etmişlerdir. Nogay çölünün de adı değiştirilerek Kızılyar otlığı adlandırılmıştır. 9 Ocak 1957’de RSFSR Yüksek Sovyeti Başkanlık Divanı (Prezidyum) tarafından “Çeçen-İnguş ÖSSC’nin Yeniden Tesisi ve Grozni Vilayetinin Kaldırılması” konusunda kararname çıkmıştır.⁵⁴

Hakları iade edilmiş halklar yeniden yaşadıkları bölgelere geri döndüklerinde orada başkaları yaşıyorlardı. Kaldırılmış idari birimlerin yeniden tesis edilmesi sırasında yeni sınırlar belirleniyordu. Bu sınırlar feshedilen idari birimin sınırlarıyla örtüşmemekte olup, daha geniş alanı kapsamaktaydı. Nitekim eski sınırlar zaten Kafkasya halklarını tatmin etmemekteydi. İdari birimlerin yeniden çizilmesiyle Nogaylar da Çeçen-İnguş sınırları içinde kalmışlar. Böylece Kuzey Kafkasya’da Nogaylar üç değişik idari birim sınırları içinde parçalanmış bir duruma düşmüş, tarihi Nogay stepi aşağıdaki

51 «Каспий», 17 (30) декабря 1917, № 276, s. 6.

52 1888 yılından itibaren “Karanogay pristavlığı” Kızılyar kazasıyla birlikte Terek iline ait edilmiştir.

53 Ялбулганов В.Л., Некоторые вопросы исторической демографии ногайского народа, Историко-географические аспекты развития Ногайской Орды, Махачкала 1993, s. 136-137.

54 Tasfiye ve sürgün edilmiş halklara karşı alınmış tüm düzenlemelerin geçersiz sayılmasına dair Yüksek Sovyet Deklarasyonu 14 Kasım 1989 yılında kabul edilmiştir. Söz konusu düzenlemelerin feshedildiğine dair karar ise sadece 7 Mart 1991 de çıkarılmış ve 26 Nisan 1991 yılında Rusya Federasyonunun “Tasfiye Edilmiş Halkların Haklarının İadesi” Kanunu çıkarılmıştır.

şekilde parçalanmıştır: Kara Nogay, Kızılyar, Tarumov ilçeleri Dağıstan sınırları içinde yer alırken, Kayasuli ve Açıkulak Stavrapol'da kalmış, Şeikovski ilçesi ise Çeçen-İnguş ÖSSC'ye verilmiştir.⁵⁵

Böyle Nogaylar parçalanmış bir halk durumundadırlar. Sovyetler Birliği dağılma sürecine girdiğinde Nogayların da milli uyanışı baş göstermiştir. Onlar kendilerine karşı uygulanmış bu haksız parçalama politikasının sonuçlarının ortadan kaldırılması talebini ileri sürmüşlerdir. Ulusal bütünlük ve kendi kaderini belirleme konusu Nogay halkının ikinci (1989), üçüncü (1990) ve dördüncü kurultaylarında gündeme getirilmiştir. 1990'da Nogaylar ve Terek Kazaklarının Olağanüstü Kurultayında “Nogay Stepі Yerli Halklarının Kendi Kaderini Belirleme Deklarasyonu” kabul edilmiştir. Deklarasyonda, Nogayların ve Terek kazaklarının steplerde Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti sınırları içinde ve cumhuriyet statüsünde bir milli devlet oluşumunun tesisi edilmesine dair hüküm bulunmaktaydı. Fakat bu talep Moskova tarafından geri çevrilmiştir. Dağıstan ve Çeçenistan'ın egemenlikleri ilan edildikten ve bu federe birimlerle Moskova arasında federal anlaşma imzalandıktan sonra Nogayların bir federe birim tesis etmek düşünceleri de gerçekleşmemiştir.⁵⁶

Günümüz itibariyle Nogayların toprak ve temsil sorunları devam ederken, milli kültür alandaki talepleri de tam anlamıyla gerçekleşmemektedir. “Birlik” teşkilatının Nogay topraklarında bir *federal okrug*⁵⁷ tesis etme talepleriyle Stavrapol ve Dağıstan yönetimine defalarca müracaatta bulunmalarına rağmen bu talepleri karşılanmamıştır.

2005 yılında Karaçay-Çerkez'de (Dağıstan'ın Nogay ilçesine benzer) etnik kimliğe dayalı bir ilçe oluşturma kararı alınmış ve bu karar 8 Ekim 2006'da referandum yoluyla onaylanmıştır. İlçe, 17 Ekim 2007'de Adıgey-Habl ilçesinin %30'luk bir kısmında oluşturulmuştur.

29 Mayıs 2011 yılında Nogay ilçesi Terekli-Mektep'te Nogay kurultayı⁵⁸ düzenlenmiştir. Kurultayda Nogay halkının Rusya Federasyonu her hangi bir federe birimi sınırları içinde birleşmesi konusu müzakere edilmiştir. Dağıstan, Çeçenistan, Karaçay-Çerkez ve Stavrapol'da dağınık halde yaşayan Nogayların “bir çatı altında toplanması” elbette kolay değildir.

55 Государственный плановый комитет РСФСР (Госплан РСФСР) Совету Министров РСФСР от 5 марта 1990 года. Д. № Пр-850/15., «Половецкая луна». «Заблудившийся крик», материалы ногайских съездов. Черкесск, 1991. № 2. с. 3.

56 Лебанидзе С., Ногайский вопрос – проблема разделенного народа, <http://pik.tv/ru/experts/story/11991-nogayskiy-vopros-problema-razdelenogo-naroda>, 07.06.2011.

57 Merkezi yönetime bağlı idari bölge

58 Yerel yöneticiler yasa dışı olduğu gerekçesiyle kurultayın yapılmasını engellemek istemişlerdir. Kurultayın yapılacağı stad büyük kamyonlar çekilerek polisler tarafından kuşatılmıştır. Fakat organizatörlerin sağduyulu ve itidalli davarmaları sonucunda çatışmadan ve provokasyondan kaçınılmıştır.

Nogayların sorunları birçok diğer Kafkasya halklarının (mesela Çeçenistan, Çerkez vs.) gibi uluslararası alanda bilinmemekte ve ilgi görmemektedir. Bunun birkaç nedeni vardır. Örneğin, “Çerkez halkına karşı uygulanan soykırım” konusu Gürcistan tarafından tanındıktan sonra bir ölçüde uluslararası kamuoyunun gündeminde yer almıştır. Oysa “Nogay soykırımı” sorununun böyle bir “açılım” şansı yoktur ve sadece Rusya içinde “konuşulmaktadır”. Bunun yanı sıra Nogayların Çerkezler gibi yurt dışında güçlü diaspora teşkilatları bulunmamaktadır. Çeçenistan’ın veya Dağıstan’ın Nogaylara her hangi bir toprak tavizinde bulunacağını söylemek de imkânsızdır.⁵⁹

SONUÇ

Bugün ağırlıklı olarak Kuzey Kafkasya’da küçük bir topluluk halinde yaşayan Nogayların tarihi bir trajedi öyküsüdür. Bir zamanlar kudretli bir kimliğe sahip Nogay topluluğu kendi soyunu ve ülkesini ihya edememiştir. Tarihi olayların Nogay hafızasında açtığı derin yaralar bugünün sorunlarıyla bir arada ele alırsak asimilasyon, dil ve kültür, toprak ve parçalanmışlık sorunları günümüz şartlarında kolayca çözülebilecek sorunlar olmadığını görebiliriz. Çar hükümetinin Nogaylara karşı işlediği bu insanlık dışı suç, araştırmacılar tarafından soykırım, kıyım, katliam, imha gibi adlar altında tanımlanmaktadır. Bu feci olayın nedenleri ve gerçekleştiği koşullar ne olursa olsun bilinen tek gerçeklik vardır: Rus yönetimi Nogay topluluğunu küçükten büyüye, çocuktan ihtiyara, kadın, çocuk, yaşlı demeden acımasız bir şekilde öldürmüş, toplu imha girişiminde bulunmuştur. En önemlisi ise bunu yaparken A.V.Suvorov’un yönetimindeki çok seçkin ve düzenli ordu birliklerini kullanmıştır. Suvorov’un “zaferleri” listesinde Pugaçev isyanının (1774) bastırılması, Kırım hanlığının ilgası (1778-1783), Polonya’nın işgali (1794) vs. vardır. Bu yüzden uzun müddet bölge halkı Krasnodar’da A.V.Suvorov’a heykel koyulmasına itiraz etmiştir. Aynı itirazları I.Petro’ya Dağıstan’da heykel koyulması sürecinde de yaşandığı görülmektedir. Halkın itirazlarına rağmen yine de Rus hükümeti istediğini yapabilmıştır. Nogaylar Rusya İmparatorluğuna karşı müdahalede bulunmamışlar, Rusya topraklarına saldırmamış, kendi canlarını ve mallarını korumak gereksinimi ile baş başa kalmışlardır. Bugün Nogay topluluğunun önde gelenleri, sivil inisiyatifler bu facianın Rus hükümeti tarafından bir soykırım olarak tanımlanmasını istemektedirler. Her şeyden önce ise parçalanmış bir topluluk olarak yaşayan Nogaylar özerk bir birim çatısı altında bir araya getirilmelerini istemektedirler. Etnik sorunların, toprakla ilgili uyuşmazlıkların ve çatışma tehdidinin bulunduğu Kafkasya’da böyle bir çözüm yoluna gidilmesi en azından günümüz koşullarında imkânsız görünmektedir.

⁵⁹ Лебанидзе С., а.г.е.. 07.06.2011.

KAYNAKÇA

Hülagü M. M., Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Türk-Rus ilişkilerindeki Yeri (1441–1783),
http://www.metinhulagu.com/images/dosyalar/20120302155532_0.pdf,
22.01.2013

Kurat A. N., **Rusya Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

Kurat A. N., **Rusya Tarihi, Türk Tarih Kurumu**, Ankara 1999.

Kurat A.N., **Türkiye ve Rusya: 18. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)**, Türk Tarih Kurumu, Ankar 2011.

Rusya Devlet Askeri Tarih Arşivi (RDATA), f. 20. l. 1/47. d. 79. l. 17, 17 (ç.)

Rusya Devlet Kadim Belgeler Arşivi, f. 23. l. 1. d. 9. l. 60, 60 (ç.), 61, 268, 268 (ç.), 269.

Rusya İmparatorluğu Dış Politika Arşivi, f. 112. l. 112/2. d. 1. v. 22, 22 (ç.), 23, 23 (ç).

Алиева С.И., **Ногайские тюрки**, Şərq-Qərb, Bakı 2010.

Аликберов Г.А., **Победа социалистической революции в Дагестане**, Махачкала, 1968.

Бобровский П., Суворов на Кубани в 1778 г., за Кубанью в 1783 г., **Военный сборник**, 1900, № 1-2.

Высочайшие рескрипты императрицы Екатерины II и Министерская переписка по делам Крымским из Семейного архива графа Виктора Никитича Панина. Ч. 1. Москва 1872.

Государственный плановый комитет РСФСР (Госплан РСФСР) Совету Министров РСФСР от 5 марта 1990 года. Д. № Пр-850/15., «Половецкая луна». «Заблудившийся крик», материалы **ногайских съездов**, Черкесск 1991. № 2. s. 3.

Дьяконов М., **Власть московских государей. Очерки из истории политических идей древней Руси до конца XVI в.**, СПб., 1889

Из истории Русско-Кавказской войны. Документы и материалы, Нальчик 1991.

Кабардино-русские отношения в XVI-XVIII вв. Т. 2. XVIII век, Москва 1957.

Калмыков И.Х., Керейтов Р.Х., Сикалиев А.И., **Ногайцы**, Ставропольское книжное издательство, Черкесск, 1988.

Каспий, 17 (30) декабря 1917, № 276, с. 6.

Керейтов Р.Х., **Этническая история ногайцев (к проблеме этногенетических связей ногайцев)**. Ставрополь, 1999.

Коренев Д.З., **Революция на Тереке. 1917-1918 годы**, Орджоникидзе 1967

Кочакаев Б.Б., **Ногайско-русские отношения в XV – XVIII вв.** «Наука» Казахской ССР, Алма-Ата 1988.

Лашков Ф., **Шагин-Гирей, последний крымский хан. Исторический очерк**, Киев 1886.

Лебанидзе С., Ногайский вопрос – проблема разделенного народа, <http://pik.tv/ru/experts/story/11991-nogayskiy-vopros-problema-razdelennogo-naroda>, 07.06.2011.

Лурье Я.С., О возникновении теории «Москва – третий Рим» (К выходу в свет второго издания книги Х. Шедер), **ТОДРЛ**, Т. 16. Москва - Ленинград 1960.

Николаев В. Б., Подданство Российской Империи: его установление и прекращение (историко-правовой анализ), (автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук), Нижний Новгород 2008.

Политика Советской власти по национальным делам за три года (1917 – XI – 1920). Т. III. Москва 1920.

Потто В.А., **Кавказская война**. Т. 1., Ставрополь 1994.

Русские авторы XIX века о народах Центрального и Северо-Западного Кавказа. Т.2. «Эль-ФА», Нальчик 2001.

Суворов А.В., Т. 1. (под ред. Г.П. Мещерякова), Воениздат, Москва 1949.

Фелицын Е.Д., **Сборник архивных документов, относящихся к истории Кубанского казачьего войска и Кубанской Области, собранных почетным членом областного статистического комитета Т. I.** Екатеринодар 1904.

Nogay Kıymı: Rusya İmparatorluğunun Nogayları İmha Eylemi ve Günümüzdeki Yankıları

Щербина Ф.А., **История Кубанского казачьего войска**. Т. I., Печатник, Екатеринодар 1910.

Ялбулганов В.Л., Некоторые вопросы исторической демографии ногойского народа, **Историко-географические аспекты развития Ногойской Орды**. Махачкала 1993.

Янчевский Н.Л., **Гражданская война на Северном Кавказе**, Т. 1. Ростов-на-Дону 1927.

THE RELATIONSHIP BETWEEN COLLECTIVE TRAUMA AND CIVIL SOCIETY: JEWISH CITIZENS OF ISRAEL AS A CASE STUDY

Seda KIRDAR

Uzman

TEPAV Dış Politika Çalışmaları

Abstract: *This research examines how past trauma is experienced collectively by a society and how it manifests itself within public opinion and policy. Collective trauma is a key concept that sheds lights on to the intricate interaction between trauma and civil society. This case study examines the tragedy of the Holocaust and its shared meaning to the Jewish citizens of Israel. It is intended to elaborate Jewish citizens of Israel's attitude toward outsiders by exploring their traumatic past. The study uses social-psychological approaches as a starting point for conflict analysis since these approaches consider the variegated nature of the human experience alongside the social factors that are inherent in every conflict. The deep sense of past and its linkage to the present created a role of victimization within Jewish citizens of Israel. This victimization is psychologically embedded within institutions such as the education system as well as the media. Both systemically rationalize discrimination toward the Palestinians and justify the harsh political and military tactics employed against them. Therefore, to maintain the state's existence and preserve its identity, the society is more likely to comply with aggressive policies through militaristic ventures that are allegedly undertaken to ensure survival. This cycle of violence, intolerance and dehumanization hinders Jewish citizens of Israel ability to achieve peaceful relations with the Palestinians.*

Keywords: *collective trauma, Holocaust, identity, Israel, memory*

KOLLEKTİF TRAVMA VE SİVİL TOPLUM ARASINDAKİ İLİŞKİ: İSRAİL'İN YAHUDİ KÖKENLİ VATANDAŞLARI ÜZERİNE BİR VAKA İNCELEMESİ

Öz: *Bu araştırma, geçmiş bir travmanın toplum tarafından nasıl kollektif bir şekilde yaşandığı ve kendini kamuoyu ve kamu politikalarında nasıl açıkça gösterdiğini incelemektedir. Kollektif travma, travma ve sivil toplum arasındaki*

karişık ilişkiyi açıklığa kavuşturan temel bir konsepttir. Bu vaka çalışması, Holokost trajedisini ve onun İsrail'in yahudi kökenli vatandaşları tarafından paylaşılan anlamını incelemektedir. İsrail'in yahudi kökenli vatandaşlarının travmatik geçmişlerini irdeleyerek, onların dışarıya karşı tutumlarını açıklamayı amaçlamaktadır. Çalışma, çatışma analizi için, her krizin içinde yer alan toplumsal faktörlerin yanında insan tecrübesinin çok yönlü doğasını da göz önüne alması sebebiyle başlangıç noktası olarak sosyo-psikolojik yaklaşımları kullanmaktadır. Geçmişin köklü bilinci ve şimdiki zamanla bağlantısı İsrail'in yahudi kökenli vatandaşları arasında kurban olma sıfatını yaratmıştır. Bu kurban olma hali psikolojik olarak kurumlara olduğu gibi eğitim sistemine ve medyaya da nüfuz etmiştir. Hepsi, sistematik olarak Filistinlilere karşı ayrımcılık yapılmasını ve onlara karşı sert politik ve askeri yöntemlerin kullanılmasını rasyonelize etmişlerdir. Bu yüzden, devletin varlığını devam ettirmek ve kimliğini korumak için, toplum, muhtemelen devletin hayatta kalmasını sağlamak adına yürütüldüğü söylenen askeri teşebbüsleri içeren saldırgan politikalara uyum göstermektedir. Bu şiddet sarmalı, anlayışsızlık, ve insanlıktan uzaklaştırma hali İsrail'in yahudi kökenli vatandaşlarının Filistinlilerle barışçıl ilişkiler kurma olanaklarını engellemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kolektif Travma, Holokost, kimlik, İsrail, bellek

FROM INDIVIDUAL TRAUMA TO COLLECTIVE TRAUMA

Social-psychological approaches provide a starting point for conflict analysis since these approaches deal consider the variegated nature of the human experience alongside the social factors that are inherent in every conflict. For a comprehensive understanding of conflict, social psychology as a frame of analysis should be employed. The suffering and trauma are the results of the conflicts and war and without addressing them; there can be no mitigation of the conflict and healing process. These less-visible consequences of violent conflict should be paid more attention for the sustainability of the peace. Godobo-Madikizela, a well-known South-African psychologist for her contributions to the study of social influence in social psychology argues "In South Africa, the past continues to exist, because it is not past. The traumatic events seem still so vivid that it is as if they are happening in the moment. The uses of tense defy the rules of grammar cross the boundaries of past and present in an illustration of the timelessness of traumatic pain."¹ The literary historian Lawrence Langer has called this concept of "durational time", in relation to camp survivors after the Holocaust. Durational time refers to camp memories which remain forever present in the minds of many former prisoners. It is the time- camp time,

1 Pumla Godoba Madikizela, *A Human Being Died That Night: A South African Woman Confronts the Legacy of Apartheid*, New York: First Mariner Books, 2004, p.89

The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society: Jewish Citizens of Israel As A Case Study

frozen time- in which many of them could not put their traumatic memories behind them.² For many of these former prisoners the past and the present are a continuous time phrase which has mass of myths, lies and fantasies.

Psychological analyses also have so much to offer regarding the aftermath of trauma. Glynis Breakway argues that tremendous disruptions like trauma threaten a person's identity. The processes of identity (assimilation, accommodation, and evaluation) are unable to comply with the principles of continuity, distinctiveness, and self-esteem, which habitually guide their operation.³ Not surprisingly, we can expand the argument to encompass that of nation states. Here, collective trauma threatens the nation's collective identity and challenges continuity of both beliefs and behavior. It also challenges distinctiveness in various ways. When the event happens within the community, it threatens the self-understanding or collective myth of being a special community. As mentioned, this collective trauma arises from a huge number of traumatized individuals within a community. In this case, the individuals have been directly or indirectly exposed to the traumatic event. Collective trauma then emerges from the pain that is radiated by individual trauma onto the community. According to Heinberg, in the aftermath of trauma, a whole culture can be threatened in its existence, and this loss, cultural bereavement, affects the individuals, comparable to the loss of their own identity, with culturally specific symptomatic results.⁴

THE JEWISH CITIZENS OF ISRAEL AND THE MEANING OF THE HOLOCAUST

Yad Vashem sits upon the west side of Mt. Herzl, the Mountain of Remembrance, as a "commemorative" site that houses the collective memory of the Jewish people. The original name of Yad Vashem derives the Biblical verse: "And to them will I give in my house and within my walls *a memorial and a name (Yad Vashem)* that shall not be cut off"⁵ The complex contains the Holocaust History Museum, Museum of Holocaust Art, International School for Holocaust Studies, sculptures, outdoor commemorative sites, archives, a research institute, library, educational center and a publishing house. It has more than fifty million of pages of documents, thousands of collection of testimonies of the Holocaust survivors, photographs and films. Established in 1953 through the Yad Vashem Law, this museum is Israel's official memorial to the Jewish victims of the Holocaust. One and a half million

---

2 Lawrence Langer, *Admitting the Holocaust and Holocaust Testimonies: The Ruins of Memory*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 1993, p.20.

3 Glynis Marie Breakway, *Coping with Threatened Identities*, New York: Methuen & Co. Ltd., 1986, p.76.

4 Richard Heinberg, catastrophe, "Collective Trauma & the Origin of Civilization", <http://www.newdawnmagazine.com>, accessed on January 10, 2009.

5 Isaiah, Chapter 56, verse 5.

people visit the museum every year including Heads of States. The museum's message is clear; "the uniqueness of the Holocaust and its universal lessons" must never be forgotten.⁶

However, the memorial places the Holocaust within the broader context that chronicles Jewish suffering and persecution through the ages. Starting with a verse from Exodus, The Torah urges the Jewish people to remember the past, demanding that Jews, "remember this day on which you went free from Egypt, the house of bondage, how the Lord freed you from it with a mighty hand."⁷ The museum continues displaying the continuous memory of the Jewish people by a citation from Elkhanan Elkes, leader of the Jewish council of Kovno, Lithuania, "Remember that which Amalek did to us: remember everything, do not forget for the rest of your lives, and pass on as a holy testament to the coming generations that the Germans killed, slaughtered and murdered us..."⁸ According to this view the Holocaust is a singular episode in the long saga of Jewish people and historical memory is the key for Jewish people. Elkhanan Elkes associated Amalek, the leader of a tribe hostile to the ancient Israelites, with Nazis. The museum also commits itself to the revindication of Jewish people –"when they kept their hands raised in the way of the new Israel- and to the ultimate defeat of the eternal foe, "God said to Moses: Write this remembrance in the book... that I will surely erase the memory of Amalek from under the heavens."⁹ At the last corridor, Yad Vashem leaves the visitor with a strong emphasis on educating the younger generations about the Holocaust by using the Jewish tradition of "Vehigadeta Lebincha" (And you will tell your children).¹⁰ Each succeeding generation must remember the Nazi genocide against the Jewish people and pass the story of it to their children.

Today in Israel, every citizen knows the history of the Holocaust. There are special programs dedicated to the Holocaust Studies. The media broadcasts Holocaust documents and the stories of the survivors. In the Israeli cities there are benches and gardens dedicated to the victims. It is not surprising to see a black-white picture of a Holocaust victim shown by his or her relatives over a conversation at the street. Second- and third-generation survivors integrate the Holocaust into their identity through their relationships with their parents. Meanwhile, all of these accumulated memories of Holocaust are ensconced in the Israeli educational system and other Israeli institutions. Shimon Peres, President of the State of Israel, verified this notion on his speech at the opening of Yad Vashem, "If you will take away from our people the memory,

6 Yad Vashem-World Center for Holocaust Research, Education, and Commemoration, <http://www.yadvashem.org>, accessed on 27 March 2009.

7 Exodus, chapter 13, verse 3.

8 <http://www.yadvashem.org>, accessed on 27 March 2009.

9 Exodus, Chapter 17, verse 14.

10 Avner Shalev, Message from the Chairman of the Directorate, *yad-vashem booklet* (English edition),p. 3.

The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society: Jewish Citizens of Israel As A Case Study

we shall not have a future. If you will take away our heritage, we shall not have a vision. And we need a memory and a future, a heritage and a vision.”¹¹ Erna Paris observes:

*The Jews remember their history as they are enjoyed to do by their ancient texts. The ultra-Orthodox remember that the Messiah will arrive at the end of days and that Jews are commanded to prepare for that joyful event; Jewish humanists remember the biblical prophets and their insistence that responsible men and women must try to make the world a better place for all peoples, the religious nationalists living in their barricaded Israeli settlements also remember- they have no doubt that the soil on which they have built their homes is the Land, a realization of God’s ancient promise to his people, secular Zionists remember their faith in the values of physical labor, productivity, communal sharing and a defended homeland. But the collective memory of Israel as refuge and homeland continues to permeate the entirety of Israeli society. In Israel no memory is more powerful than the Holocaust, and at its core lies the belief that Jews were deserted by the world.*¹²

Nancy Coover Andreasen explains trauma as, “a psychological feeling of intense fear, helplessness, loss of control, and threat of annihilation”¹³. At the collective level, “it is a real or perceived threat to the survival of individuals, or a support system, or a larger community or culture.”¹⁴ This phenomenon can negatively impact even the largest and most diverse societies even if the majority of individuals do not experience the trauma or tragedy first hand. As Paris observes, just as the Holocaust and its trauma imposed a posthumous collective identity on its six million victims, so it formed the collective identity of Israel, not just for the survivors who immigrated to Palestine after the war but for all Israelis.

JEWISH-ISRAELI IDENTITY FORMATION

“We will not let the Holocaust deniers (referring President of the Islamic Republic of Iran; Mahmoud Ahmadinejad) perpetrate another Holocaust on the Jewish people,” Benjamin Netanyahu, Prime Minister of Israel said in his speech at the Yad Vashem Memorial on the Yom HaShoah (Holocaust Remembrance Day), He continued; “This is the highest responsibility of the

11 Peres speech, <http://www.yadvashem.org>, accessed on 12 March 2009.

12 Erna Paris, *Long Shadows: Truths, Lies and History*, New York: Bloomsbury Publishing, 2001, p.319.

13 Nancy Cover Andreasen, Posttraumatic Stress Disorder’ in *Comprehensive Textbook of Psychiatry*, 4.ed. H. I. Kaplan, B.G Sadock, Baltimore: Maryland, Williams and Wilkins, 1988, p. 4.

14 Barry Hart, *Peacebuilding in Traumatized Societies*, Lanham: Maryland, University Press of America, 2008, p.6.

State of Israel and of myself as prime minister.”¹⁵ From all appearances, his policy would emerge from this dictum.

Established in April 12, 1951 through the Knesset, Yom HaShoah is commemorated with candle lighting, speakers, poems, prayers, and singing. Every year on the Holocaust Remembrance Day, at ten in the morning, a siren is sounded where everyone stops what they are doing and stands in remembrance. Often, six candles are lit to represent the six million who perished in the genocide. Holocaust survivors speak about their experiences and remind the populace of the traumatic events. At the ceremonies people read verses from Torah for in an effort to remember those that died and to try to reach an understanding of the huge number of victims.

In Israel no memory is more powerful than the Holocaust. The memory of the Holocaust shapes the society, culture as well as the politics of the state itself. Tom Segev observes that, “the most fateful decisions in Israel; such as the mass immigrations of the 1950, the Six-Day War, and Israel’s nuclear project were all conceived in the shadow of the Holocaust.”¹⁶ Since the establishment of Israel, the Holocaust has been the event around which policy makers have fashioned both domestic and foreign policy. The collective memory of the mass murders have mobilized the society around a seize mentality that has consistently shaped identity and driven state initiatives.

The Holocaust had a profound foundation from the very beginning of the foundation of the State itself. On the other hand with the foundation of Israel, the new Jewish-Israeli identity was created. As Professor Garshin Baskin suggests:

The collective identity is part of a process of two thousand years of exile and persecution. The Jewish people have a collective identity of being persecuted, being discriminated against wherever they are. The Zionist movement which began over a hundred years ago aimed to change that, to create a different, positive identity. There is a very famous play that was written in the early years of the Zionist movement by an author named Haim Hazaz. The playwright had a court room which he put Jewish history on trial and what he said in the play was Jewish history was guilty of being passive. Something always happening to the Jews rather than the Jews determining what has happened to them. The moral story was of course the Zionism was a break away from the Jewish history. We are going to stand up and say “We are independent, free people. We are going to fight for the freedom

15 Etgar Lefkovits, “PM: We Won’t Allow another Holocaust”, The Jerusalem Post, 21 April, 2009, <http://www.jpost.com>, accessed on 25 April 2009.

16 Tom Segev, *The Seventh Million: The Israelis and the Holocaust*, New York: Henry Holt, 2000, p. 11.

The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society: Jewish Citizens of Israel As A Case Study

*and independence. We are going to seek to have our own state. We are going to make history. The history is not going to be done to us.*¹⁷

To reach a better understanding of how the memory of the Holocaust has shaped Israeli identity and policy we must turn to specific events following the creation of the state in 1948. These events illustrate the ways in which Israeli policy stood justified in accordance to the events of the Second World War. That said, while leaders around the world recognized that the Holocaust had driven a consensus for Jewish State and indeed, Jewish leadership would continually take the traumatic event as license to expand the State's border, Israeli citizens themselves were reluctant to make this immediate connection. Naturally, in the immediate wake of the horrific event, many Jewish people sought to bury the weight of such extreme terror. By 1948, the year that Israel formally achieved statehood, most Israelis maintained silent recognition surrounding the Jewish victims of the Holocaust. Even through the 1950s, newcomers to Israel continued this silence over the Holocaust. This began to permanently change by early 1960s when West Germany brought the notorious Adolf Eichmann to trial. Eichmann's orchestration of the systemic killings thrust the issue to the fore once again. In the midst of the 1961 trial, Israelis articulated a deeper meaning to the Holocaust and began to shape their identity and policy around it. This reached a climax with events of the Six-Day War in 1967 and would bring about a set of territorial arrangements that continue to engender conflict through the present.

65

1950s, THE GREAT SILENCE

The 1947 UN Partition Plan designated 55 percent of the area for the future Jewish state while 45 percent was designated for the Arab population.¹⁸ At the end of the 1948 war, the proportion of the newly born state of Israel changed to about 80 percent for the Jewish people and 20 percent to the Palestinians. Moreover, the 1948 War displaced over 700,000 Palestinian Arabs – all of whom became refugees while the remaining Arabs within Israel's newly expanded borders were placed under martial law. Taking up residency in refugee camps, most found themselves impoverished within months and having lost everything that they had once claimed for their own. Martial law had a catastrophic effect on the Arab population in Israel as they now found themselves economically and socially isolated from the society. This situation continued through the 1950s.¹⁹

17 Gershon Baskin, "Interview by Author", Israeli-Palestine Center for Research and Information (IPCRI), 9 July 2009.

18 United Nations General Assembly Resolution 181, *Future Government of Palestine*, 29 November 1947, www.un.org, accessed on 25 April 2009.

19 Tom Segev, *1949, The First Israelis*, trans. Arlen N. Weinstein, Owl Books by Henry Holt and Company, 1998, p. 298.

Since Israel's creation came at a high cost to the Palestinian population and resulted in the refugee problem, Israel came to justify their actions in the name of unity. The first and strongest justification was that, "the Holocaust had proven once again that the only solution to the Jewish problem was an independent state in Israel" and no matter at what cost this was going to be achieved²⁰ The declaration referred to the Holocaust. As the first prime minister of Israel, David Ben-Gurion, read from the scroll of independence at Knesset;

The catastrophe which recently befell the Jewish people - the massacre of millions of Jews in Europe - was another clear demonstration of the urgency of solving the problem of its homelessness by re-establishing in Eretz-Israel the Jewish State, which would open the gates of the homeland wide to every Jew and confer upon the Jewish people the status of a fully privileged member of the comity of nations. Survivors of the Nazi holocaust in Europe, as well as Jews from other parts of the world, continued to migrate to Eretz-Israel, undaunted by difficulties, restrictions and dangers, and never ceased to assert their right to a life of dignity, freedom and honest toil in their national homeland.²¹

According to this view, Eretz-Israel was the homeland for the Jewish people and they could only be expected to find safety and security in their national homeland. Second, Israeli military leaders claimed that an Arab displacement never occurred. In this view during 1948 and 1949, by the call from their leaders, Palestinian refugees ran away of their own accord and voluntarily left their homes and properties. Since it was a war, "most Israelis accepted this myth as the core of Israel's self-perception"²² By denying that the any forced displacement had occurred, Israelis could more easily justify that they were not stealing occupied land but rather, merely rightfully repopulating their ancestral homeland.²³

In July 1950, the Israeli government passed a law called "The Law of Return". The Law of Return stated that every Jew in the world has the inherent right to settle in Israel as an automatic citizen; it emphasizes the purpose of Israel as a homeland for all Jews. However, the law does not define the term Jew. According to Judaism to be considered Jewish, the person's mother has to be a Jewish. Law of Return gives the right to return to even non-Jews who are either children or grandchildren of a Jewish person, regardless of gender. It gives them the right to immigrate to Israel and become a citizen upon arrival.

20 Ibid. p. 185.

21 Israel Ministry of Foreign Affairs, *The Declaration of the Establishment of the State of Israel*, 14 May 1948, <http://www.mfa.gov.il/MFA>, accessed on 27 April 2009.

22 Simha Flapan, "The Birth of Israel: Myths and Realities", in *The Palestinian Problem* eds. Andrew C. Kimmens, New York: H. W. Wilson, 1989, p.194.

23 Edward W. Said, *The End of the Peace Process*, London: Granta Publications, 2002, p.9.

The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society: Jewish Citizens of Israel As A Case Study

When David Ben-Gurion drafted this law in the shadow of the Holocaust, the definition of who was properly Jewish seemed self-evident. It meant that whomever the Nazis deemed Jewish and sent to the death camps was to be offered refuge in the newly established State of Israel.²⁴ From time to time he would state; “Aliyah (immigrating to Israel) saves Jews from destruction... We must do everything to save them.”²⁵

According to Tom Segev, the most vital reason for promoting immigrants was to secure the state’s borders and enhance its military power. Ben-Gurion believed the only way to make this a reality was to secure a steady stream of Jewish immigrants who were actively ready to contribute to the state’s security. By steadily absorbing immigrants, Ben-Gurion believed that, “We might have captured the West Bank, the Golan, the Galilee, but those conquests would not have reinforced our security as much as immigration. Immigration gives us more strength. The future of the state depends on immigrants.”²⁶ But these intentions never came to the fore as strongly as a discourse on the Holocaust and preserving Jewish identity within the contours of a nation-state. Indeed, Ben-Gurion, instead of verbalizing the true importance of immigration and the constant growth of Israel asserted that Holocaust demonstrated an utter lack of compassion for the Jewish people. Thus, the only remedy was an independent state that would guarantee the security of Jewish people.

Not surprisingly, Israel’s first foreign policy initiative was to facilitate the departure of Jews from around the world and bring them to Israel as citizens of the new nation. Israel, the young state which had fought for its independence, was welcomed with sympathy from its Western allies, such as the US, England and France as well as West Germany, Soviet Union and Poland. It was seen as a democratic, well-intentioned state, a home for the survivors of the Holocaust and for the refugees that were being oppressed by every regime in their past. Of course it was also a place where these nations could send their own Jewish populations.

By 1949 newcomers began arriving to Israel from Eastern Europe, Asia, North Africa, West Europe and America.²⁷ When they arrived to this newly established country, they were all strangers to each other with little in common other than their religion. They all spoke different languages, had adopted different cultures, and had wildly divergent economic backgrounds and skills.

---

24 Debate on the law of return and law of citizenship, July 3, 1950, *Proceedings of the Knesset 6* (Jerusalem, 1951) trans., S. Weinstein, in Paul Mendes-Flohr and Jehuda Reinharz, eds., *The Jew in the Modern World: A Documentary History*, 2. ed. Oxford University Books, 1995.

25 Tom Segev, 1949, *The First Israelis*, p.97.

26 Ibid.

27 Ibid. p. 96 “The largest group of immigrants to arrive in 1949 was from Poland (47,000), North Africa (39,000), Yemen (35,000), Turkey (26,000) and Bulgaria (20,000)”.

Although the Holocaust provided the moral and political exigencies for the state's creation as well the justification within the Knesset for aggressive foreign policy geared toward expansion; there was seldom mention about the Holocaust within the society. The memory of the Holocaust was individual rather than being a collective memory.²⁸ First of all, the Holocaust was specific to the Ashkenazi Jews – all of whom had their personal catastrophic stories. The other newcomers immigrating from North Africa, the Middle East or Latin America were not subjected to such annihilation. Moreover, it was already hard to live together. The economy soured. The country had to be rebuilt again after the 1948 War. Therefore, there was a mutual unspoken agreement about the silence within the society. Holocaust survivors decided to keep their memories in private. Instead of looking at the past and memorizing the suffering of the Holocaust, they preferred looking at the morally better future and rebuilding their country.

Tom Segev makes a point by saying when the state of Israel brought into existence, the central emphasis was on the idea of the “new Jew”. As he notes:

*The “new man” that Zionism wished to create would be the opposite of the persecuted and submissive “old Jew” ... The new Zionist society would represent creative, socialist, secular progress, imbue its children with sovereign pride and with the ability to defend themselves and their honor.*²⁹

However, this unspoken silence had consequences on the society. Vamik Volkan discusses this silence in terms of what he calls a “chosen trauma, a disaster in which an identifiable enemy group has intentionally inflicted pain, suffering, shame humiliation, and helplessness on its victims.”³⁰ He argues that, “in psycho-political terminology, chosen traumas are not mourned.”³¹ He on continues that this “may happen because a group feels too humiliated, angry, or helpless to mourn its chosen trauma and so instead passes on the memory ... ethnic identity evolves through history, as the inability to mourn the chosen trauma influences the social and political ideologies of the particular group.”³² In other words, when a trauma occurs, there's anxiety and helplessness. But if the trauma is caused by others, and if the affected people remain passive, then the emotional impact is more widespread and shared. Among the attributes emerging from form of trauma are helplessness,

28 Paris, p. 328.

29 Segev, *The Seventh Million: The Israelis and the Holocaust*, p.515.

30 Vamik D. Volkan, Gabriele Ast, William F. Greer, Jr., ed., *The Third Reich in the Unconscious; A Study of Transgenerational Transmissions of Shared Trauma and its Consequences for Identity Formation*, Philadelphia: Brunner-Routledge, 2001, p.13.

31 Vamik D. Volkan, 'On Chosen Trauma.' *Mind and Human Interaction*, 3: 13, 1991.

32 Volkan in *The Third Reich in the Unconscious: A Study of Transgenerational Transmission of Shared Trauma and its Consequences for Identity Formation*, p.13.

The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society: Jewish Citizens of Israel As A Case Study

shame, humiliation and inability to be assertive. Volkan mobilizes the following as evidence of this phenomenon:

A large number of the survivors who arrived in Israel in the 1940s, without families, were put immediately into mental hospitals for depression. Many of these patients' official files did not even mention that they were victims of the Holocaust; among certain mental health professionals, there was a conspiracy of silence. The Holocaust survivors could not relate their experiences openly. They were given the nicknames "soaps" implying that they were weak people who could easily be washed away. It was only years later that the nickname publicly known: Nazis used to make soap out of the bodies of victims. The effort to ignore the Holocaust was short-lived and ineffective.³³

Volkan goes to note the transgenerational transmission that occurs when an older generation externalizes their traumatized self on to a new generation. The new generation then becomes a reservoir for the unwanted, troublesome parts of an older generation. Because the elders have influence on a child, the child observes their wishes and expectations and is driven to act on them. It becomes the new generation's task to mourn, to reverse the humiliation and feelings of helplessness pertaining to the trauma of their descendants.³⁴ Volkan also makes a critical point by suggesting the usage of the chosen trauma by political leaderships. He states:

A chosen trauma reflects the "infection" of a large-group's mourning process. A reactivation of a chosen trauma serves to link the members of a large group. Such reactivation can be used by the political leadership to promote new massive societal movements, some of them deadly and malignant.³⁵

As Volkan observes, years later by the new generation, the Holocaust would indeed become a collective remembrance and key to the memory of the Jewish people. It was also going to be used by political leaders to strengthen their position or mobilize the public.

THE DECISION TO REMEMBER: KEEPING THE MEMORY ALIVE, EICHMANN TRIAL

In his book *Eichman In My Hands* Peter Malkin, the Israeli secret policeman, who captured Adolf Eichmann on the streets of Buenos Aires talks about the

33 Vamik Volkan, *Blood Lines: from Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 1997, p.45.

34 Ibid., p.43.

35 Volkan in *The Third Reich in the Unconscious: A Study of Transgenerational Transmission of Shared Trauma and its Consequences for Identity Formation*, p.37.

hours he spent with him after his capture and before Eichmann was sent to Israel for his trial. Malkin expresses his frustration in trying to discover some elements of humanness in Adolf Eichmann. At one point, Malkin told Eichmann about his sister's son and how he was taken away to be killed in the Auschwitz: "He was just your son's age. Also blond and blue-eyed, just like your son, and you killed him," Malkin iterated to Eichmann.³⁶ Eichmann looked, "genuinely perplexed by the observation", as if Malkin said something wrong. He waited for a moment to see if Malkin would clarify his statement. Then Eichmann responded: But he was Jewish, wasn't he?"³⁷ At another point in their conversation Eichman added, "You must believe me! I was always an idealist. Had I been born Jewish, I'd have been the most fervent Zionist."³⁸ Malkin reports that Eichman expressed no conscience and humanness. However, Malkin reported a change within himself:

Those sessions changed me to reflect on my own actions in ways I never had before. I realized that in the course of my career I had participated in the actions that were unjust, perhaps even criminal. Always I had followed my supervisor's orders absolutely; most of the time for what seemed noble reasons...yet also because it was also a matter of habit. I would never be that easy on myself again, or find excuses to deny the hard evidence of my eyes, and ears, and heart. For the fact is as simple as it is inescapable: if the conscience stops functioning, even occasionally, one is in mortal danger of losing oneself.³⁹

After Malkin captured Adolf Eichmann, he informed Ben-Gurion of it. After a short while of his capture, Eichmann was brought to Israel. On 23 May 1960, Ben-Gurion made one of the most dramatic announcements of Eichmann's capture at the Knesset:

It is my duty to inform you that a short time ago the security services apprehended one of the most infamous Nazi criminals, Adolf Eichmann, who was responsible, together with the Nazi leadership, for what they called 'the final solution to the Jewish problem' - in other words, the extermination of six million of Europe's Jews. Adolf Eichmann is already imprisoned in this country, and will soon be brought to trial in Israel under the Nazi and Nazi Collaborators (Punishment) Law of 1950.⁴⁰

36 Peter Z. Malkin, Henry Stein, *Eichmann in My Hands*, New York: Warner Books, 1990, p. 214.

37 Ibid.

38 Ibid., p.213.

39 Ibid., p.220.

40 Segev, *The Seventh Million: The Israelis and the Holocaust*, pg. 326.

The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society: Jewish Citizens of Israel As A Case Study

The trial began in April 1961, and took four months from April to August 1961. As a witness Eichmann, spoke as though he had no conception as to why he faced arrest. To him, he was merely there to clear up a misunderstanding. After all, it was not his decision to have initiated the annihilation of the Jews. He claimed that he was simply part of the division of labor that carried out the task. He had only done what he had been told to.

Structured by the Israeli government, the trial was closely watched throughout the world. From West Germany to England, Poland to the USA, the whole Western world followed the trial with sympathy. The only countries that were skeptical and distant to Israel were the Arab countries in the Middle East because of Israel's war crimes and expulsion of the Palestinian population in the 1948 War. Ben-Gurion knew that Israel as a state should have depicted themselves innocent and vulnerable to be able to have the sympathy of the world. Fritz Bauer, a German Jew who was the chief prosecutor for the West German state of Hessen, and Isser Harel, the director of MOSSAD between 1952-1963, were told to create a rumor that Adolf Eichmann had a sanctuary in Kuwait and like other Nazi criminals who were hiding in Arab countries, he was working from there to destroy the Israel and commit another Holocaust on the Jewish people.⁴¹

Within a week after the Eichmann's capture the silence that dominated the Israeli society in 1950s was broken with publicity that the trial generated. Within the twenty four hours Eichmann's capture and apprehension in Israel for trial were the headlines on all of the newspapers. The TV channels started broadcasting the news live in front of the building that Eichmann was being held in.⁴² The nation was stunned. It was a dramatic shift in the way Israelis related to the Holocaust. The whole of Israel was reading the news from the papers and watching the TV broadcasting on the upcoming trial. It was one of the most emotional and shocking incident that hit the Israelis.

Eichmann's capture was perceived as a great victory in Israel. Putting Eichmann in a Jewish court and jail was a great honor for the society. Finally a huge silence was broken within the Israelis. The trial of Eichmann brought the horrifying memories of the Holocaust survivors to a surface. The shame, denial and humiliation of the Holocaust that covered the society in the 1950s were replaced by the victory, revenge and punishment. The unexpected announcement of Eichmann's capture along with the emotional explosion resulted in the Israelis expressing their unspoken anxiety. It was as if any lapse in mission, national unity, or identity since the 1948 War and the Declaration of Independence had evaporated with the capture of Eichmann

---

41 Isser Harel, *The House on Garibaldi Street: Classics of Espionage*, Routledge, 2. Edition, 1997, pg. 161

42 David S. Wyman, Charles H. Rosenzweig, *The World Reacts to the Holocaust*, Baltimore M.D.: The Johns Hopkins University Press, 1996, pg. 873

and the broader national discussion on the meaning of the Holocaust that it ultimately engendered.

1967 SIX DAY WAR

In the spring of 1967, Syrian government stated that Israeli forces were massing in northern Israel to attack Syria. Clashes between Israel and Syria had been escalating for more than a year. The tension rose up with the Israeli leaders verbalized that it might be necessary to bring down the Syrian regime if it failed to end Palestinian commando attacks against Israel from Syrian territory. Responding to a Syrian assistance, in May 1967 Egyptian troops entered the Sinai Peninsula. Couple of days later, Egyptian president Gamal Abdel-Nasser asked the UN Force stationed between Israel and Egypt to evacuate their positions. The Egyptians occupied Sharm el-Sheikh and proclaimed a blockade of the Israeli port of Eilat, arguing that access to Eilat was through Egyptian territorial waters. Nasser then signed a defense agreement with Jordan complementing Egypt's existing cooperation with Syria. Thus, Israel was surrounded.⁴³

Israel's held their collective breath. These measures shocked and frightened the Israeli public. Within couple of days volunteers started coming to serve for the army.⁴⁴ Elderly people and children prepared bomb shelters. Volunteers who arrived to Israel dig up part of Tel Aviv beach for sandbags.⁴⁵ People emptied shelves in the stores, filled sandbags.⁴⁶ The Chief Rabbinate declared 1st of June 1967 a day of fast and prayer at this crucial hour for the nation.⁴⁷ It was the first time in the country's history after the 1948 Independence War that nearly all Israelis were standing shoulder to shoulder with apprehension and solidarity. Jews who were not subjected to the Holocaust, this time felt that if they did not survive this time, their fate would be the same as the

43 Ian J. Bickerton, M.N.Pickerson, *The Arab-Israeli Conflict: A History*, Melbourne, Australia: Longman Cheshire, 2.ed., 1991 pg. 131.

44 "Thousands Volunteer for Israel: Ten of thousands of American Jews are expected to turn out on Sunday for what the organizers say will be the support for Israel. The Israeli Embassy in Paris has so far registered 500 names from the hundreds of volunteers wishing to fight for Israel in the event of war", The Jerusalem Post, Friday, 26 May 1967, Eyyar 16, 5727, Safar 17, 1387, Vol. XXXVII, No: 11969, accessed at archives of National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 12 July 2009.

45 "Volunteers dig up part of Tel Aviv Beach", Photo by Miller, Photographers note:"The people of Israel have risen in a way that is admirable almost beyond belief", The Jerusalem Post, Monday June 5 1967, Eyar 26, 5727, Safar 27, 1387, Vol. XXXVII, No.11977, accessed at archives of National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 13 July 2009.

46 "Stocking a Shelter: Hega, the civil defense authorities have issued posters explaining how to shock a communal shelter in a multi family dwelling or factory", The Jerusalem Post, Monday 30 May 1967, Iyar.20, 5727, Safar.21, 1387, Vol. XXXVII, No:11972, accessed at archives of National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 12 July 2009.

47 "Rabbinate Calls for Fast on Thursday", The Jerusalem Post, 31 May 1967, Iyar 21, 5727, Safar 22, 1387, Vol. XXXVII, No. 11973, p.5, accessed at archives of National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 13 July 2009.

The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society: Jewish Citizens of Israel As A Case Study

European Jews. With the influence of the media and the politicians, a lot of people believed in the assumption that it was not a war for the 1948 occupation but rather, a religious war that aimed to annihilate the Jewish people.⁴⁸ The whole speech, who was a commentator and a former Knesset member for Mapai:

*What is at issue is the existence or nonexistence of the Jewish people. We must crush the new machinations of the New Hitler at the outset, when it is possible to crush them and survive. It is irresponsible not to believe Nasser has been writing and saying for the last twelve years. Neither the world nor the Jews believed the sincerity of Hitler's declarations. Nasser's fundamental strategy is the same as Hitler's.*⁴⁹

The newspapers also compared Nasser's speech; "If Israel wants war-fine: Israel will be destroyed" (Nasser, 1967) with the Hitler's speech; "If the Jews drag the world into war, world Jewry will be destroyed" (Hitler, 1939).⁵⁰ The newspapers also covered Nasser's involvement in the Yemen civil war and Egyptians used chemical weapons in the civil war with the help of German scientists. All of those headlines brought back the depression and anxiety of the old Holocaust. The Jewish people once again believed they were in danger of being obliterated.⁵¹

On May 14 1967, The Jerusalem Post published a special edition for the Arab's hatred for Jews. David Kimche states:

*A new ideology based on hatred of the Jew, General Yehoshafat Harkabi, who has made a special study, has shown how the Egyptians have developed their own brand of anti-Semitism. Israel is presented as a cancer in the body of the Arab world which must be removed.*⁵²

As a similar note thousands of Readers' Letters to the Editor of the Jerusalem Post reflected the same mentality. As one these letters states:

Israel has been continuously threatened with simple psychical destruction, meaning genocide, completing Hitler's job by responsible

48 Donna Rosenthal, *the Israelis: Ordinary People in an Extraordinary Land*, New York: Free Press, 2005, p. 207.

49 Segev, *The Seventh Million: The Israelis and the Holocaust*, p. 391.

50 Ibid.

51 Michael Brecher, *Decisions in Israeli's Foreign Policy*, New Haven: Yale University, 1975, p. 333.

52 David Kimche, "As the Arab Seeds", *The Jerusalem Post*, Monday 14 May 1967, Eyar 4, 5727, Safar5, 1387, Vol. XXXVII, No. 11959, accessed at archives, National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 12 July 2009.

*Arab leaders, such as Nasser and his aide Shukelry, and others. These declarations represent official policy and not newspaper of rhetorical threats.*⁵³

The war ended on 5 June 1967. The Israeli army conquered the Gaza Strip, the Sinai Peninsula, the West Bank, the East Jerusalem and the Golan Heights in six days. Israelis embraced the war with great triumphalism. On June 7 1967 Minister of Defense, General Moshe Dayan's message was on the first page of all Israeli newspapers:

*I would like to thank you all of those who have expressed their good wishes on my appointment as Minister of Defense. To all of Israel and to the Israel Defense Forces, I extend my wishes for victory in our struggle.*⁵⁴

The victory of the 1967 War and the fear of the second Holocaust brought the Israelis into a national identity. The Holocaust would indeed become the key to the Israelis. From that day until today the Holocaust was always going to be used, mentioned and be remembered in every debate, political speech or even a simply conversation. After the 1967 War, the more time passed, the more the Holocaust became the part of the society. The Holocaust became an event to all citizens of Israel no matter what their origins and culture were. It would indeed become the identity of the Jewish soul. A survey conducted by The New York Times Israel Poll in 1989 showed that 68% percentage of Israeli people still believed that "If they could, Arabs would commit a holocaust against the Jews in Israel"⁵⁵

Erna Paris makes a point suggesting the Israeli pollster Hancock Smith's findings on Israeli society. She argues that Jewish citizens of Israel believe that the Western power did nothing to save the Jews during the Second World War. She continues by adding: "This is a powerful indictment and it has a strong influence on the way Israelis act. The point is that people here start with the belief and it colors what they see."⁵⁶

THE INSTITUTIONS OF MEMORY

In today's democracies, collective memory is increasingly shaped by specialized institutions such as schools, courts, museums, and the mass media.

53 "Tell World the Facts" by Reuren Avnari, Readers' Letters to the Editor, *The Jerusalem Post*, Haifa, 12 June 1967, Sivan 20, 5727, Rabia Awat 21, 1387, Vol.XXXVII, No.11996, accessed at archives, National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 13 July 2009.

54 General Moshe Dayan, Minister of Defense, *The Jerusalem Post*, Wednesday June 7 1967, Eyar 28, 5727, Safar 29, 1387, Vol. XXXVII, No. 11979, accessed at archives of National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 13 July 2009.

55 *New York Times Israel Poll*, March 1989, www.icpsr.com, accessed 21 February 2009.

56 Erna Paris, *The Garden and the Gun: A Journey Inside Israel*, Toronto: Semaphore Press, 1991, p. 52.

The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society: Jewish Citizens of Israel As A Case Study

The growing number of “ideas, assumptions, and knowledge that structure the relationship of individuals and groups to the immediate as well as the more distant past”⁵⁷ is formed, interpreted and preserved by public institutions. In Israel, schools and media are other important vehicles besides museums to transmit the past of the Jewish people to the new generations.

Today, the most important role in the construction of collective memories is played by the mass media. The shift from relying only on face to face exchanges to electronic processing on the word brought a new conception of the past and thinking of the societies. The input of media on how and what we remember is a crucial factor influencing the society’s approach to the outside. Prof. Baskin criticizes the Israeli media’s approach to the Israeli-Palestinian conflict. He states:

Media and press play a big role in Israel and it is populist. They want to sell newspapers. Television channels want to increase their ratings. Unfortunately violence sells, peace doesn't sell. Bloody pictures give rating on the television. Story of school children from Israel and Palestine meeting each other and playing soccer is not news. But if there is a football game and an Arab kid stabs a Jewish kid, it's on the first page.⁵⁸

Another important vehicle for the preservation of the memory is the educational system. In 1980, a special curriculum of the Holocaust was introduced at the schools. In schools students started creating their family trees. The survivors of the Holocaust started telling their stories in classes as guest speakers. In secondary schools, children started to watch movies about the Holocaust in classes and reading about the memoirs of the survivors. However, there is a common sense that children should not be learning about the Holocaust when they are too young. The underlying reason of it is young children are not able to understand past versus present. Teaching about the Holocaust to the young generation may re-traumatize the younger generations leaving them with unmerited burden of humiliation, anger, fear, and hatred. As Yaniv, a Tel-Aviv resident, states:

I was almost five when the teacher started talking about the Holocaust. And I remember already knowing that there was a really bad man named Hitler who killed almost all Jewish people. I also remember having discussions with my classmates about all the specific horrors that happened in the Holocaust.⁵⁹

---

57 Daniel J. Sherman, *The Construction of Memory in Interwar France*, Chicago: Chicago University Press, 1999, p. 2.

58 Baskin, interview by author.

59 Yaniv Segalovich, “Interview by Author, Tel Aviv, 20 July 2009.

“I think every child in Israel have a story like this,”⁶⁰ Alon, a 28 year old movie director, states; “When I was four or five, I remember having nightmares about Hitler coming into my room, taking me to a forest, and killing me. And the paradox is I am a Mizrahi Jew. None of my family members were subjected to the Holocaust. My family has immigrated to Israel from Iraq and they did not have any traumatic experiences.”⁶¹

With the beginning of the decomposition of the Eastern bloc, and opening of Poland, school trips to Poland started. However, these trips receive some criticism.

Yoav Shamir, an Israeli film maker directed a documentary called Defamation (Hashmatsa) about anti-semitism in today’s world in 2009 summer. The film is presented as the journey of a young man who has grown up in Israel without experiencing anti-Semitism on a quest to discover what it is and how it affects people.⁶²

Yet, the most affecting scenes in the documentary involve the class of Israeli teenagers visiting Auschwitz, a former Nazi death camp in Poland. The students speak beforehand of how they are taught that anti-Semitism flourishes everywhere in the world and that by traveling beyond their nation’s borders they are constantly at risk. For instance, at one scene, one of the tour guides at the bus warns the students not to speak Hebrew on streets of Poland and to be careful of the anti-Semitism.⁶³ There is another scene of children eating snacks on the bus while going to Auschwitz and watching historical footage of emaciated Jews in the notorious concentration camp. The documentary depict the youngsters making the emotional journey from giggling innocence and guarded fear into the camp’s horror where the crushing images leave them distraught and weeping, and then outraged.⁶⁴

ENEMY IMAGE; DEHUMANIZATION PROCESS

Heidi Burgess defines the “enemy” as anyone that is not in our own group.⁶⁵ “Our group” can be clarified as any identity, our ethnicity, race, language or religion. In conflicts people from the same groups tend to see the opposing group as, especially negative. This negative image creates the “other” in the

60 Alon Levi, “Interview by Author”, Tel Aviv, 20 July 2009.

61 Ibid.

62 *Defamation (Hashmatsa)*. Dir. Yoav Shamir. 2009. Film.

63 Ibid.

64 Ibid.

65 Heidi Burgess, *Enemy Images; In-Groups and Out-Groups*, October 2003, Beyond Intractability, <http://www.beyondintractability.org>, accessed on 12 September 2009.

The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society: Jewish Citizens of Israel As A Case Study

eyes of the group members. The opposing group becomes inferior to one's own group and is seen as "enemy".⁶⁶ Alternatively, anthropologist Howard Stein notes that "enemies are neither 'merely' projections, nor are they 'merely' real,"⁶⁷ concluding, they are both. Since groups externalize and project their unwanted elements onto their enemies, they are also products of the group's fantasies. Volkan makes a contribution to the topic stating that:

*When neighbors become enemies, they do not wish to acknowledge any degree of similarity, for that concession would diminish the distinctions between them. Enemy neighbors who do share similarities will stress and elevate the importance of major differences, such as language, skin color, religion, history, food, music, dance, or folklore and exaggerate the importance of minor differences.*⁶⁸

At the checkpoints of Israel, one could see a definite "us" versus "them" attitude. Palestinians who line up for hours to pass the check points to get to work receive countless orders to stand straight, look forward, or not to look in the eyes of soldiers. They are even ordered to sing the Israeli national anthem or to swear or say derogatory words that humiliate Palestinians. The Israeli soldiers spend hours taking Palestinians apart and lining them back together to assure that they do not carry any bombs or are smuggling anything. Sometimes a person who waits for hours at the checkpoint is rejected for the entrance and asked to come back another day.

Bernard Ottenberg furthers the topic of "us" versus "them" by suggesting "two types of splitting."⁶⁹ He explains that in the first phase, a splitting between "us" versus "them" is created by the group. "Them" is the enemy that is outside the group. If this splitting is too strong, in where members of the opposing group are considered to be less than human, the "other" becomes a target for dehumanization.⁷⁰ According to Ottenberg, dehumanization is "a composite psychological defense which results in a diminished perception of and feeling for humanness in oneself and others"⁷¹ Neve Gordon adds that this process occurred extremely rapidly in Israel. He argues:

A few months following the eruption of the second intifada, thousands of billboards , posters, bumper stickers and graffiti began to appear;

---

66 Ibid.

67 Howard Stein "On Professional Allegiance in the Study of Political Psychology", *Political Psychology* 7, 1986, p.248.

68 Volkan, *Blood Lines: From Ethnic Terror to Ethnic Terrorism*, p.108.

69 Bernard Perry Ottenberg and Fritz Redl, "Dehumanization: A Composite Psychological Defense in Relation to modern War" in eds. Milton Schwebel, *Behavioral Science and Human Survival*, Palo Alto CA: Science and Behavior Book, 2003, p.64.

70 Ibid.

71 Ibid. p.78.

with slogans like “No Arabs, No Assaults”, “Expel Arafat”, “Kahane Was Right⁷²” and “The Criminals of Oslo Should be Brought to Justice”. But , as it turned out, this was just the beginning, Stickers stating “No Leftists, No Assaults” were printed to accompany the ones exclaiming “No Arabs, No Assaults”, while little by little a whole new brand of posters directed against Palestinian citizens of Israel appeared on the scene: “Do Not Employ Arabs”, “Enemies Should Not Be Offered a Livelihood”, “ We Will Assist Those Who Do Not Provide Work for Arabs”. One poster even provided a detailed list of taxi companies that employ Arab citizens and companies that don't.⁷³

A pioneering research study conducted by Daniel Bar-Tal, one of the leading political psychologists, shows that an Israeli Jewish sense of victimization has been perpetuating the conflict with Palestinians. Bar-Tal argues that “Most of the nation retains a simplistic collective memory of the conflict, a black and white memory that portrays Jews in a very positive light and the Arabs in a very negative one.”⁷⁴ This memory along with the ethos of the conflict and collective emotions such as fear, hatred and unresolved anger, turns into a psycho-social infrastructure by society that have involved in an intractable conflict. Bar-Tal argues that this infrastructure gives rise to the culture of conflict in which Israelis and Palestinians are deep immersed, fanning the flames and preventing progress toward peace. He claims that in this type of environment it is almost impossible to imagine a possibility that the two societies will be capable of overcoming the psychological obstacles without outside help.⁷⁵ Bar-Tal concludes his study as suggesting: “The sweeping support for Operation Cast Lead confirmed the main diagnosis that Israeli Jews’ consciousness is characterized by a sense of victimization, a siege mentality, blind patriotism, belligerence, self-righteousness, dehumanization of the Palestinians and insensitivity to their suffering.”⁷⁶

CONCLUSION

Chosen traumas happen when a group feels too humiliated, angry, or helpless to mourn its trauma, so it passes on the memory to the next generations. As the new generation receives the trauma, it becomes their responsibility to

72 Rabbi Meir Kahane, an American who founded the Jewish Defense League in the 1960s and later immigrated to Israel, founded the Kach party, which advocated expulsion of the Palestinians. In 1988 Kach was declared a racist party by the Israeli government and was banned from the Knesset. In 1994 following the attack on Muslim Palestinians praying at a mosque in Hebron by a Kahane follower, Kach was outlawed. Rabbi Meir Kahane was assassinated in New York in 1990.

73 Neve Gordon, “The Enemy Within”, in *The Other Israel: Voices of Refusal and Dissent*, p. 101.

74 Akiva Elder, “Is an Israeli Jewish Sense of Victimization Perpetuating the Conflict with Palestinians?” An Interview with Daniel Bar-Tal, 30 January 2009, Haaretz, accessed on 31 January 2009.

75 Ibid.

76 Ibid.

The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society: Jewish Citizens of Israel As A Case Study

mourn. Therefore chosen trauma becomes of the person's identity. Having an enemy enhances group cohesion. The negative image of the enemy creates the "other" in the eyes of the group members. The opposing group becomes inferior to one's own group. Extreme fear and uncertainty strengthens the enemy image and dehumanizes "the other". The group starts seeing "the other" inferior and as a threat for their existence. During times of conflict with the negative impact of institutions such as education system and media the group portrays their aggression as a largely defensive effort while designating the aggression of the other party's offensive. Modifying such a relationship would likely threaten many people in Israel by being a part of this cycle of violence.

Yehezkel Landau gives an example of this vicious cycle of violence and dehumanization process:

During the Lebanon War in 1982, one of the soldiers who returned from the front to protest against the war was named Shuki. He told a story about his experience going into the Ein Al-Hilweh refugee camp outside Sidon, where his unit was ordered to clear the camp of PLO fighters. Shuki and his comrades fought their way into the camp, shooting as they went, taking care not to harm civilians. Suddenly two refugees came in their direction carrying an object and yelling at the soldiers. Shuki and his buddies screamed back at them, urging them to get out of the way. Since the two men were only about 20 yards distant, the soldiers could quickly make out that they were carrying a crate of Pepsi Cola and could decipher their screams as invitations to have a drink! Shuki later reflected: "If they had been 200 yards away, we would have shot at them and been glad to hit them." And he asked: "How far away does a human being have to be before he becomes a target? How close must he be before we see he is human?"⁷⁷

Breaking the cycle of violence is essential not only to create sustainable peace but also to free the society of fear, anxiety and paranoia. First of all, in societies trying to break the cycle of violence, hatred, and revenge, it is crucial to acknowledge the human rights abuses that were committed by both sides. It has been documented that ordinary people under certain circumstances are capable of greater evil than we could have ever imagined.⁷⁸ If ordinary people are capable of greater evil, then they should be capable of greater virtue as well. The first step to break the cycle of violence in Israeli -Palestinian is to acknowledge the human rights violations that were committed by both sides. The second step is creating a dialogue between Jewish citizens of Israel,

77 Yehezkel Landau, "Rehumanizing the "Enemy" and Confronting Ourselves" in *Palestine-Israel Journal of Politics, Economics and Culture*, Vol.3, No.1, Jerusalem: Al Amal Press, 1996.

78 Please see Elie Wiesel, *Night*, New York: Hill and Wang, 1960; John Conroy, *Unspeakable Acts, Ordinary People: The Dynamics of Torture*, New York: Knopf, 2000.

Palestinian citizens of Israel, and Palestinians. Dialogue, of course, will not solve every problem faced by these groups. But dialogue creates availability for broadening our models of justice and for healing deep wounds in these groups by acknowledging and recording what has been done. Dialogue humanizes the dehumanized and confronts perpetrators with their wrongdoing. Through dialogue, victims as well as the society “come to recognize perpetrators as human beings who failed morally, whether through coercion, the perverted convictions of a warped mind, or fear.”⁷⁹ At this point, creating a national language for collective reconciliation is crucial. This occurs through institutions such as the media and educational system.

As geopolitical forces continue to shift dramatically, new means of conflict resolution will become paramount toward building and ensuring a peaceful future. The goal among policy makers then must be to emphasize the use of human centered approaches, taking into account the intricate methodologies of social and psychological relationships rather than violence and military adventurism.

---

79 Godobo-Madikizela, p. 119.

**The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society:
Jewish Citizens of Israel As A Case Study**

BIBLIOGRAPHY

- Andreasen, Nancy Cover. Posttraumatic Stress Disorder' in *Comprehensive Textbook of Psychiatry* 4.ed. H. I. Kaplan, B.G Sadock. Baltimore, Maryland: Williams and Wilkins, 1988.
- Avnari, Reuren. "Tell World the Facts". Readers' Letters to the Editor, *Jerusalem Post*. Haifa, 12 June 1967, Sivan 20, 5727, Rabia Awat 21, 1387, Vol.XXXVII, No.11996, accessed at archives, National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 13 July 2009.
- Bickerton, Ian J. and M.N.Pickerson. *The Arab-Israeli Conflict; A History*. Melbourne, Australia: Longman Cheshire, 2.ed. 1991.
- Breakway, Glynis Marie. *Coping with Threatened Identities*. New York: Methuen & Co. Ltd., 1986.
- Brecher, Michael. *Decisions in Israeli's Foreign Policy*. New Haven: Yale University, 1975.
- Burgess, Heidi. "Enemy Images; In-Groups and Out-Groups", Beyond Intractability. October 2003 <http://www.beyondintractability.org>, accessed on 12 September 2009.
- Defamation (Hashmatsa)*. Dir. Yoav Shamir. 2009. Film.
- Elder, Akiva. "Is an Israeli Jewish Sense of Victimization Perpetuating the Conflict with Palestinians?" An Interview with Prof. Daniel Bar-Tal, 30 January 2009, Haaretz, accessed on 31 January 2009.
- Exodus
- Flapan, Simha. "The Birth of Israel: Myths and Realities" in *The Palestinian Problem*. eds. Andrew C. Kimmens, New York: H. W. Wilson, 1989.
- Gordon, Neve. "The Enemy Within" in *The Other Israel: Voices of Refusal and Dissent*. ed. Roane Carey, Jonathan Shainin, New York: The New Press, 2002.
- Harel, Isser. *The House on Garibaldi Street: Classics of Espionage*. Routledge, 2. Edition, 1997.
- Hart, Barry. *Peacebuilding in Traumatized Societies*. Lanham: Maryland, University Press of America, 2008.

Heinberg, Richard. "Catastrophe, Collective Trauma & the Origin of Civilization". <http://www.newdawnmagazine.com> accessed on January 10, 2009.

Interview with Alon Levi, interview by author, tape recording, Tel Aviv, Israel, 20 July 2009.

Interview with Prof. Gershon Baskin, interview by author, tape recording, Jerusalem, Israel, Israeli-Palestine Center for Research and Information (IPCRI), 9 July 2009.

Interview with Yaniv Segalovich, interview by author, tape recording, Tel Aviv, Israel, 20 July 2009.

Isaiah

Israel Ministry of Foreign Affairs. *The Declaration of the Establishment of the State of Israel*. 14 May 1948, <http://www.mfa.gov.il/MFA>, accessed on 27 April 2009.

John Conroy, John. *Unspeakable Acts, Ordinary People: The Dynamics of Torture*. New York: Knopf, 2000.

Kimche, David. "As the Arab Seeds", *The Jerusalem Post*. Monday 14 May 1967, Eyar 4, 5727, Safar5, 1387, Vol. XXXVII, No. 11959, accessed at archives, National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 12 July 2009.

Ladau, Yehezkel. "Rehumanizing the "Enemy" and Confronting Ourselves" in *Palestine-Israel Journal of Politics, Economics and Culture*. Vol.3, No.1, Jerusalem: Al Amal Press, 1996.

Langer, Lawrence. *Admitting the Holocaust and Holocaust Testimonies: The Ruins of Memory*. New Haven, Conn: Yale University Press, 1993.

Lefkovits, Etgar. "PM: We Won't Allow Another Holocaust". *The Jerusalem Post*, 21 April, 2009, <http://www.jpost.com>, accessed on 25 April 2009.

Madikizela, Pumla Godoba. *A Human Being Died That Night: A South African Woman Confronts the Legacy of Apartheid*. New York: First Mariner Books, 2004.

Malkin, Peter Z. and Henry Stein. *Eichmann in My Hands*. New York: Warner Books, 1990.

**The Relationship Between Collective Trauma and Civil Society:
Jewish Citizens of Israel As A Case Study**

Moshe Dayan, Moshe, Minister of Defense, *The Jerusalem Post*, Wednesday June 7 1967, Eyar 28, 5727, Safar 29, 1387, Vol. XXXVII, No. 11979, accessed at archives of National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 13 July 2009.

New York Times Israel Poll, March 1989, www.icpsr.com, accessed 21 February 2009.

Ottenberg, Bernard Perry and Fritz Redl. "Dehumanization: A Composite Psychological Defense in Relation to modern War" in eds. Milton Schwebel, *Behavioral Science and Human Survival*. Palo Alto CA: Science and Behavior Book, 2003.

Paris, Erna. *Long Shadows: Truths, Lies and History*. New York: Bloomsbury Publishing, 2001.

Paris, Erna. *The Garden and the Gun: A Journey Inside Israel*. Toronto: Semaphore Press, 1991.

Peres, Shimon. Peres speech. <http://www.yadvashem.org>, accessed on 12 March 2009.

Proceedings of the Knesset 6, July 3 1950 (Jerusalem, 1951) trans., S. Weinstein, in Paul Mendes-Flohr and Jehuda Reinharz, eds. *The Jew in the Modern World: A Documentary History* 2. ed. Oxford University Books, 1995.

"*Rabbinate Calls for Fast on Thursday*", *The Jerusalem Post*, 31 May 1967, Iyar 21, 5727, Safar 22, 1387, Vol. XXXVII, No. 11973, p.5, accessed at archives of National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 13 July 2009.

Rosenthal, Donna. *The Israelis: Ordinary People in an Extraordinary Land*. New York: Free Press, 2005.

Said, Edward W. *The End of the Peace Process*. London: Granta Publications, 2002.

Segev, Tom. *1949, The First Israelis*. trans. Arlen N. Weinstein, New York: Owl Books by Henry Holt and Company, 1998.

Segev, Tom. *The Seventh Million: The Israelis and the Holocaust*. New York: Henry Holt, 2000.

Shalev, Avner. Message from the Chairman of the Directorate, *yad-vashem booklet* (English edition).

Sherman, Daniel J. *The Construction of Memory in Interwar France*. Chicago: Chicago University Press, 1999.

Stein, Howard. "On Professional Allegiance in the Study of Political Psychology" in *Political Psychology*. No.7, 1986.

"*Stocking a Shelter*", The Jerusalem Post, Monday 30 May 1967, Iyar.20, 5727, Safar.21, 1387, Vol. XXXVII, No:11972, accessed at archives of National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 12 July 2009.

"*Thousands Volunteer for Israel*", The Jerusalem Post, Friday, 26 May 1967, Eyyar 16, 5727, Safar 17, 1387, Vol. XXXVII, No: 11969, accessed at archives of National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 12 July 2009.

United Nations General Assembly Resolution 181. *Future Government of Palestine*. 29 November 1947, www.un.org, accessed on 25 April 2009.

Volkan, Vamik D. *Blood Lines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1997.

Volkan, Vamik D. 'On *Chosen Trauma*.' in *Mind and Human Interaction* 3. No.1, 1991.

Volkan, Vamik D. and Gabriele Ast, William F. Greer, Jr., ed. *The Third Reich in the Unconscious; A Study of Transgenerational Transmissions of Shared Trauma and its Consequences for Identity Formation*. Philadelphia: Brunner-Routledge, 2001.

"*Volunteers dig up part of Tel Aviv Beach*", Photo by Miller, The Jerusalem Post, Monday June 5 1967, Eyar 26, 5727, Safar 27, 1387, Vol. XXXVII, No.11977, accessed at archives of National Library, Hebrew University, Jerusalem, accessed on 13 July 2009

Yad Vashem, <http://www.yadvashem.org>, accessed on 27 March 2009.

Wyman, David S. and Charles H. Rosenzweig. *The World Reacts to the Holocaust*. Baltimore M.D.: The Johns Hopkins University Press, 1996.

IRAK'TA TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRKMENLERE YÖNELİK İNSANLIK SUÇLARI VE 2003 SONRASI TÜRKMENLERİN HUKUKİ DURUMU

Bilgay DUMAN

ORSAM Ortadoğu Uzmanı

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora Öğrencisi

Öz: Bugünkü Irak topraklarında birçok devlet ve beylik kurmuş olan Türkler, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla yönetici konumunu kaybetmiş ve yeni kurulan Irak devleti içerisinde neredeyse üçüncü sınıf vatandaş konumuna gerilemiştir. Zira Irak Devleti kurulmadan başlayan Türkmenlere yönelik katliamlara varan insanlık dışı uygulamalar 1920'ler itibariyle başlamıştır. Irak'ın hemen her döneminde rejimler tarafından Türkmen hakları çiğnenmiş, Türkmenlere yönelik sistemli kimlik değiştirme politikaları güdülmüştür. ABD'nin 2003'teki Irak işgalinin ardından demokratik yapıyı oluşturmak amacıyla yazılan hukuki metinlerde Arap ve Kürtlere verilen öncelik Türkmenlere tanınmamış ve Irak'ın kurucu unsurları olarak Araplar ve Kürtler gösterilmiştir. Irak'ın asli unsurlarından biri olan Türkmenler, azınlıklarla aynı statüde ele alınmış ve Türkmen hakları görmezden gelinmiştir. Bu makalede tarihsel dönemler itibariyle Türkmenlere yönelik katliam olarak nitelendirilebilecek insanlık dışı uygulamalara yer verilmiştir. Burada bölümlenme açısından ABD'nin 2003'teki Irak işgali tarihsel bir dönüşümün başlangıcı olarak verilmiştir. 2003'ten sonra Türkmenlerin ana hedef haline geldiği Kerkük üzerinde detaylıca durulmuştur. Bununla birlikte 2003 sonrası Irak'taki anayasal metinler Türkmenler açısından incelemeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Irak, Türkmenler, Kerkük, İnsanlık suçları

CRIMES AGAINST HUMANITY IN IRAQ TOWARDS THE TURCOMAN OF IRAQ AND THEIR LEGAL STATUS AFTER 2003

Abstract: Turks, who founded states and Sultanates over today's Iraqi lands, lost their role as rulers after the collapse of the Ottoman state and nearly became 3rd class citizens within the Iraqi state. Thus, Turcomans were subjected to atrocities even in the 1920s. All the subsequent regimes have

continuously overrode Turcoman rights, and they were suppressed because of their Turkish identity. Even after 2003 occupation of Iraq by the United States, in any of the documents written for the establishment of post-war Iraqi democratic structure, none of the priorities given to Kurds and Arab were given to Turcomans, while the former two were declared as the founding elements. Turcomans were treated as minorities and they were denied their rights in Iraq. This article will try to present a historical background on atrocities against the Turcomans of Iraq. US occupation of Iraq 2003 is classified as a historical turning point, when Turcomans became the prime target of a detailed harsh treatment in the city of Kirkuk. Additionally, post-2003 Iraqi constitutional texts are also analysed from a Turcoman view of point.

Keywords: *Iraq, Turcomans, Kirkuk, crimes against humanity*

Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları

İnsanlık suçu kavramının daha çok İkinci Dünya Savaşı sonrası anlam kazanmaya başlayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Nuremberg, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Roma Uluslararası Ceza Mahkemeleri gibi özel mahkemeler insanlık suçu kavramının gelişmesine büyük katkı yapmıştır. Mahkemelerin insanlık suçu kavramına ilişkin farklı bakış açıları olsa da ele aldıkları temel parametreler, insanlık suçu kavramının ortak değerler üzerinden tanımlanabilmesine imkan tanımaktadır. Bu açıdan aşağıda ifade edilen ortak noktalar insanlık suçunun tanımlanması açısından önemlidir:¹

1. Eylemin silahlı çatışma sırasında veya çatışma olmadan meydana gelmesi,
2. Eylemin tekil ve kendiliğinden gelişen tesadüfi bir durum içermemesi,
3. Sivillere karşı doğrudan bir eylemin olması,
4. Eylemin ayrımcılık temelinde yapılması.

Eylemin türü açısından da ortak değerler olarak, adam öldürme, toplu cinayet, cinsel birleşme ve mağdura karşı baskı, zorlama veya tehdit olarak ele alınan tecavüz, köleleştirme ve zorla çalıştırma ile sürgün genel olarak insanlık suçu

¹ İnsanlık Suçu Kavramının Daha Geniş Bir İncelemesi İçin Bkz. Ezeli Azarkan, "Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 52, Sayı: 3, Yayın Tarihi: 2003, Ss. 275-297.

Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu

kapsamında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda Türkmenlerin Irak Devleti tarihinde karşılaştığı olayları bir insanlık suçu olarak nitelendirmek mümkündür. Burada Türkmenlere yönelik insanlık suçu kapsamına girebilecek olaylara değinmek, Türkmenlerin Irak'ta karşılaştıkları insanlık suçu eylemlerinin daha iyi anlaşılmasında fayda sağlayacaktır.

Türkmenlere yönelik insanlık suçu olarak nitelendirilebilecek eylemlerin ilki 1920 yılında bir Türkmen şehri olan Telafer'de meydana gelmiştir. Türkmenler tarafın "Kaçakaç Katliamı" olarak anılan bu olay, İngiliz işgaline karşı direnen Türkmenlerin gördüğü zulmü net şekilde ortaya koymaktadır. İngiliz askeri birliklerinin Telafer'e gireceğini öğrenen bölge halkı şehri boşaltarak dağlara kaçmış ve üç ay boyunca dağlarda sıkıntı içinde yaşamıştır. Şehre giren İngiliz askerleri ise evlerin boş olduğunu görünce, evleri ve tahıl ambarlarını topa tutarak yıkmıştır. Daha sonra Telaferliler yaşadıkları bölgelere geri dönmüştür. Ancak İngiliz zulmü son bulmamış, Türkmen önde gelenleri tutuklanmış, işkence görmüş ve sürgün edilmiştir. Bu olay Telafer'de derin izler bırakmıştır.²

Bu tür baskı ve sürgün hareketleri 1924 Nasturi Katliamı olarak anılan olayla devam etmiştir. Nasturi Katliamı, İngiltere'nin desteğiyle "levi" adı altında bir birlik oluşturulmasıyla birlikte Irak'ta Türkmenlerin en yoğun bulunduğu yerlerden biri olan Kerkük'e sevk edilmesiyle başlamıştır. Halka sürekli sataşan ve kavga çıkaran bu askerlerden biri "Büyük Bazaar" denilen çarşıda esnafla kavga etmesi sonucu yaralanmıştır. Bunun üzerine silahlı olan bu askerler sağa sola rastgele ateş açmaya başlamıştır. Bu olayda birçok Türkmen hayatını kaybetmiş ve Türkmenlere ait yüzlerce ev ve dükkan da tahrip edilmiştir.³ Bu olayda yalnızca isimleri bilinen 84 Türkmen hayatını kaybetmiştir.⁴

Haziran 1930'da mandacı devlet İngiltere, Irak'a bağımsızlığını vermiştir. 1932'te Milletler Cemiyeti'ne üye olması üzerine Irak Krallığı, aynı yılın Mayıs ayında bir deklarasyon yayınlamıştır. Türkmenlerin ve diğer azınlıkların varlığını kabul ve garanti eden bu deklarasyon, Irak Krallığı adına dönemin Başbakanı Nuri Said tarafından Bağdat'ta yayınlanmıştır. Bütün azınlıkların eşit olarak temsil edilecekleri bir seçim sisteminin taahhüt edildiği deklarasyonda, Türkçe ve Kürtçe'nin yanı sıra, anadili Arapça olmayan Irak vatandaşlarının mahkemelerde ana dilleri ile ifade verebilecekleri, kendi dillerinde okul açabilecekleri benimsenmiştir. Deklarasyonda, nüfusunun önemli bir bölümünü Türklerin oluşturduğu Kerkük'e bağlı Kifri ve Kerkük'te, Arapça'nın yanı sıra Türkçe ve Kürtçe'nin de resmi dil olması

2 Daha Detaylı Bilgi İçin Bkz. Suphi Saatçi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, İstanbul 2003, Ss. 193-195.

3 Ekrem Pamukçu, "Irak Türklerine Uygulanan Katliamlar", *Kerkük Dergisi*, Özel Sayısı, Temmuz 1999, Sayı. 25, S.4.

4 İsimler İçin Bkz. Şemsettin Kuzeci, *Kerkük Soykırımları*, Teknoed Yayınları, Ankara: 2004, S.42-46.

öngörülmüş, buralarda devlet memurlarının Türkçe bilenler ve yerli halklar arasından seçilecekleri belirtilmiştir. Bu deklarasyon, Türkmenlerin siyasi, sosyal ve kültürel hakları açısından önemli bir belge niteliğindedir.⁵ Bununla birlikte bu deklarasyondan önce çıkarılan 74 no'lu 1931 tarihli Yerel Diller Yasası da Kerkük'teki kimliği belgeleri niteliktedir. Bu yasaya göre, Irak'ın eğitim dili Arapça olarak belirtilmiş; ancak çoğunluğunu başka etnik aidiyete mensup toplumların oluşturduğu bölgelerde o toplumun dilinin eğitim dili olarak kullanılması öngörülmüştür. Bu yasaya göre, Kerkük ve Kifri'de eğitim dili Türkçe olarak tespit edilmiştir. Fakat bağımsız Irak'ın kuruluşundan başlayarak Türkmenlerin var olduğunu kanıtlayan bu belgelere rağmen bağımsızlıktan beri Irak'taki Türkmen varlığı yok sayılmaya çalışılmıştır. Türkmenlerin birtakım kültürel hakları her ne kadar bazı kanuni güvencelerle koruma altına alınmış olsa da uygulamada durum Türkmenlerin aleyhinde olmuştur. Irak Devleti kurulduktan sonra Irak'taki Türkmenlere "Iraklılık" bilinci ve bununla birlikte "Araplık" şuru benimsetilmeye çalışılmıştır. Irak hükümeti 1930-1931 ders yılında Kerkük şehir merkezi dışındaki ilkokullarda Türkçe öğretimini yasaklamış ve Kerkük'te bırakılan birkaç okulda ise Türkçe, yabancı bir dil gibi haftada bir saate indirilmiştir. 1937 yılında Bağdat yönetimi bunu da kaldırmıştır. Bununla birlikte Türkmen asıllı memurlar, Türkmen olmayan bölgelerde çalıştırılmış, Türkmen olmayan bölgelere sürülmüştür. Ayrıca Türkmenlerin yardımlaşma ve sosyal dernekler kurmalarına izin verilmemiştir. Türkçe yayına ve eğitime izin verilmeyen Nuri Said döneminde, Türkmenlerin sindirilmesine yönelik uygulamalarda bulunulmuştur. 1937 yılında Sadabat Paktı'nın kurulması sebebiyle, Irak'a giden Türk heyetinin Kerkük'ü ziyaret etmesi, Irak'a yöneticilerini fazlasıyla tedirgin etmiştir. Ziyaretin gerçekleştiği gün Kerkük coşkulu ve olağanüstü bir gün yaşamıştır. Bu ziyaretin ardından yüzlerce Türkmen aydını, Irak makamları tarafından tutuklanmış ve güney bölgeler sürülmüştür. Bu olaydan sonra Türkiye'den bölgeye giden hiçbir heyetin Kerkük'ü ziyaret etmesine izin verilmemiştir.⁶

1940'lı yıllara gelindiğinde bu tür baskı ve sürgün olayları devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Kerkük'te büyük ve acılı bir olay yaşanmıştır. Kerkük Petrol Şirketine çalışan işçiler, ücret, çalışma ve hayat şartlarının düzeltilmesi için şirket yöneticilerine başvurmuştur. İsteklerinin ciddiye alınmadığını gören işçiler, dilekçe, gazete gibi araçları kullanarak demokratik bir şekilde durumu protesto etmişlerdir. Bu doğrultuda işçiler, 1 Temmuz 1946'da topluca iş bırakmışlardır. Daha sonra işçiler, Gavurbağı Meydanı olarak bilinen yerde her akşam toplanarak konuşmalar ve gösteriler yapmaya başlamışlardır. 4 Temmuz 1946'da şirket yöneticilerinin isteği üzerine polis greve önyak olanların bir kısmını tutuklamıştır. Bu olayın işçileri sindirmesi beklenirken, işçiler daha fazla galeyana gelmiştir. 12 Temmuz 1946 günü

5 Ömer Turan, "Irak'ın Milletler Cemiyetine Girerken Yayımladığı Deklarasyonda Ve Anayasalarda Türk Ve Diğer Azınlıkların Hakları", *Avrasya Dosyası*, Sa. 311, (İlkbahar 1996), S. 31-36.

6 Saatçi, ...*Irak Türkmenleri*, s. 207.

Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu

işçilerin her akşam toplandıkları Gavurbağı Meydanı'nı polis kuşatma altına almış ve işçilerin dağılmayacağını gören polis otomatik silahlarla işçilere ateş açmıştır. Ölen işçilerle birlikte birçok sivil de hayatını kaybetmiştir.⁷

24 Şubat 1955'te Türkiye ve Irak arasında Bağdat Paktı kurulmuştur. Güvenlik ve savunma konularında iş birliği yapılmasını öngören bu pakt, Türkiye ve Irak arasındaki ilişkileri düzeltmiştir. Buna rağmen Irak yönetimi, kendi vatandaşları olan Türkmenlere yönelik baskı ve asimilasyon hareketlerini arttırmıştır. 1957'de nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayımda Türkmenlerin nüfusu 567 bin çıkmıştır.⁸ 14 Temmuz 1958'de kanlı bir darbeyle krallık yıkılmış ve cumhuriyet ilan edilmiştir. Baas Partisi ve Cemal Abdül Nasır'ın başlattığı akımın etkisiyle yapılan bu darbeden sonra ihtilalin mimarlarından olan Abdülkerim Kasım tarafından hazırlatılan 1958 Anayasası, Irak'ı bir yandan Arap anavatanının bir parçası, diğer yandan Arapların ve Kürtlerin anavatanı olarak gösterirken, Türkmenlerden söz edilmemiştir.⁹ Tüm bu olanlar Türkiye'den tepki almıştır. Hatta dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in Türkmenlerin lehine yaptığı açıklamalar, Irak hükümetinde korkuya yol açmıştır. Bu durum Türkmenlerin Irak'ta daha çetin şartlar altında yaşamasına neden olmuştur. Bu dönemde Kerkük Belediye Başkanlığı'na yıllarca Moskova'da eğitim görmüş Maruf Berzenci getirilmiştir. 1959 yılında Türkmenlerin önde gelenlerinin birçoğu tutuklanarak tecrit kamplarına gönderilmiştir. Cumhuriyet rejiminin kurulmasının birinci yılında (14 Temmuz 1959) şölen hazırlıklarında olan Türkmenler aleyhine, Kürt ve Komünist kuruluşların militanları tarafından çeşitli sloganlar atılmıştır. Bundan sonra yer yer silah sesleri duyulmaya başlamıştır. İlk olarak Türkmenlerin oturduğu kahvehane saldırıya uğramış ve kahvehanenin sahibi öldürülmüştür. Olaydan sonra Kerkük sokakları karışmıştır. Bunun üzerine sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Daha sonra Türkmen toplumunun ileri gelenleri evlerinden alınarak Kerkük Kışlası'na götürülmüştür. urada kurulan Halk Mahkemeleri'nde, 5-10 dakika içinde yargılanarak kurşuna dizilmişlerdir. Türkmenlerin en büyük liderinden biri olan Ata Hayrullah ve kardeşi de katliamda öldürülmüştür. Ayrıca Türkmenlere ait mağaza, dükkân, ticaret merkezleri ve evler yağma edilmiştir.¹⁰

Bu dönemde Irak'ın ilk resmi gazetesi olan Beşir Gazetesi, Türkçe ve Arapça olarak yayın yapmaya başlamıştır. 18 Mart 1959'da yaklaşık altı ay yayınlanan Beşir Gazetesi'nin yayın hayatına son verilmiştir. 1960'da

7 Erşat Hürmüzlü, *Irak'ta Türkmen Gerçeği*, İstanbul, 2006, S. 91-103.

8 Erşat Hürmüzlü, "The Demographic Situation Of Kirkuk And Iraqi Constitution", www.turkmen.nl/1a_others/eh.doc, Erişim: 2 Nisan 2013.

9 1958 Irak Anayasası İçin Bkz: http://confinder.richmond.edu/admin/docs/1958_interim_constitution_english.pdf, Erişim: 2 Nisan 2013.

10 Mahir Nakip, *Kerkük'ün Kimliği*, Ankara, 2007, S. 139-170.

Türkmenler, ilk eğitim kongrelerini gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca 1960'ta Bağdat'ta Türkmen Kardeşlik Ocağı ve aynı zamanda İstanbul'da Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği kurulmuştur. Kardeşlik Ocağı aylık bir derginin yayını için de 23 Ocak 1961 tarihinde izin almış ve Mayıs 1961'de Kardeşlik Dergisi adı ile Türkçe-Arapça olarak derginin ilk sayısı yayınlanmıştır.¹¹

1963 yılında yapılan darbeyle Irak'ta yönetim Baas Partisi'nin eline geçmiş ve 1968'de yapılan yeni bir darbeyle iktidara General Hasan El-Bekir gelmiş ve Saddam Hüseyin devlet başkanı yardımcısı olmuştur. 1963'ten 1968'e kadar geçen dönemde Türkmenlerin kısmi olarak kültür ve sanat faaliyetlerine izin verilmişse de fiyiliyatta durum değişmemiştir.¹² 1970'te yapılan Tarım Reformu Yasası'yla Türkmenlerin sahip olabilecekleri toprak büyüklüğü 300 dönümle sınırlandırılmıştır. Bu dönemde Türkmenlerle ilgili tek olumlu gelişme 24 Ocak 1970'te çıkarılan "Azınlıklara Kültürel Haklar Paketi" çerçevesinde kültürel haklar verilmesi olmuştur.¹³ Ancak Türkmenlere çeşitli kültürel haklar verilmişse de bazı Bazı Türkmen köy ve kasabaları yıkılmış, bazılarının isimleri değiştirilmiştir. Türkmenler zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Yüz binlerce Arap, Türkmen bölgelerine yerleştirilmiştir. Ayrıca Türkmenlerin açık yerlerde Türkçe konuşmaları yasaklanmış ve hatta Türkçe konuşanlar cezalandırılmıştır. 29 Ocak 1976'da Kerkük ilinin adı El-Tamim olarak değiştirilmiştir. 1976 Ekiminde Türkmenlerin tek kültür merkezi olan "Türkmen Kardeşlik Ocağı" ve "Kardeşlik Dergisi" Türk asıllılardan alınarak, bazı Baas Partili kişilere verilmiştir.¹⁴

1979 yılında Saddam Hüseyin iktidara geldikten sonra Türkmenlerin durumunda bir değişim olmamış, hatta asimilasyon politikası daha da sertleşmiştir. Yükselen Türkmen ruhunu engellemek amacıyla Baas Partisi tarafından 1980'de Türkmen liderler hiçbir sebep gösterilmeden idam edilmiştir. Türkmen liderlerden Doç. Dr. Necdet Koçak, Emekli Albay Abdullah Abdurrahman ve iş adamı Adil Şerif 16 Ocak 1980'de Bağdat'ta idam edilmişlerdir. 1984'de Türkmenlerin Kerkük'ten gayrimenkul almaları yasaklanmıştır.¹⁵ Baas Partisi'nin "Araplaştırma" politikası kapsamında Kerkük için aldığı, arazi ve mülk gaspları ile ilgili kararlar 1975 tarihinde başlamış ve 2001'e kadar sürmüştür. Kerkük'te şahıs arazilerine devlet tarafından, 1975 tarihli 336, 369, 398 ve 1381 sayılı kararlar, 1976 tarihli 53 Nolu karar, 1977 tarihli 222 sayılı karar, 1978 tarihli 974 sayılı karar, 1980 tarihli 1554 sayılı karar, 1981 tarihli 12, 126, 181, 1391 ve 183 sayılı kararlar,

11 Saatçi, ... *Irak Türkmenleri*, s. 230.

12 Hasan Yılmaz, "Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler", *Stratejik Analiz Dergisi*, C. 4., Sa. 37, (Mayıs 2003), S.24.

13 Yılmaz, "Irak'ın Gizlenen Gerçeği...", s. 24.

14 Ekrem Pamukçu, "Irak Türklerine Uygulanan Katliamlar", *Kerkük Dergisi*, Özel Sayısı, (Temmuz 1999), Sa. 25, S. 5.

15 Pamukçu, "Irak Türklerine ...", S. 5.

Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu

1984 tarihli 730, 1081 sayılı kararlar, 2000 tarihli 117 sayılı ve 2001 tarihli 137 sayılı kararlar el konulmuştur. Bu kararlar çerçevesinde bazı bölgelerde Türkmenler Irak'ın güney vilayetlerine sürgün edilmiştir. Bazı arazi ve mülkler ise kamu yararına kullanılacağı gerekçesi ile kamulaştırılmıştır. Ayrıca 1975'ten 1988'e kadar Beşir, Yayçı, Türkalan, Bulova, Kümbetler, Leylan, Yahyava gibi Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı köyler ya tamamen boşaltılmış ya da zirai arazilerin çoğu devlet tarafından kamulaştırılmıştır.¹⁶

28 Mart 1991'de tarihe "Altunköprü Katliamı" olarak geçen bir olay yaşanmıştır. 1991 Körfez Savaşı'nda ABD'nin öncülüğünde müttefiklerin Irak'ta yaptıkları saldırılar sonucu, Irak ordusunu yer yer dağıtarak çözülmesi üzerine ülkenin bazı bölgelerinde boşluklar meydana gelmiştir. Bağdat'ta Saddam yönetiminin düşme tehlikesi üzerine Kerkük bölgesindeki askeri ve sivil otoriteyi temsil eden güçler de Bağdat'a çekilmişlerdir. Ayaklanmaların artması üzerine peşmergeler Kerkük'e girmiş, hiçbir engelle karşılaşmayan peşmergelerin bu hareketi işgale dönüşmüştür. Şehri tamamen tahrip eden peşmergeler Kerkük Nüfus ve Tapu Dairesi ile diğer resmi binaları, birçok ev, dükkân ve işyerini ateşe vermiştir. Yaşanan arbededen sonra Bağdat yönetimine bağlı ordu birlikleri Türkmen bölgelerine yönelmiş ve Kerkük'e giren ordu birlikleri Kerkük'ün Dibis ilçesine bağlı Altunköprü nahiyesini de ele geçirmiştir. Kaçan peşmergeleri yakalayamayan ordu birlikleri Altunköprü'ye sığınan Türkmen halkını ve Altunköprülülere gece vakti tek tek evlerinden toplamaya başlamış, dışarıda gördükleri herkese ateş açmış ve evleri basmışlardır. Evlerde toplanan Türkmenlerin nereye götürüldükleri hakkında bir bilgi alınmamıştır. Fakat tesadüfen bu olaydan bir ay sonra çobanlar tarafından bir çukurun içine yığılmış cesetler bulunmuştur. Bu şekilde birçok Türkmen'in öldürüldüğü anlaşılmıştır.¹⁷ Öldüren Türkmenler arasında sadece 77'sinin kimliği tanımlanabilmiştir.¹⁸

1992'de Irak Petrol Şirketi'nde görevli olan Türkmenlere görevlerinden zorla el çektirilmiştir. 1993'te birçok Türkmen aile Kerkük'ten göçe zorlanmıştır. Irak hükümetinin Ekim 1996'da çıkardığı bir kanun sonrası Türkmenler nüfus kütüklerine kendilerini Arap yazdırmaya zorlanmışlardır. Kendilerini Arap olarak yazdırmayan birçok aile Irak'ın güneyine sürülmüş, bu ailelerin mal varlıklarına el konulmuş, böylece geri kalan aileler de bu yollarla korkutulup sindirilmeye çalışılmıştır. Bu arada 24 Nisan 1995'te Irak Türkmen Cephesi'nin (ITC) kurulmasıyla Türkmenler bölgede tekrar etkin olmaya doğru yol almaya başlamışlardır. 1996'da Irak rejiminin askeri desteğiyle Celal Talabani'nin kontrolündeki Erbil'e giren Mesut Barzani'nin aynı

16 Kerkük'teki mülk politikaları hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Sercan Doğan, Nebahat Tanrıverdi O, "Kerkük'te Mülk Anlaşmazlıkları", *ORSAM Rapor*, No: 30, ORSAM-ORTADOĞU TÜRKMENLERİ Rapor No: 8, Mart 2011.

17 Pamukçu, "Irak Türklerine ...", s. 5.

18 İsimler konusunda daha detaylı bilgi için bkz. Saatçi, ...*Irak Türkmenleri*, 267-268.

zamanda ITC'ye ve Türkmen parti binalarına da saldırmıştır.¹⁹ Baas Partisi tarafından Ekim 1997'de yapılan nüfus sayımında kendisini Türkmen olarak yazdıranların ellerinden her türlü hakları alınarak, sürgüne gönderilecekleri söylentileri ortaya çıkmıştır. Bu durumun yarattığı endişe nedeniyle birçok Türkmen kendisini sayımda Arap olarak göstermiştir. Bu durum Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Raporlarında da yer almıştır.²⁰ 1998'in Temmuzunda herkesin gözü önünde ITC çatısı altındaki kuruluşlar, Barzani'nin düzenlemiş olduğu kapsamlı silahlı saldırıda yağmalanarak talan edilmiştir. Sonradan yapılan görüşmelerde Barzani tazminat vermeyi kabul etmemiştir. Barzani idaresindeki peşmergeler bununla da yetinmeyerek, 2000'in Temmuzunda ITC Başkanlık binasına düzenledikleri silahlı saldırıda iki Türkmen görevlisini öldürmüştür.²¹

2003 Sonrası Kerkük'ün Durumu

ABD'nin Irak işgali, Türkmenler için yeni olumsuzları da beraberinde getirmiştir. Irak'a girerken Kürt ve Şii grupların desteğini alan ABD, Irak'ın diğer kesimlerini görmezden gelmiştir. Bu anlamda Kürt ve Şii'lere geniş avantajlar sağlayan ABD, Kürt grupların Irak'ın kuzeyindeki etkinliğinin pekişmesine izin vermiştir. 17 Mayıs 2003'te "Peşmerge Güçlerinin Yeniden Konuşlandırılması" yönelik olarak ABD ile KDP ve KYB arasında imzalanan ve peşmerge güçlerinin "Yeşil Hat" olarak tanımlanan ve 1991'den sonra Irak'ın kuzeyindeki bölgesel yönetimin sınırlarını belirten hattın dışarısına çıkmasına imkan tanıyan memorandum, ihtilafın temel sebebi olarak gözükmektedir. Bu memoranduma göre, peşmerge güçlerinin "teröristlerle mücadelede ABD birliklerine yardımcı olması amacıyla" 2545 KYB, 3445 KDP militanının Musul, Kerkük, Selahattin ve Diyala'ya yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. KDP ve KYB güçleri de ABD'nin yardımıyla, Irak'ın kuzeyindeki bölgesel yönetimin sınırları dışarısında kalan ve Kürt grupların kendilerine ait olduklarını ileri sürdükleri Selahattin, Musul, Kerkük ve Diyala'nın bazı bölgelerine konuşlanmıştır.²² 2003 yılının yaz aylarında Irak'ın kuzeyinde bir yandan siyasi baskıyı artıran Kürtler guruplar, bir yandan da şiddet eylemlerine başvurmaya başlamışlardır. Kerkük'e mesafedeki Selahattin vilayetine bağlı Türkmenlerin çoğunluk olarak yaşadığı Tuzhurmatu ilçesinde Kürt gruplar ve Türkmenler arasında gerginlik artmıştır. 21 Ağustos 2003 tarihinde silahlı peşmergeler, Türkmenler için önemli sayılan İmam Musa Ali Türbesi'ni yıkmış ve bunun üzerine Türkmenler de 22 Ağustos 2003 günü Cuma namazı çıkışında protesto gösterileri

19 Orhan Karataş, "İşte Size Kuzey Irak", *Kardaşlık Dergisi*, Sa. 16, (Ekim-Aralık 2002), s. 33.

20 Habib Hürmüzlü, "Kerkük'ün Demografik Yapısı ve Bu Yapıyı Değiştirme Çabaları", *2023 Dergisi*, Sa. 47, (15 Mart 2005), s. 75.

21 Dilşat Terzi, "Bir Azmin Öyküsüdür ITC", <http://www.bizturkmeniz.com/tr/showArticle.asp?id=13516>, Erişim: 3 Nisan 2013.

22 Crisis Group, "Iraq and Kurds: Trouble Along The Trigger Line", *Middle East Report*, No: 88, 8 Temmuz 2009, s. 11

Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu

düzenlemişlerdir. Yaklaşık 250 kişilik grup sloganlar atarak kasaba içinde yürüyüşe geçince, Talabani'ye bağlı peşmergeler otomatik tüfeklerle üzerlerine ateş açmış ve Remzi Marufoğlu, Hüseyin Abbas, Ahmet Hüseyin Bayatlı, Eşref Mushar, Muhammet Haşim ve Çetin Abidin Çayır ile bir kişiyi daha öldürmüş, 12 Türkmen'i de yaralamıştır.²³ Ertesi gün devam eden protesto gösterilerine yönelik saldırı yapılmış, polis kıyafeti giymiş peşmergeler 3 Türkmen'i öldürmüştür.²⁴ 24 Ağustos 2003'te ise Amerikan askerleri ITC bürosuna baskın düzenlemiş ve bazı silahlara el koymuştur. Bu olaylar Irak'ta karmaşık sorunlarla uğraşan ABD'yi iyice telaşlandırmış ve Kürt gruplar ile Türkmenler arasında "Huzur Toplantısı" yapılmasına karar verilmiştir. 26 Ağustos 2003'te yapılan bu toplantıya Kürt partileri ile ITC temsilcileri ile dönemin Kerkük Valisi Abdulrahman Mustafa ve ABD'li yetkililer katılmıştır.²⁵ Toplantıya ITC adına Sadettin Ergeç ve Mustafa Kemal Yayçılı, Türkmen Vefa Hareketi'nden ise Feryad Ömer iştirak etmiştir. Toplantıda 6 maddelik bir anlaşma imzalandığı açıklanmıştır. Bu maddeler şu şekilde belirtilmiştir:²⁶

- 1- Her iki parti, Kerkük ve Tuzhurmatu'da meydana gelen olayları kınamıştır.
- 2- Olayları araştırmak, sorumlularını bulmak ve mahkemeye çıkarmak için yeni bir komite kurulması,
- 3- Her iki parti'nin de Arap, Kürt, Türkmen, Asuri ile diğer gruplara, Irak'ta barış ve kardeşçe yaşamak için çağrıda bulunması,
- 4- Yaralılara ve şehit ailelerine maddi ve manevi destek yapılması,
- 5- Her türlü problemi anında çözebilmek amacıyla yeni bir komite kurulması ve bu komite için bir "çözüm odası"nın açılması,
- 6- İlişkileri korumak, politik, sosyal ve ulusal konuları görüşebilmek için bu tip toplantıların düzenli olarak yapılması kararlaştırılmıştır.

2003 yılında 830 bin olan Kerkük nüfusu Kerkük'e yapılan göçlerle birlikte 2012 yılı itibarıyla 1,5 milyona yaklaşmıştır.

2003'ten sonra Kerkük'teki etkinliğini arttıran Kürtler, daha önce Türkmenlerin elinde olan Kerkük vilayet yönetimindeki 24 hizmet müdürlüğünden 23'ünü kontrol altına almış ve sadece Kerkük Eğitim Müdürlüğü Türkmenlerin elinde kalmıştır.

23 Şeyhmus Çakan, "Peşmerge Katliamı", *Milliyet Gazetesi*, 23 Ağustos 2003.

24 Zeynep Tuğrul, "Kerkük'te Korkulan Oldu", *Sabah Gazetesi*, 24 Ağustos 2003.

25 "Kerkük Huzur Arıyor", *Radikal Gazetesi*, 27 Ağustos 2003.

26 *Anadolu Ajansı*, 27 Ağustos 2003.

Kerkük Vilayet Yönetimi, 2003 yılı başında ABD tarafından bir düzenlemeyle oluşturulmuştur. Kerkük'te yaşayan etnik gruplar arasında ortak yönetim paylaşımı öngörülmüştür. Bu durum fiiliyatta Kürtlerin üstünlüğüne dönüşmüştür. Seçim, ABD'nin yanlı tavırları sonucunda sıkıntılı geçmiştir. Seçim için Kerkük'te yaşayan Türkmen, Arap, Kürt ve Asurilerden altışar kişinin seçileceği, her gruptan otuz dokuz kişilik aday listeleri hazırlanmıştır. Böylece oluşan 156 kişilik listeden, Kerkük Vilayet Meclisi'nin 24 üyesi seçilmiştir. ABD'nin 'bağımsız' delege olarak Kerküklü işadamları ve aşiret liderleri arasından belirlediği 144 adaydan ise ABD'nin Irak'taki yönetiminin onayına sunulan 12 kişilik 'bağımsız' liste oluşturulmuştur. Bağımsız olarak oluşturulan 12 aday arasından dönemin Irak'taki ABD güçleri Komutanı General Reymond Odierno, il yönetimindeki 6 kişilik bağımsız adayı tespit etmiştir. Ancak Türkmenler ve Araplar, ABD'nin bağımsız delegeleri belirleme biçimi ile seçilen 144 delegenin büyük çoğunluğunun ve belirlenen 6 bağımsız temsilcinin de 5'inin Kürt olmasına itiraz etmiştir.²⁷ İtirazlara rağmen Odierno, kararı onaylamıştır. Ardından belirlenen vilayet yönetimi de vali, vali yardımcılı ve meclis başkanını seçilmiştir. Oluşturulan 30 kişilik vilayet yönetimi, Kürt asıllı Aburrahman Mustafa'yı vali olarak seçmiştir.²⁸ Vali yardımcılığı görevleri ise Türkmenler ve Araplara verilmiş olsa da her iki taraf da ABD'nin yanlı tutumunu protesto etmiş ve bu görevi kabul etmemiştir.

15 Aralık 2005'te yapılan seçimler sonucu Kerkük Vilayet Yönetimi'ndeki Kürt ağırlığı artmıştır. Kerkük vilayetinin iç yönetimine ilişkin karar alma yetkisi olan 41 üyeli vilayet meclisindeki Kürt üye sayısı 26'ya yükselmiştir. Türkmenler 9, Araplar ise 6 üyeye sahip olabilmıştır.

15 Ekim 2005 yılında yapılan tartışmalı referandumla kabul edilen Irak Anayasası'nda yer alan 140. maddede Kerkük sorununa çözüm bulmak için bir süreç planlanmıştır. Gerekli düzenlemeler (normalleştirme ve nüfus sayımı) yapıldıktan sonra 31 Aralık 2007 tarihine kadar referandum yapılması öngörülmüştür.²⁹ Burada "normalleştirme"den ne kastedildiğinin ifade edilmesi gerekmektedir. Sürecin başlangıç noktası olan normalleştirme, Saddam Hüseyin döneminde Kerkük'ten zorla göç ettirilenlerin eski yerlerine dönmeleri ve haksızlıkların giderilmesini amaçlamaktadır. Saddam Hüseyin döneminde Kerkük'ten yaklaşık 11.800 kişi göç ettirilmiştir. Göç ettirilen kişilerin yerlerine de özellikle Irak'ın güneyinden getirilen Araplar yerleştirilmiştir. Normalleştirme ile birlikte Kerkük'ten zorla göç ettirilen ve Kerkük'e göç eden ailelerin yerlerine dönmeleri amaçlanmakta ve bunun için tazminat ödenmektedir. Ancak halen Kerkük'teki mülk anlaşmazlıkları devam etmektedir. Mülk anlaşmazlıklarının giderilmesi amacıyla 2004'te bir yasa

27 "Kerkük'te Seçim Kavgası", *Radikal Gazetesi*, 25 Mayıs 2003.

28 "ABD'nin Dediği Oldu", *Radikal Gazetesi*, 29 Mayıs 2007.

29 Irak Anayasası'nın tam metni için bkz., http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=230000, Erişim: 4 Nisan 2013.

Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu

çıkartılmış ve bu yasa daha sonra 2006 ve 2009 yıllarında tadil edilmiştir. 2004'ten 2012 yılına kadar Kerkük'teki mülk anlaşmazlıklarına dair yaklaşık 46 bin dava açılmıştır. 2012 yılına kadar ancak 2006 yılında yapılan başvuru dosyaları incelenmiştir.³⁰ Bu nedenle Kerkük'teki mülk anlaşmazlıklarına dair hukuki düzenlemelerin uzun yıllar sürmesi beklenmektedir. Ayrıca 2003 sonrasında Kerkük'e yerleştirilen Kürt nüfusun da normalleştirme kapsamında Kerkük'ten çıkarılması ve Kerkük nüfusunun doğal seyrine kavuşturulması gerekmektedir. Ancak komisyon gerekli çalışmaları tamamlayamamış, bu nedenle Kerkük referandumu yapılamamıştır. 31 Aralık 2007'ye kadar Kerkük'te referandum yapılamaması sebebiyle 140. maddenin süresi bitmiştir. Böylece ortadan kalkmıştır.

Bu süreç içerisinde Kerkük Vilayet Meclisi'ndeki Türkmen ve Arap üyeler Kerkük'ün "Kürtleştirildiği" ve haklarının çiğnendiği gerekçesiyle Kerkük Vilayet Meclisi'ni boykot etmiştir. Ayrıca 2003'te Irak'ı işgal etmesiyle birlikte ülkedeki sorumluluğu üzerine alan ABD, 2008 yılına gelene kadar Kerkük'teki probleme müdahale etmemiştir. Ancak aşağıdaki gibi sebepler ABD yönetiminin Kerkük sorununa müdahale etmesine yol açmıştır.

- Kürt grupların artan talepleri,
- Kerkük sorununun Irak'taki her anlaşmazlığın çıkış noktası olması,
- Bölge ülkelerinin hassasiyetleri,
- Terör örgütü PKK tarafından Türkiye'ye yönelik Irak'ın kuzeyinden yapılan saldırıların artması ve Türkiye'nin bu tehdidi bertaraf etmedeki kararlılığı ile Türkiye Büyük Millet Meclisinden çıkarılan Irak'ın kuzeyine yönelik askeri müdahaleye imkân veren tezkereyle yapılan operasyonlar,
- Türkiye'nin Kerkük'e ilişkin endişelerindeki haklılığın Irak yönetimi ve Irak'taki hem her siyasi grup tarafından görülmesi,
- Türkiye'nin Irak'ta siyasi süreçte ağırlığının artması,
- ABD'nin Irak'ta politika değişikliğine giderek, proaktif politika üretme çabası

Ayrıca Birleşmiş Milletlerin de Kerkük'e ilişkin bazı öneriler açıklayarak, soruna müdahale olmasıyla Kerkük meselesini uluslararası boyuta taşınmıştır.³¹

30 Bu bilgiler Kerkük'te Kasım 2012'de yapılan saha çalışması sırasında elde edilmiştir.

31 Bu açıklamalara Birleşmiş Milletler Irak Özel Temsilciliğinin resmi internet sayfasından ulaşılabilir. Ayrıca örnek için bkz. <http://unamimissions.org/LinkClick.aspx?fileticket=F5hJ6O1QE4E%3D&tabid=2792&mid=5079&language=en-US>, Erişim: 7 Nisan 2013.

Kerkük'ün geleneksel başkentleri olduğunu iddia eden Kürtler, vilayetin kendi özerk bölgelerine katılması yönünde ısrar ederken, Arap ve Türkmenler Kerkük'ün merkezi hükümetin denetiminde olmasını istemektedir. Kerkük'ün bir Irak kenti olduğu ve Irak'ta ortak bir yönetim oluşturulması gerçeği, Irak'taki Kürt gruplar dışında hemen her siyasi grup tarafından kabul edilmektedir. Başta Türkiye olmak üzere bölge devletleri ile Birleşmiş Milletler ve ABD'nin de Kerkük'e ilişkin çözüm önerilerinde uzlaşmayı istemeleri Kerkük için yeni bir süreç başlatmıştır. Birleşmiş Milletler, Kerkük'te yaşayan gruplar (Kerkük'ün idaresinin Türkmenler, Araplar ve Kürtler arasından yüzde 32'ser oranda, Hıristiyanlara yüzde 4 oranında paylaştırılması) arasından eşit yönetim paylaşımını içeren bir öneri sunmuştur. Aynı yöndeki bir karar da Irak Parlamentosu tarafından alınmıştır. Irak Parlamentosundaki 140 milletvekilinden 127'sinin onayıyla 22 Temmuz 2008'de çıkarılan Irak Meclisleri Seçim Yasasında yer alan 24. maddede de Kerkük'teki yönetimin üç ana oluşum arasında paylaşılması, üç ana oluşumun her birinin (Arap-Kürt-Türkmen) yüzde 32, Hıristiyanlara ise yüzde 4 oranında otoriteden pay verilmesi öngörülmüştür. Otoriteden kastedilenin, bir bakanlığa bağlı olan ya da olmayan tüm güvenlik ve sivil daireler olduğu belirtilmiş, bu otoriteye 3 egemen makam (Meclis Başkanı-Vali-Vali Yardımcısı), Meclis komisyonları başkanlıkları ve her kademedeki kamu görevlerinin dahil olduğu ifade edilmiştir.

Kerkük için ortaya konan bu plan uygulanamamıştır. 31 Ocak 2009'da Irak'ta yerel seçimler yapılmasına rağmen, Kerkük dışarıda tutulmuştur.³² Ayrıca Kerkük'te bir nüfus sayımı yapılarak haksızlıkların giderilmesi, nüfus sayımına göre seçmen listelerinin oluşturulması ve Kerkük'te yerel seçimlerin yapılması planlanmıştır. Ancak Kerkük'te öngörülen süreç uygulanamayınca Kerkük'te yerel seçimler yapılamamış ve yönetim aynı şekilde devam etmiştir. Türkmen ve Arap üyeler, Kürtlerin Kerkük'teki haksız uygulamalarını gerekçe göstererek, vilayet yönetimini protesto etmiş ve yönetimden çekilmiştir.³³ Kerkük'teki özellikle mülkiyet anlaşmazlıklarının çözülmesi ve demografik haksızlıkların giderilmesi amacıyla 2012'ye kadar dört ayrı komisyon kurulsa da Kerkük'teki sorunlar çözülmemiştir. Bu durum Kerkük'teki hassasiyeti arttırmıştır.

Geçici İdare Yasası'nda Türkmenlerin Durumu

Irak'taki geçiş dönemini düzenleyen ve daimi anayasanın onaylanması, genel seçimlerin yapılması ve yeni Irak hükümetinin oluşmasıyla sonuçlanacak bu dönem boyunca yürürlükte kalması öngörülen Irak Geçici İdare Yasası

32 Irak'ta 2009'da yapılan yerel seçim sonuçları için bkz. http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Secimler/1/Dosyalar/2010224_2009%20Irak%20Yerel%20Se%C3%A7im%20Sonu%C3%A7lar%C4%B1.pdf, Erişim: 7 Nisan 2013.

33 "Türkmen ve Arap temsilcilerden Kerkük İl Meclisi'ni boykot kararı" <http://www.ydh.com.tr/haber.php?HID=1746> Erişim: 8 Nisan 2013.

Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu

konusunda Irak Geçici Yönetim Konseyi üyelerinin 1 Mart 2004 tarihinde uzlaştıkları açıklanmış ve Konsey üyeleri tarafından 8 Mart 2004 tarihinde imzalanmıştır.³⁴ Geçiş dönemi için hazırlanan Irak yasasının amaçları arasında, Irak halkının hukukun üstünlüğü çerçevesinde yönetilen özgür bir halk olarak mevcudiyetini sürdürmeye kararlı olduğu ve Irak halkının, Irak'ın özelliklerini belirleyerek ırkçı, mezhepçi politikaların ya da uygulamaların etkilerini silmek amacıyla bir kardeşlik ve dayanışma ruhu içerisinde vatanlarını koruma gayreti içerisinde bulunduğu ifade edilmiştir.

Irak Geçici İdare Yasası'nın çeşitli maddelerinde Türkmenler ve haklarına yer verilmiştir. Irak Geçici İdare Yasası'nda Türkmenlere, daha önceki anayasalarda bulunmayan bazı haklar tanınmıştır. Ancak bu haklar yeterli olmamakla beraber, Irak Geçici İdare Yasası'nın Türkmenlerin aleyhine işlediği söylenebilir. Türkmenlerin Irak'ta üçüncü asli unsur olması gerektiği sözde kalmış ve Türkmenlerin taleplerine cevap verilmemiştir.³⁵

Irak Geçici İdare Yasası'nın 7. maddesinin B bendinde, “*Irak birçok değişik milletin yaşadığı bir ülke olup, Irak'taki Arap halkı da Arap ulusunun ayrılmaz bir parçasını teşkil etmektedir*”, ifadesi yer almaktadır. Bu madde ile 1958 ve diğer çıkarılmış anayasalarda bulunan “*Irak halkı Arap ve Kürtlerden oluşur*” ibaresi değiştirilmiş ve yerine “*Irak birçok milletin yaşadığı bir ülkedir*”, ibaresine yer verilerek Türkmenler ve diğer grupların varlığı kabul edilmiştir.

Irak Geçici İdare Yasası'nın 9. maddesine göre de, “*Arapça ve Kürtçe, Irak'taki resmi dili oluşturmaktadır. Bunun yanında Iraklıların çocuklarına devlete ait eğitim kurumlarında eğitim alanında belirlenmiş ilkeler doğrultusunda Türkmenice, Süryanice ya da Ermenice gibi kendi anadillerinde ya da özel eğitim kurumlarında tercih edebilecekleri diğer herhangi bir dilde eğitim verme hakları garanti altına alınacaktır. “Resmi dil” ifadesinin kapsamı ile bu madde hükümlerinin uygulanma şekli yasa ile belirlenecek olup;*

1. Resmi gazetenin iki dilde yayınlanması;
2. Ulusal Meclis, Bakanlar Konseyi, mahkemeler ve resmi konferanslar gibi resmi ortamlardaki konuşma ve ifadelerde iki dilden herhangi birisinin kullanılması;
3. Resmi belgelerin ve yazışmaların iki dilden birinde yayınlanması ve dikkate alınması;

34 Irak Geçici İdare Yasası'nın tam metni için bkz. <http://www.iraqcoalition.org/government/TAL.html>, Erişim: 7 Nisan 2013.

35 Hasan, “Türkiye'nin Türkmen Politikası...”, S. 41.

4. *Eğitim alanında belirlenen ilkeler doğrultusunda iki dilde eğitim verecek okulların açılması;*
5. *Diğer her türlü ortamdaki iki dilin de, eşitlik ilkesine dayalı olarak kullanılması (örneğin paralarda, pasaportlarda, pullarda);*
6. *'Kürdistan' bölgesindeki federal kurum ve kuruluşlarda her iki dilin de kullanılması", öngörülmüştür.*

Bu madde ile Türkmenlere, çocuklarını devlete ait kurumlarda kendi anadilleriyle eğitim verme hakkı tanınmış ve garanti altına alınmıştır. Ancak Irak Geçici İdare Yasası'nda ana dil olarak "Türkçe dili" değil, "Türkmence dili" ifadesinin yer alması dikkat çekmektedir.

Irak Geçici İdare Yasası'nın 12. maddesine göre, *"tüm Iraklılar cinsiyet, mezhep, fikir, inanç, milliyet, din ya da menşe özelliklerine bakılmaksızın, sahip oldukları haklar itibariyle yasalar önünde eşittirler. Herhangi bir Irak vatandaşına karşı cinsiyeti, milliyeti, dini ya da menşei nedeni ile ayrımcılık uygulamak yasaktır. Her birey, yaşama, özgür olma ve güvenliğini sağlama hakkına sahiptir. Yasal prosedür gereği olmadıkça hiç kimsenin canı veya özgürlüğü elinden alınamaz. Herkes, mahkemeler önünde eşittir."*

Bu maddeden yola çıkarak, herkesin ayırım gözetilmeksizin yasalar önünde eşit olduğunu değerlendirmek mümkündür. Böylece Türkmenlerin geçmiş dönemde yaşadıkları ayrımcılığı bir daha yaşamayacaklarının ifade edildiği söylenebilir. Ancak geçmiş dönemler de Türkmenlere resmi olarak bazı haklar tanınmış olsa da, fiiliyatta uygulanmadığı gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim 2012'ye kadar Türkmen haklarına ilişkin bir gelişme yaşanmamıştır.

Irak Geçici İdare Yasası'nın 30. maddesinin C bendine göre de, *"Ulusal Meclis, bir seçim kanunu ile siyasi partiler kanununa uygun şekilde seçimle oluşturulması ve seçim kanununda, kadın üyelerin Ulusal Meclis üyelerinin en az dörtte birini oluşturmaları ve Türkmenler, Keldani-Asuriler ve diğerleri olmak üzere Irak'ta yaşayan tüm topluluklar içerisinde kadınların adil şekilde temsil edilmeleri" öngörülmüştür.*

Bu madde parlamento seçimleri ile ilgili olup, tüm grupların adaletli bir şekilde temsil edileceğini ifade etmektedir. Bu madde Türkmenlere parlamentoda yer alma hakkı sağlamıştır. Ayrıca Irak Geçici İdare Yasası'nın 53. maddesinde *Türkmenler, Keldani-Asuriler ve diğer tüm vatandaşların idari, kültürel ve siyasi hakları garanti alınmaktadır.*

Irak Geçici İdare Yasası'nda Türkmenler ve Kerkük'le ilgili önemli bir madde yer almış ve bu madde ile geçmiş dönemdeki haksızlıklar giderilmeye

Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu

çalışılmıştır. Irak Geçici İdare Yasası'nda yer alan 58. maddede, “*Kerkük'ten zorla göç ettirilmiş kişilerin yerlerine başka kişiler yerleştirilerek ortaya çıkmış adaletsizliklerin onarılması için acilen harekete geçilmesi gerektiği belirtilerek, milliyet özelliklerinde değişiklik yapılmış kişilerle ilgili olarak Irak Geçiş Dönemi Hükümetinin, bu konuda çıkarılmış bulunan tüm kararnameleleri iptal etmesi ve bu uygulamadan etkilenmiş olan kişilerin hiçbir baskı ve zorlama altında olmaksızın kendi milli kimliklerini ve etnik özelliklerini serbestçe belirlemelerini sağlaması*” öngörülmüştür.

Saddam rejiminin son yıllarında özellikle Türkmenlere yönelik olarak “milliyet düzeltme” uygulaması yapılmıştır. Buradaki amaç, Türkmen kimliğini değiştirmek ve zorla Arap kimliğine geçirmek olmuştur. Bu uygulamanın sonucunda bazı Türkmenler devlete dilekçe vererek kendilerin Arap olarak yazdırdıkları bilinmektedir. Bu konuda çıkarılan tüm kararname ve uygulamaların iptali için madde 58-4 doğrultusunda hükümete direktif verilmiştir.

Irak Geçici İdare Yasası'nda yer alan 58. maddenin C bendine göre, “*Kerkük dâhil olmak üzere ihtilafli topraklar için kalıcı çözümün getirilmesi, bu tedbirlerin tamamlanmasına, adil ve şeffaf bir nüfus sayımının gerçekleştirilmesine ve kalıcı anayasanın onaylanmasına kadar ertelenmesi öngörülmüştür. Getirilecek çözümün, adalet ilkesi ile uyum içerisinde olacağı ve söz konusu bölgede yaşayan halkın istekleri göz önüne alınarak belirleneceği*”, belirtilmiştir.

Bu madde ile Kerkük'ün ve diğer ihtilafli bölgelerin geleceği kalıcı anayasaya bırakılmıştır. Ancak her ne kadar Kerkük'ün geleceğinin ileri bir zamanda çözülmesi öngörülse de, Irak Geçici İdare Yasası'nda çelişkili bir hüküm yer almaktadır. Buna göre Irak Geçici İdare Yasası'nın 53. maddesinde “*Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin sınırları belirlenmiş ve Kerkük'te bulunan bazı topraklar da bu yönetime bırakılmıştır. Ayrıca Kerkük'ün bir kısım toprağı Irak'ın kuzeyindeki yönetime bırakılırken, Kerkük ve Bağdat hariç olmak üzere Irak'ın kuzeyindeki yönetimin idari sınırları dışında bulunan ve sayıları üçü aşmayan vilayetler grubunun kendi aralarında bir bölge teşkil edebileceği, belirtilmiştir.*”

Bu maddelerin Irak'ın geleceğine ilişkin önemli ifadeler içerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Kerkük ve diğer ihtilafli bölgelerin, Irak'ta yaşanan yoğun çatışmaları daha da derinleştireceği dünyanın önde gelen kuruluşları tarafından sıkça ortaya konmaktadır.³⁶ Kerkük'teki nüfus dağılımına bakıldığında, Irak'taki her kesimden bir parçanın kentte yaşaması, burada çıkabilecek bir çatışmanın Irak'ın diğer bölgelerine yayılmasını

36 Crisis Group, “Iraq and the Kurds: The Brewing Battle over Kirkuk”, *Middle East Report*, N°56, 18 July 2006, (International Crisis Group bundan sonraki dipnotlarda “ICG” olarak kısaltılmıştır.).

tetikleyebilecek, zaten zor durumda olan Irak'ı bir iç savaşa sürükleyebilecektir. Ayrıca Kerkük'ün sahip olduğu petrol rezervleri düşünüldüğünde, bu kentin Irak için önemi daha da artmaktadır.

Irak Geçici İdare Yasası'nda "azınlık" kelimesine yer verilmemiş ve Türkmenlere böyle bir tanımlama yapılmamıştır. Irak Geçici İdare Yasası'nda Türkmenler lehine işleyen bir diğer konu peşmergelerin milis kuvvetler olarak varlığını sürdürmesidir.³⁷ Her ne kadar Irak Geçici İdare Yasası'nda önemli maddeler yer alsada, bu kanun kalıcı anayasanın oluşturulmasından sonra geçerliliğini yitirmiştir. Zaten bu yasanın asıl amacı çıkarılacak kalıcı anayasaya temel oluşturmaktır.

Irak Anayasası'nda Türkmenlerin Durumu

Yeni kurulan hükümet ve seçilen parlamentonun, Irak Geçici İdare Yasası'na göre, 15 Ağustos 2005 tarihine kadar Irak'ın kalıcı anayasasını oluşturması öngörülmüştür. Bu nedenle Irak hükümeti tarafından bir anayasa komisyonu kurulmuştur. Komisyon, ilk etapta 55 kişi olarak oluşturulmuş; ancak daha sonra 15 Sünni ve Sabi mezhebine bağlı bir kişi komisyon üyesi olarak atanmıştır. Komisyon'daki üyelerin 28'i Birleşik Irak İttifakı'ndan, geriye kalan 27 kişi ise 15'i Kürtlerden ve biri Hıristiyanlardan seçilmiştir. Ayrıca biri bağımsız biri de İyad Allavi liderliğindeki Irak Ulusal Listesi üyesi iki Sünni üye daha komisyonda yer almıştır.³⁸ Ayrıca komisyonda 10 danışman görev yapmıştır.³⁹ Türkmenler de Anayasa Komisyonu'nda 2 üye ile temsil edilmiştir. Türkmen üyelerden biri Türkmeneli Partisi Başkanı Riyaz Sarıkahya, diğeri ise Birleşik Irak İttifakı üyesi Abbas El-Beyati'dir. Ancak Türkmenler adına tek katılımcı Riyaz Sarıkahya'dır. Abbas Beyati Şii ittifakının görüşleri doğrultusunda hareket etmiştir.⁴⁰

Daha sonra Irak Anayasa Taslağı'nın referanduma sunulması için çalışmalar başlamıştır. Bu kapsamda Kürtçe ve Arapça olarak basılan anayasa kitapçıkları illere dağıtılmıştır. BM tarafından hazırlanan 1 milyon adet Kürtçe anayasa kitapçığı Irak'ın kuzeyindeki illere gönderilmiştir. Bu 1 milyon kitapçığın 400 bini Süleymaniye, 300 bini Erbil, 200 bini Duhok ve 100 bini de Kerkük'te dağıtılmıştır.⁴¹

37 Mazin Hasan, "Türkiye'nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler", *Stratejik Analiz Dergisi*, C. 4. , Sa. 48, (Nisan 2004), s. 41.

38 Sabrina Tavernise-Abdul Razzaq Al-Saedy, "The Struggle For Iraq: Politics; Sunnis To Accept Offer Of A Role In Constitution", *The New York Times*, 17 June 2005.

39 Kenneth Katzman, "Iraq: Elections, Government, And Constitution", *Crs Report For Congress*, 30 March 2006, S. 3.

40 Türkmeneli Partisi Başkanı Riyaz Sarıkahya İle Yapılan Mülakat, 15 Haziran 2007.

41 "Bm'den Kürtçe Anayasa Kitapçığı", *Yeni Şafak Gazetesi*, 10 Ekim 2005.

Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu

Oluşturulan Anayasa, 15 Ekim 2005'te referanduma sunulmuştur. Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu, referanduma 15.568.702 kayıtlı seçmenden 9.852.291 kişinin katıldığını açıklamıştır. Referandum için Irak'ın 18 vilayetinde 5.872 seçim istasyonu kurulmuştur. Referandumla ilgili olarak Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu'na 135 şikâyet yapılmıştır.⁴² Referandum sonucunda Irak'taki vilayetlerin üçünde üçte iki oranında "hayır" oyu çıkması durumunda hazırlanan anayasanın kabul edilmeyeceği, referandum öncesinde beyan edilmiştir. Referandum yapıldıktan 3 gün sonra açıklanması beklenen sonuçlar ertelenmiştir. Irak'ta Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu referandumdan sonra yaptığı açıklamada, pek çok vilayetten bildirilen "rakamların" kuşkulu bulunduğunu ve bu kuşkuların inceleneceğini belirtmiştir.⁴³ Yapılan incelemeler sonucunda seçim öncesi açıklanan gayri resmi sonuçlardan çok da farklı olmayan rakamlar ortaya çıkmış ve resmi sonuçlar 25 Ekim 2005 tarihinde Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu tarafından açıklanmıştır.

Irak'ın ilk anayasasında 21 Mart 1925'te kabul edildikten sonra 29 Temmuz 1925'te yapılan düzeltmeden sonra yürürlüğe giren anayasanın 16. maddesinde her millete kendi dilinde eğitim hakkı tanınmış ve dil temelli bir tanımlama yapılmış, herhangi bir etnik veya dini grubun adı anılmamıştır.⁴⁴ 1932 yılında yayınlanan Irak Krallığı Deklarasyonu'nda Türkmenler ile diğer etnik ve dini gruplardan bahsedilmiş, Türkmenlerin varlığı tanınmıştır. Bu deklarasyonun 4. maddesinin 5. bendine göre, anadili Arapça olmayan Irak vatandaşlarına mahkemelerde kendi dillerini yazılı ve sözlü olarak kullanabilmelerine gerekli imkânlar sağlanacağı belirtilmiş, bu bağlamda Türkçe'nin kullanılabilmesi ifade edilmiştir. Ayrıca 8. maddede ana dili Arapça olmayan Irak vatandaşlarının belli bir çoğunlukta olduğu şehir ve ilçelerdeki eğitim düzeni içerisinde, Irak hükümetinin, bu toplulukların çocuklarına ilkokullarda kendi dillerinde eğitim görebilmelerine imkân sağlayacağı belirtilmiştir. Öte yandan Kerkük'ün kimliğine ilişkin olarak 9. maddede yer alan ifadeler dikkat çekicidir. Bu maddeye göre, nüfusun çoğunluğunu Türkmenlerin oluşturduğu belirtilen Kerkük'te, resmi dilin Arapça ile birlikte Kürtçe veya Türkçe olacağı belirtilmiştir. Irak'ta 1958'de cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte, 1925 anayasası geçerliliğini yitirmiş ve tekrar anayasa yazılmıştır. 1958 yılında yazılan bu anayasa, Irak'ta üçüncü kurucu unsur olmalarına rağmen Türkmenleri yok saymış ve Irak'ın Arap ve Kürtlerin ortak devleti olduğu belirtilerek, Türkmenlere değinilmemiş, Türkmenler "diğerleri" olarak ifade edilen gruplar arasında sayılmıştır. 1963'te ise Baas Partisi'nin iktidara gelmesiyle yeni bir anayasa daha yazılmıştır. Bu anayasada da Türkmenlerden bahsedilmemiş; ancak "ortak

42 Daha detaylı bilgi için Irak Bağımsız Yüksek Seçim Komisyonu'nun resmi internet sitesine bkz. <http://www.ihec.iq>, Erişim: 7 Nisan 2013.

43 "Referandum'da Hile Kuşkusu" http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/10/051018_iraq_vote.shtml, Erişim: 7 Nisan 2013.

44 Irak Krallığı Anayasası İçin Bkz. <http://Gjpi.Org/Wp-Content/Uploads/Iraqiconst19250321.Htm>, Erişim: 1 Nisan 2013.

devlet” olgusu yumuşatılarak, “Irak, Arap, Kürt ve diğer unsurlardan oluşur”, ifadesine yer verilmiştir. Daha sonra çıkarılan hiçbir anayasada Türkmenlerin adı geçmemiştir.⁴⁵ Irak’ta Türkmenlerin haklarını tanımlayan bir diğer belge ise 24 Ocak 1970 tarihli Devrim Komuta Konseyi kararıdır. Türkmen Vatandaşların Kültürel Hakları adı altındaki kararname yedi maddeden oluşmakta ve ilkokullarda Türkmençe eğitimin yapılabilmesini öngörmektedir. Geri kalan dört madde ise, Kültürel Haklarla ilgilidir. Kararname’de Türkmen Şair ve Edebiyatçılar Birliği ile Kültür Bakanlığı’nda Türkmen Kültür Müdürlüğü’nün kurulması, Türkmençe haftalık bir gazete ve aylık bir derginin çıkarılması gibi maddeler yer almıştır.⁴⁶

15 Ekim 2005’te referanduma sunulan ve 25 Ekim 2005’te onaylanan 144 maddelik Irak Anayasası, bir önsöz ve temel ilkeler, haklar ve özgürlükler, federal makamlar, bölgesel makamlar ile sonuç ve geçiş bölümleri olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır.⁴⁷ Öncelikle Anayasa’da Türkmenlere yönelik özel bir maddenin varlığından söz etmek mümkün gözükmemektedir. Zira Irak Anayasası’nın 4. maddesinde Arapça ve Kürtçe’nin Irak’ın resmi dili olduğu beyan edilerek, Araplar ve Kürtler Irak’ın iki ana unsuru gibi gösterilmiş, Türkmenler ve Süryanilere de azınlık gözüyle bakılarak, bu halkların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde Türkmençe ve Süryanice’nin resmi dil olarak kabul edilmesi benimsenmiştir. Türkmenler, Irak Anayasası’nda genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Bu bağlamda Anayasa’nın önsözünde geçmiş rejim döneminde Türkmenlere ve Irak’ta yaşayan diğer halklara uygulanan gayri insani politikalardan bahsedilmiş ve Irak halkı, toprağı ve egemenliğinin güvence altına alındığı vurgulanmıştır. Ancak burada Türkmenler açısından önemli bir ifade yer almaktadır. Buna göre “...dikta rejimin mezhep ayırimcılığı politikası kapsamında verdiği eziyet ve acılarını, Şii-Sünni, Arap-Kürt-Türkmen ve diğer Irak şehitlerinin trajedilerini, Şaban ayaklanmasında kutsal şehirlerimizin ve güney bölgesinin yağmalanmasını hatırlayarak...”, ifadesiyle Irak’ta Türkmenlerin Arap ve Kürtlerden sonra Irak’ta üçüncü unsur oldukları tescillenmiştir.⁴⁸ Ancak 4. maddede ise çelişkili bir durum yaratılarak, Arapça ve Kürtçe resmi dil olarak ilan edilmiş, Türkmenlere ise geçmiş rejim dönemlerinde de hep tanınan; ancak uygulanmayan kültürel bir hak olarak, devlet okullarında Türkmençe eğitim yapabilme hakkı verilmiş ve 4. maddenin 4. bendinde Türkmenlerin yoğun oldukları bölgelerde Türkmençe’nin resmi dil olarak kullanılabilceğinden söz edilmiştir. Bu hak Süryanilere de tanınarak, Türkmenler azınlık statüsüne konulmuştur. Ayrıca

45 “Türkmeneli Partisi Genel Başkanı Riyaz Sarıkaya İle Söyleşi”, 2023 Dergisi, Sa. 70, (15 Şubat 2007), s.24.

46 "Türkmenleri Hak ve Statüleri" <http://www.iraqiturkman.org.tr/hakstadu.htm> Erişim: 2 Nisan 2013

47 Irak Anayasası’nın Türkçe tam metni için bkz. <http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Secimler/1/Dosyalar/irakanayasasi.pdf>, Erişim: 2 Nisan 2013.

48 Hasan, “Irak Türkmenlerinin ...”, S. 48.

Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu

Irak'ın nüfus yapısı ve geçmiş rejimler göz önüne alındığında Irak'ta yaşayan herkesin Arapça bilmek zorunda olduğu aşikârdır. Ancak Irak Anayasası'nın 4. maddesiyle birlikte, resmi belgelerin her iki dilde hazırlanması, resmi yazışmaların her iki dilde yapılması, Irak'ta yaşayan tüm kesimler için Kürtçe öğrenme ve kullanma zorluğu getirebilir. 14. maddede yer alan ifadede, Iraklıların cins, ırk, milliyet, köken, renk, din, mezhep, inanç, görüş, iktisadi ve sosyal statü ayrımı yapılmaksızın kanun önünde eşit olduğu belirtilmiştir. Ancak Irak'ta yaklaşık %17'lik bir nüfusa sahip Kürtlerin dilleri resmi dil olarak kabul edilirken, nüfusları Kürtlere çok yakın olan Türkmenler, sayıları görece daha az olan Süryani, Asurî ve Ermenilerle aynı kefeye konmaktadır. Bu bağlamda Irak Anayasası'nın 4. maddesi ile 14. maddesinin birbiriyle çeliştiği ortaya çıkmaktadır.⁴⁹ Irak Anayasası'nın 4. maddesiyle Türkmençe'nin resmi dil olarak sayılması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Öte yandan Türkmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgenin nasıl ve kim tarafından tespit edileceği belirtilmemiştir. Burada yola çıkarak Türkmenlerin yaşadıkları bölgelerin belirlenmesi sırasında uygulamanın tarafsız ve açık bir şekilde yapılmaması durumunda Irak Anayasası, kendiyile çelişkili bir duruma gelebilecek ve meşruluğuna gölge düşebilecektir.⁵⁰

Öte yandan Türkmenlerin azınlıklarla bir tutulması Irak Anayasası'nın 125. maddesinde de kendini göstermektedir. Adı anılan maddeye göre, bu Anayasa'nın Türkmenler, Keldaniler, Asurîler ve diğer topluluklar gibi çeşitli milliyetlerin idari, siyasi, kültürel ve eğitim haklarını güvence altına alındığı belirtilmiştir. Türkmenler bu madde de kendinden sayıca çok daha az nüfusa sahip olan topluluklarla bir tutulmuştur.

Irak Anayasası'nın 3.maddesinde Irak'ta yaşayan etnik, dini ve mezhebi grupların varlığı tescil edilmiştir. Ayrıca Irak'ın parçalı bir yapıya sahip olduğu ifade edilerek Irak'ın bölünmesinin yolu açılmıştır.⁵¹

Irak'ta petrolün rolü çok büyüktür. Bu nedenle Irak Anayasası'ndaki 111. maddede Irak'ta bulunan petrol ve doğal gazın çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkına ait olduğu belirtilmiştir. Böylece petrol kenti Kerkük, kendi başına bir federal birim olsa veya başka bir idari birime bağlansa bile, buradan çıkan petrolün, Irak Anayasası'ndaki eşitlik ilkesi ve 111. maddedeki ifadeyle, bütün Irak halkına eşit bir şekilde dağıtılması gerekmektedir. Ayrıca 112. maddeyle de eski rejim tarafından uygulanan haksız uygulamaların giderilmesine çalışılacağı, hatta geri kalmış bölgelere, bölgeler arası farklılıkları gidermek adına fazladan pay verileceği ifade edilmiştir.

49 Hasan TUNÇ, "Irak Federal Devlet Anayasası", *Global Strateji Dergisi*, Sa. 2, (Sonbahar 2005), s. 8.

50 Hasan, "Irak Türkmenlerinin ...", S. 48.

51 Tunç, "Irak Federal ...", S. 7.

Öte yandan Irak Anayasası'nın 140 ve 143. maddelerinde Kerkük'e ilişkin direkt bir hükme yer verilmiştir. 143. maddede, yeni Irak hükümeti kurulduktan sonra Irak Geçici İdare Yasası ve ekini teşkil eden belgeler 53/a ve 58. madde⁵² dışında iptal edileceği belirtilmiştir. Böylece Irak Geçici İdare Yasası'nda belirtilen Kerkük'le ilgili hükümler devam etmiştir. 140. maddeye göre ise, Yürütme organının, Irak Geçici İdare Yasası'nın 58. maddesinin tüm fıkralarıyla uygulanmasının tamamlanması için gerekli adımları atacağı ve Irak Geçici İdare Yasası'nın 58. maddesinde yer alan ve geçiş hükümetinin sorumluluğunda uygulanan hususların, bu anayasaya uygun olarak seçilecek yürütme organı tarafından tamamı yerine getirilene kadar sürdürüleceği belirtilmiştir. Bu çalışmaların, normalleştirme, nüfus sayımı ve sakinlerinin iradesini tespit için Kerkük'te ve diğer anlaşmazlık bölgelerinde en geç 31 Aralık 2007 tarihinde referandum düzenlenmesine kadar tamamlanması öngörülmüştür. Böylece Kerkük'ün akıbetinin 2007 yılı sonu itibarıyla belli olması düşünülmüştür. Daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi Kerkük'te bir referandum yapılamamıştır.

Ayrıca referandumun ne içeriği ne de kim tarafından ve nasıl yapılacağı Anayasa'da belirtilmemiştir. Ancak Irak Anayasası'nın 1. maddesinde belirtildiği gibi Irak bir bütündür. Yani Irak'ın içerisindeki bir sorun bütün Irak'ı ilgilendirmektedir. Öte yandan Kerkük'ün, Irak diğer vilayetlerinden farklı olarak, Irak için özel bir konumu vardır. Daha önce de bahsedildiği gibi Kerkük ve çevresindeki topraklar, Irak petrolünün yaklaşık yüzde 20'sini bünyesinde bulundurmaktadır.⁵³ Irak Anayasası'ndaki 111. maddede, Irak'ta bulunan petrol ve doğal gazın çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkına ait olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle Kerkük için yapılacak bir referandum bütün Irak'ı ilgilendirir niteliktedir. Kerkük'ün geleceği belirlenirken, sadece bu vilayette yaşayan insanlar değil, tüm Irak halkı sorumlu olmalıdır. Zira Kerkük için çıkacak bir karar, Irak'ın her yerinde yaşayan insanları etkileyebilir.

Türkmen Hakları Raporu

Irak'ta özellikle 2003'teki ABD işgalinin ardından Türkmenler adına en önemli yasal gelişmelerden biri 6 Temmuz 2012 tarihinde Irak Parlamentosunda Türkmenler ilişkin olarak kanun hükmünde sayılan rapor olmuştur. Bu raporun Irak Parlamentosu'nda kabul edilebilmesi için yoğun bir süreç yaşanmıştır. ITC'nin öncülüğünde yapılan çalışmalar sonucu 21 Nisan 2012'de Irak Parlamentosu'nda Irak tarihi boyunca ilk kez Türkmenlere özel bir oturum düzenlenmiş ve Türkmenlerin sorunları, sıkıntıları ve talepleri dile getirilmiştir. Bu toplantıdan sonra ITC tarafından yapılan açıklamada, bu oturumun Türkmenlerin yasal haklarının alınması için ilk adım olduğu, bunun

52 Daha Önce Bu Yasaya Değildiği İçin Tekrar Değilmeyecektir.

53 U.S. Energy Information Administration, "Country Analysis...", S. 3.

Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve 2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu

yazılı bir metne dönüştürülmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Nitekim ITC Diyala Milletvekili Hasan Özmen'nin yoğun çabaları sonucu Türkmenlerin hak ve özgürlükleri ile taleplerini içeren bir rapor hazırlanmış ve Irak Parlamentosu Başkanlığına sunulmuştur. Bu rapor Irak Parlamentosu'nun 26 Temmuz 2012 tarihli oturumunda ele alınarak, kabul edilmiştir.⁵⁴

Öncelikle alınan kararın kanun hükmünde olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ancak bununla birlikte raporda yer alan maddelerin uygulamaya konması için yeni yasalara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu yüzden raporda belirtilen taleplerin yerine getirilebilmesi için hukuki ve siyasi olarak yoğun çaba harcanması gerektiği düşünülmektedir. Diğer taraftan raporun maddelerine bakıldığında Türkmenlerin Irak'ta üçüncü aslı unsur olduğunun Irak Parlamentosu tarafından kabul edildiği belirtilmektedir. Bu durum bazı tarafların Türkmenleri azınlık görme politikasının önüne geçecek niteliktedir. Bu maddeyle neredeyse Irak tarihinde ilk kez Türkmenler yasal olarak tanınmış olmaktadır. Her şeyden öte bu madde bile başlı başına Türkmenler adına bir devrim niteliğinde sayılabilir. Ayrıca Türkmen İşleri Yüksek Kurulu kurulması, federal bütçeden ödenek tahsis edilmesi de öngörülerek kısmen Türkmenlere kendi işlerinde özerklik tanınmış olabileceğini belirtmek mümkündür. Bununla birlikte raporda Telafer'e ilişkin özel bir madde konulması ve Telafer'in özel durumuna değinilmesi de önemlidir. Bu maddeyle Telafer'in bir vilayet olması için çalışmaların yapılmasının önünün açıldığı söylenebilir. Bilindiği gibi Telafer, ilçe olmasına rağmen, Türkmenlerin bir arada yaşadığı en büyük yerleşim yerlerinden biridir. Yaklaşık 400 bin nüfusu olan Telafer'in neredeyse tamamı Türkmenlerden oluşmaktadır. Bu kapsamda Telafer'in vilayet olması durumunda Türkmenlerin hakim olacağı Irak'taki tek vilayet olacaktır.

Sonuç

ABD'nin 2003 yılında Irak'a müdahalesi, birçok değişikliği de beraberinde getirmiştir. Irak'ta Saddam rejimi devrilmiş, iktidardaki Sünni ağırlık tüm gücünü kaybetmiştir. Dikta rejimiyle meşruiyet sağlamaya çalışan Sünniler, ABD'nin iktidar oluşturma meşruiyetini sekteye uğratmak için direniş ve muhalefet saflarına geçmişlerdir. Yıllardır hakları verilmeyen ve insanlık dışı muamelelere maruz kalan Irak'ın diğer kesimleri için yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır. Irak'taki nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şiiler, Irak merkezi hükümetinde elde ettiği ağırlığı korumak ve iktidarı genişletmek isterken, Kürt gruplar on yıllardır hayalini kurdukları "bağımsız devlet" için bir şans yakaladıklarını düşünmekte ve tüm güçlerini bunun için sarf etmektedirler.

54 Irak Parlamentosu'nda kabul edilen Türkmen Hakları Raporu'nun tam Türkçe metni için bkz. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201283_KARAR%20METN%C4%B0.pdf, Erişim: 8 Nisan 2013

Ancak Irak'ın her döneminde ezilen Türkmenler, Saddam Hüseyin dönemi sonrasında haklarına kavuşacaklarını düşünseler de Irak'ta gelişen süreç insan ve vatandaşlık hakları açısından Türkmenlerin beklentilerine karşılık vermemiştir. Türkiye'nin ABD askerlerinin topraklarından Irak'a girmesine izin vermemesinin cezası bir anlamda Türkmenlere yüklenmiş ve geçmiş tüm rejimlerin yaptığı gibi arka plana atılmışlardır. Irak'ta yalnız kalan ve bu nedenle nüfusları oranında haklarını elde edemeyen Türkmenler, Irak'taki güç odaklarına doğru yönelmiştir. Bu da Türkmenlerde özgüven kaybına yol açmıştır. 2010 seçimlerine kadar Irak siyasetinde etkili olmayan ve Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecinde saf dışı bırakılan Türkmenler, 2010 seçimlerinden sonra önemli adımlar atmaya başlamıştır. 7 Mart 2010'da yapılan genel seçimlerin ardından 10 milletvekili ve 3 bakanlık elde eden Türkmenler, Irak'ta önemli kazanımlar elde etmeye başlamıştır. Kerkük İl Meclisi Başkanlığı'na Hasan Turan seçilmiş, Türkmen Eğitim Müdürlüğü kurulmuş ve yukarıda detaylarıyla birlikte verilen Türkmen Hakları Raporu, Irak Parlamentosu'nda kabul edilmiştir. Bunlar Türkmenler adına önemli kazanımlar olsa da vatandaşlık ve Türkmenlerin toplumsal hakları açısından Türkmenlerin sahip olması gereken haklardır. Bu açıdan bunlar Türkmenlere verilmiş ayrıcalıklar değildir. Irak'ın vatandaşları ve toplumsal yapısının bir parçası olması nedeniyle zaten Türkmenlere verilmesi gereken haklardır. Buradan hareketle Irak'ın kurucu unsurlarından biri olan Türkmenlerin vatandaşlık ve toplumsal hakları itibarıyla Irak'ta tam anlamıyla hak ettiklerini alabildiklerini söylemek zordur.

**Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve
2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu**

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Hürmüzlü, Erşat, *Irak'ta Türkmen Gerçeği*, İstanbul, 2006.

Kuzeci, Şemsettin, *Kerkük Soykırımları*, Teknoed Yayınları, Ankara: 2004

Nakip, Mahir, *Kerkük'ün Kimliği*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.

Saatçi, Suphi, *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, İstanbul 2003.

RAPORLAR

Doğan, Sercan-Tanrıverdi O, Nebahat, “Kerkük'te Mülk Anlaşmazlıkları”, *ORSAM Rapor*, No: 30, ORSAM-ORTADOĞU TÜRKMENLERİ Rapor No: 8, Mart 2011.

International Crisis Group, “Iraq and Kurds: Trouble Along The Trigger Line”, *Middle East Report*, No: 88, 8 Temmuz 2009.

International Crisis Group, “Iraq and the Kurds: The Brewing Battle over Kirkuk”, *Middle East Report*, No: 56, 18 July 2006

Katzman, Kenneth, “Iraq: Elections, Government, And Constitution”, *CRS Report For Congress*, 30 March 2006.

MAKALELER

Azarkan, Ezeli “Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 52, Sayı: 3, Yayın Tarihi: 2003.

Pamukçu, Ekrem “Irak Türklerine Uygulanan Katliamlar”, *Kerkük Dergisi*, Özel Sayısı, Temmuz 1999.

Hürmüzlü, Erşat, “The Demographic Situation Of Kirkuk And Iraqi Constitution”, www.turkmen.nl/1a_others/eh.doc.

Hürmüzlü, Habib, “Kerkük'ün Demografik Yapısı ve Bu Yapıyı Değiştirme Çabaları”, *2023 Dergisi*, Sa. 47, 15 Mart 2005.

Karataş, Orhan, “İşte Size Kuzey Irak”, *Kardaşlık Dergisi*, Sa. 16, Ekim-Aralık 2002.

Bilgay DUMAN

Mazin Hasan, “Türkiye’nin Türkmen Politikası: Yapılması Gerekenler”, *Stratejik Analiz Dergisi*, C. 4. , Sa. 48, Nisan 2004.

Terzi, Dilşat “Bir Azmin Öyküsüdür ITC”,
<http://www.bizturkmeniz.com/tr/showArticle.asp?id=13516>.

Tunç, Hasan, “Irak Federal Devlet Anayasası”, *Global Strateji Dergisi*, Sa. 2, Sonbahar 2005.

Turan, Ömer, “Irak’ın Milletler Cemiyetine Girerken Yayınladığı Deklarasyonda ve Anayasalarda Türk ve Diğer Azınlıkların Hakları”, *Avrasya Dosyası*, Sa. 311, İlkbahar 1996.

Yılmaz, Hasan, “Irak’ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler”, *Stratejik Analiz Dergisi*, C. 4., Sa. 37, Mayıs 2003.

GAZETE VE AJANSLAR

Anadolu Ajansı, 27 Ağustos 2003.

Çakan, Şeyhmus, “Peşmerge Katliamı”, *Milliyet Gazetesi*, 23 Ağustos 2003.

“ABD’nin Dediği Oldu”, *Radikal Gazetesi*, 29 Mayıs 2007.

“Kerkük Huzur Arıyor”, *Radikal Gazetesi*, 27 Ağustos 2003.

“Kerkük’te Seçim Kavgası”, *Radikal Gazetesi*, 25 Mayıs 2003.

Sabrina Tavernise-Abdul Razzaq Al-Saiedy, “The Struggle For Iraq: Politics; Sunnis to Accept Offer Of A Role In Constitution”, *The New York Times*, 17 June 2005.

Tuğrul, Zeynep, “Kerkük’te Korkulan Oldu”, *Sabah Gazetesi*, 24 Ağustos 2003.

“BM’den Kürtçe Anayasa Kitapçığı”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 10 Ekim 2005.

İNTERNET SİTELERİ

http://confinder.richmond.edu/admin/docs/1958_interim_constitution__english_.pdf.

<http://Gjpi.Org/Wp-Content/Uploads/İraqiconst19250321.Htm>.

**Irak'ta Tarihsel Süreç İçerisinde Türkmenlere Yönelik İnsanlık Suçları ve
2003 Sonrası Türkmenlerin Hukuki Durumu**

<http://unami.unmissions.org/LinkClick.aspx?fileticket=F5hJ6O1QE4E%3D&tabid=2792&mid=5079&language=en-US>.

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/10/051018_iraq_vote.shtml.

<http://www.ihec.iq>.

<http://www.iraqcoalition.org/government/TAL.html>,

<http://www.iraqitirkman.org.tr/hakstadu.htm>.

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Secimler/1/Dosyalar/2010224_2009%20Irak%20Yerel%20Se%C3%A7im%20Sonu%C3%A7lar%C4%B1.pdf.

<http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Secimler/1/Dosyalar/irakanayasasi.pdf>.

http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201283_KARAR%20METN%C4%B0.pdf.

http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=230000.

<http://www.ydh.com.tr/haber.php?HID=1746>.

2012 - 2013 YILLARI ARASINDA BALKAN SAVAŞLARI VE BALKANLAR İLE İLGİLİ YAYINLANAN KİTAPLAR

Balkan Savaşları

Lev Troçki,
Türkiye İş Bankası Yayınları
Çeviren: Tansel Güney
Yayın Yılı: 2012
656 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6053607472

1912 Balkan Harbi'ne Ait Hatıratım (Orjinal Metin ile Birlikte)

Zeki Paşa, Milenyum Yayınları
Çeviren: Halit F. Kalkan
Yayın Yılı: 2013
Dili: TÜRKÇE-OSMANLICA
ISBN:9758773565

Abdullah Paşa'nın Balkan Harbi Hatıratı

Tahsin Yıldırım/İbrahim Öztürkçü,
DBY Yayınları
Yayın Yılı: 2012
432 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6058800267

Balkan Harbi'ni Niçin Kaybettik?

Tüccarzade İbrahim Hilmi/Mecit
Yıldız/Hamdi Akyol
İz yayıncılık
Yayın Yılı: 2012
196 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:9753559140

Balkan Harbinde Edirne Kuşatması / Günlüklerde Bir Ömür - 1

Eyüp Durukan/Murat Uluğtekin
Türkiye İş Bankası Yayınları
Yayın Yılı: 2013
526 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6053607694

Balkan Harplerinde Ordular 1912- 13

Philip S. Jowett
Türkiye İş Bankası Yayınları
Çeviren: Emir Yener
Yayın Yılı: 2012
64 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6053605928

Balkan Savaşı'nda Büyük Genel Karargah

Sait Pertev Demirhan
Alfa Yayınları
Yayın Yılı: 2013
240 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6051066691

Balkan Savaşı'nda Edirne Kuşatması'na Ait Harp Ceridesi

Yüzbaşı Naci Efendi
Alfa Yayınları
Yayın Yılı: 2013
180 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6051066608

Balkan Savaşı'nda Neden Bozguna Uğradık?

Ali İhsan Sabis
Alfa Yayınları
Çeviren: Hülya Toker
Yayın Yılı: 2012
288 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6051066486

Balkan Savaşı'nda Sırp Ordusu - Batı Ordusu

Yüzbaşı Selanikli Bahri
Alfa Yayınları
Yayın Yılı: 2012
128 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6051066516

Balkan Savaşında Kadınlarımız

Prof. D. Şefika Kurnaz
Ötüken Neşriyat
Yayın Yılı: 2012
144 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:9754378962

Balkanlar'da Güvenlik Arzusu ve Balkan Paktı

Yrd. Doç. Dr. Serdar Sakin/Mustafa Salep
Berikan Yayınevi
Yayın Yılı: 2012
303 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:9752676039

Çağdaş Balkan Siyaseti

Murat Necip Arman/Nazif Mandacı
Gazi Kitapevi
Yayın Yılı: 2012
252 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6054562770

Sırbistan'ın Osmanlı Topraklarındaki İstihbarat ve Teşkilatlanma Çalışmaları (1898-1912) Balkan Faciasının 100. Yılıın Münasebetiyle

Dr. Fahriye Emgili/Mustafa Kahramanyol
Cedit Neşriyat
Yayın Yılı: 2012
400 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:9757352303

Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında Hilal Altında İki Yıl

H. C. Seppings Wright
Türkiye İş Bankası Yayınları
Çeviren: Derin Türkömer
Yayın Yılı: 2013
296 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6053607984

Trakya'da Bir Savaş Fotoğrafçısı: Balkan Savaşı Anıları

Herbert F. Baldwin
Demkar Yayınevi
Yayın Yılı: 2012
96 sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6056307935

Elveda Rumeli Merhaba Rumeli : Balkan Savaşlarının 100. Yılı Anısına

İsmail Arslan
Kitap Yayınevi
Yayın Yılı: 2013
Dil: Türkçe
Türü: Osmanlı Tarihi
ISBN: 9786051051161

Rumeli'ye Elveda : 100. Yılında Balkan Bozgunu

Taha Akyol
Doğan Kitap
Yayın Yılı: 2013
Dil: Türkçe
Türü: Dünya Siyasi Tarihi
ISBN: 9786050912869

Balkanlar'da Türk Soykırımı

Ali Özsoy
İleri Yayınevi
Yayın Yılı: 2012
Dil: Türkçe
Türü: Dünya Siyasi Tarihi
ISBN: 9786055452414

Yüzbaşı Selanikli Bahri : Balkan Savaşı'nda Sırp Ordusu Batı Ordusu

Alfa Yayınevi
Yayın Yılı: 2012
Dil: Türkçe
Türü: Osmanlı Tarihi
ISBN: 9786051066516

Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri Rusçuk

Meral Ferlibaş Bayrak
Yeditepe Yayınevi
Yayın Yılı: 2012
Dil: Türkçe
Türü: Şehir Tarihi / Dünya
ISBN: 9786054052882

1912 Balkan Harbi'ne Ait Hatıratım (Orjinal Metin ile Birlikte)

Zeki Paşa
MİLENYUM YAYINLARI
Yayın Yılı: 2013
Dili: TÜRKÇE-OSMANLICA
ISBN:9758773565;

Balkan Savaşı'nda Sırp Ordusu - Batı Ordusu

Yüzbaşı Selanikli Bahri
ALFA YAYINLARI
Yayın Yılı: 2012;
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6051066516;

Abdullah Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı & Mahmut Muhtar Paşa'nın Cevabı

ALFA YAYINLARI
Yayın Yılı: 2012;
395sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:6051066479;

Sırbistan'ın Osmanlı Topraklarındaki İstihbarat ve Teşkilatlanma Çalışmaları (1898-1912) & Balkan Faciasının 100. Yılın Münasebetiyle

Dr. Fahriye Emgili/ Mustafa Kahramanyol
CEDİT NEŞRİYAT
Yayın Yılı: 2012;
400sayfa
Dili: TÜRKÇE
ISBN:9757352303;

Shattering Empires: The Clash and Collapse of the Ottoman and Russian Empires 1908-1918 [Paperback]

Michael A. Reynolds
Cambridge University Press
Yayın Yılı: 2011
324 sayfa
Dil: İngilizce
ISBN: 0521149169

The Balkans: Nationalism, War, and the Great Powers, 1804-2011 [Paperback]

Misha Glenny
Penguin Books
Yayın Yılı: 2012
800 sayfa
Dil: İngilizce
ISBN: 0142422568

Balkans, Italy and Africa 1914-1918

David Jordan
Amber Books
Yayın Yılı: 2012
224 sayfa
Dil: İngilizce
ISBN: 1906626146

The Balkan Wars in the Eyes of the Warring Parties: Perceptions and Interpretations [Paperback]

Igor Despot
iUniverse
Yayın Yılı: 2012
308 sayfa
Dil: İngilizce
ISBN: 1475947038

The Balkans and Caucasus: Parallel Processes on the Opposite Sides of the Black Sea [Hardcover]

Ivan Biliarsky (Author, Editor),
Ovidiu Cristea (Editor), Anca Oroveanu (Editor)
Publisher: Cambridge Scholars Publishing
Yayın Yılı: 2012
350 sayfa
Dil: İngilizce
ISBN: 1443836524

ULUSLARARASI SUÇLAR VE TARİH DERGİSİ BALKAN SAVAŞLARI SAYISI MAKALE ÇAĞRISI

Uluslararası Suçlar ve Tarih dergisi, akademisyenler ve uzmanlar arasında, derginin ilgi alanına giren konularda, disiplinler arası tartışmaları canlandırarak yüksek kalitede akademik makaleler yayımlamak amacıyla 2006 yılından beri yayındadır.

Balkan Savaşlarının 100. yılında bulunduğumuz şu dönemde bu savaşlara ve sonuçlarına karşı bölge dışı ülkelerde, savaşların Balkan ülkelerinin yeniden yapılmasına, Balkanlarda yaşayan Türklerin önemli bir kısmının sürülmesine ve öldürülmesine yol açan ciddi insan hakları ihlalleri yaşanmasına ve ayrıca Birinci Dünya Savaşına giden yolun başlangıcı ve bu savaşın adeta bir provası olmasına rağmen, göreceli bir ilgisizlik bulunduğu gözlemlenmektedir. Türkiye’de ise, istenilen ve beklenen düzeyde olmamakla beraber, bu döneme daha fazla ilgi gösterilmektedir. Dergimizin gelecek sayısında Balkan Savaşları’na ilişkin çalışmalara öncelik verilmesi kararlaştırılmıştır.

Hakemli bir dergi olan Uluslararası Suçlar ve Tarih, yılda bir sayı yayımlanır. Derginin dili İngilizce ve Türkçedir.

Önceki sayılarda tarihsel araştırma, insan hakları ve uluslararası ceza hukuku alanlarında (Prof. Michael Bohlander, Prof. Ivan Simonovic gibi) önde gelen akademisyenler ve uzmanlardan doktora öğrencilerine kadar uzanan geniş bir kitleden alınan yazılar yayımlanmıştır.

Yayın İlkeleri

Makalelerin, e-posta yolu ile Aslan Yavuz Şir’e gönderilmesi rica olunur: ayavuzsir@avim.org.tr (veya info@avim.org.tr)

Makaleler, dipnotlar ve kaynakça dahil, en az 3.000 en fazla 13.000 kelime olmalıdır.

Makaleler, Microsoft Word programında, Times New Roman karakterinde ve tek satır aralıkla yazılmalıdır. Açıklamalar ve kaynak gösterimi sonnot olarak değil, dipnot olarak gösterilmelidir. Metin için 12 punto, dipnotlar için 10 punto kullanılmalıdır.

Başlık sayfasında aşağıdaki bilgiler belirtilmelidir:

- Makalenin başlığı
- Makale yazar(lar)ının bağlı olduğu kurum
- Makale yazar(lar)ının iletişim bilgileri (telefon numarası ve e-posta adresi)
- Özet: 300 kelimeyi geçmeyecek olan Türkçe ve İngilizce özet
- Anahtar Kelimeler: İngilizce ve Türkçe olarak alfabetik sıra ile yazılmış 5 tane anahtar kelime. Anahtar kelimeler tercihen başlıkta bulunmayan kelimeler olmalıdır.

Makalelerin hazırlanmasında, Uluslararası Suçlar ve Tarih dergisinin şekil kuralları ile dipnot ve kaynakça sistemine riayet edilmelidir.

Yayın Kurulu, teslim edilen makalelerle mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde ilgilenecektir. Teslim edilen makalelerin durumu hakkında yazarlara e-posta yoluyla bilgi verilecektir.

Bu makale çağrısı, dergimizin 14ncü sayısına ilişkindir. Makalelerin **son teslim tarihi 1 Kasım 2013**tür.

JOURNAL OF INTERNATIONAL CRIMES AND HISTORY

BALKAN WARS ISSUE CALL FOR PAPERS

The Journal of International Crimes and History invites submissions related to historical tragedies and past human rights abuses as well as current legal debates addressing international crimes and the courts and tribunals that have jurisdiction over these crimes.

We observe that there is a significant lack of interest in the Balkan Wars in a time that we experience its 100th centenary, despite the consequences for countries in other parts of the world, reshaping of the Balkan nations, resulting in the mass exodus and exile of the Turks living in the Balkans that is caused by serious violations of human rights, and despite the fact that these wars laid the foundation of and even served as a rehearsal for the First World War. Meanwhile in Turkey, although less than we should expect, there is an ever growing interest for the study of Balkan Wars. Thus we decided that the next issue of our journal prioritizes works on the Balkan Wars.

The peer-reviewed Journal of International Crimes and History is published twice a year, since 2006. The journal's language is English and Turkish.

Previous issues include contributions from prominent academics (including Prof. Michael Bohlander and Prof. Ivan Simonovic) as well as leading practitioners and accomplished students engaged in the field of historical research, human rights and international criminal law.

We are now welcoming contributions for the 14th issue of this journal. The deadline for submissions is November 1, 2013.

Manuscript Submission

Please submit manuscripts via e-mail to Aslan Yavuz Şir

ayavuzsir@avim.org.tr (or info@avim.org.tr)

Manuscripts should range from 3,000 to 13,000 words and be approximately 10-30 single-spaced pages in length including footnotes and bibliography.

Articles must be word processed using Microsoft Word, 12 point font, Times New Roman, and should be single-spaced throughout allowing good (1 1/2 inch) margins. Pages should be numbered sequentially.

The title page of the article should include the following information:

- Manuscript title
- Names and affiliations of all contributing authors
- Full address for correspondence, including telephone and email address
- Abstract: please provide a short summary of up to 300 words. (Both English and Turkish)
- Keywords: please provide 5 key words in alphabetical order, suitable for indexing. Ideally these words will not have appeared in the title. (Both English and Turkish)

ULUSLARARASI SUÇLAR VE TARİH DERGİSİ

ŞEKİL KURALLARI

DİPNOT VE KAYNAKÇA SİSTEMİ

I. Makalenin Düzeni

Başlıklar ve Altbaşlıklar

Makalelerin başlıkları, ortalanmış ve büyük harflerle yazılmış olmalıdır. Yazarlar, tercihen üç kademeli altbaşlık sistemi kullanmalıdırlar. Aşağıdaki örnek temel alınarak, bütün başlıklar metin içinde ortalanmalıdır:

I. Giriş

A. Birinci Altbaşlık

1. İkinci Altbaşlık

a. Üçüncü Altbaşlık

II. Noktalama

Blok Alıntı

Beş veya daha fazla satır olan alıntılar, tırnak işareti kullanmadan, blok alıntı şeklinde (1 cm girinti) gösterilmelidir.

Çıkarılmış Sözcükler

Alıntılanmış bir cümle içinde veya bir cümlenin sonunda kelimelerin çıkarılmış olduğunu göstermek için, üç nokta (her bir noktanın önünde, arasında ve sonrasında boşluk olacak şekilde) kullanılmalıdır.

Alıntı tam bir cümle ile bitiyorsa, orijinal metindeki cümle devam etse dahi, üç nokta kullanmaya gerek yoktur.

Alıntının ilk kelimesinden evvel üç nokta genellikle kullanılmamaktadır (orijinal metindeki cümleden kelimeler çıkarılmış olsa dahi).

Tarih Belirtme

Metin içindeki tarihler şu şekilde yazılmalıdır: Gün Ay Yıl (ör.: 8 Mart 2009). Ancak, İngilizce olarak yazılmış olan metinlerde şu şekil kullanılacaktır: Ay Gün, Yıl (ör.: March 8, 2009).

Dipnot Numaraları

Dipnot numaraları noktalama işaretinden sonra konulmalıdır (ör.: Bu açıklama BM Genel Sekreteri tarafından yapılmıştır.¹)

III. Dipnot ve Kaynakça Gösterme Kuralları

Yazarlar, yararlandıkları referansların doğru şekilde belirtilmesi hususunda azami özeni göstermelidirler.

Uluslararası Suçlar ve Tarih dergisinin tercih ettiği referans sistemi için, aşağıda dipnotlar için [D] ve kaynakça için [K] olarak gösterilen örnek referanslara bakınız. Dergimizde tercih edilen dipnot sistemi büyük ölçüde Chicago sistemini (Chicago Style) temel almaktadır.

Kitaplar

- [D] Guénaél Mettraux, *International Crimes and the Ad Hoc Tribunals* (Oxford: Oxford University Press, 2005), s. 114.
- [K] Mettraux, Guénaél. *International Crimes and the Ad Hoc Tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Makaleler

- [D] Rebekah Lee ve Megan Vaughan, "The Future of Human Rights in Europe," *The Journal of African History*, cilt 49 (Kasım 2008): s. 348.
- [K] Lee, Rebekah ve Megan Vaughan. "The Future of Human Rights in Europe." *The Journal of African History*, cilt 49 (Kasım 2008): ss. 341-359.

Derlenmiş Kitaplar

- [D] Ian Scobbie, "Wicked Heresies or Legitimate Perspectives? Theory and International Law," *International Law*, ed. Malcolm D. Evans içinde (New York: Oxford University Press, 2006), s. 87.
- [K] Scobbie, Ian. "Wicked Heresies or Legitimate Perspectives? Theory and International Law." *International Law*, editör Malcolm D. Evans içinde, ss. 159-180. New York: Oxford University Press, 2006.

Ansiklopedi Makaleleri

- Not: İyi bilinen ansiklopedi kitapları tercihen kaynakçada gösterilmemelidir.
- [D] The New Encyclopaedia Britannica, Micropaedia, 15. ed., s.v. "Vietnam war."

Raporlar ve Tebliğler

Konferans Tebliğleri

- [D] Ferdan Ergut, "Surveillance and the Public Order in the Late Ottoman Empire, 1908-1918," (Central Eurasian Studies Society, Fourth Annual Conference, Harvard Üniversitesi'nde sunulan tebliğ, 2-5 Ekim 2003), s. 8.
- [K] Ergut, Ferdan. "Surveillance and the Public Order in the Late Ottoman Empire, 1908-1918." Central Eurasian Studies Society, Fourth Annual Conference, Harvard Üniversitesi'nde sunulan tebliğ, 2-5 Ekim, 2003.

Doktora Tezleri

- [D] Frederick Carleton Turner, "The Genesis of the Soviet 'Deep Operation': The Stalin-era Doctrine for Large-scale Offensive Maneuver Warfare" (Doktora Tezi, Duke Üniversitesi, 1988), s. 54.
- [K] Turner, Frederick Carleton. "The Genesis of the Soviet 'Deep Operation': The Stalin-era Doctrine for Large-scale Offensive Maneuver Warfare." Doktora Tezi, Duke Üniversitesi, 1988.

Resmi Belgeler

- [D] U.S. Congress, Senate, Committee on Armed Services, *Defense Organization: The Need for Change*, Staff Report, 99th Cong., 1st sess. (Washington, DC: GPO, 1985), ss. 521-522.
- [K] U.S. Congress. Senate. Committee on Armed Services. *Defense Organization: The Need for Change*. Staff Report. 99th Cong., 1st sess. Washington, DC: GPO, 1985.

Hukuki Metinler/Hukuk Kaynakları

BM Dokümanları

- Not: BM dokümanları şu sırayı takip etmelidir: yazar (kişi veya kurum), başlık, tarih, doküman numarası. BM dokümanı bir kitap olarak basılmış ise, başlığı italik olarak yazılmalıdır. İlk atıftan sonra, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları, "UNSC Res." şeklinde; Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararları ise, "UNGA Res." olarak kısaltılabilir.
- [D,K] UNSC Res. 1373 (28 Eylül 2001) UN Doc S/Res/1373.
- [D,K] UNGA Sixth Committee (56th Session) "Report of the Working Group on Measures to Eliminate International Terrorism" (29 Ekim 2001) UN Doc A/C.6/56/L.9.

Uluslararası ve Bölgesel Antlaşmalar

Uluslararası Antlaşma

- [D] Convention Relating to the Status of Refugees (28 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilmiş, 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir) 189 UNTS 137 (Mülteci Sözleşmesi), madde 33.
- [K] Convention Relating to the Status of Refugees (28 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilmiştir, 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir) 189 UNTS 137.

Bölgesel Antlaşma

- Not: Avrupa bölgesel antlaşmaları belirtilirken, tarihler genellikle yazılmaz; zira bunların tarihlerinin birçok defa değişikliğe uğramış olması muhtemeldir. Antlaşmanın başlığında mevcut ise, tarihin belirtilmesi uygun olacaktır.

[D] Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi), madde 3.

[K] Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Uluslararası Mahkeme Kararları ve Davalar

Uluslararası Adalet Divanı

[D] *Case Concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)* (Judgment) General List No. 91 [2007] ICJ 1 (26 Şubat 2007), para. 189.

[K] *Case Concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)* (Judgment) General List No. 91 [2007] ICJ 1 (26 Şubat 2007).

Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri

[D] *Prosecutor v. Akayesu* (Judgment) ICTR-96-4-T, T Ch I (2 Eylül 1998), para. 42.

[K] *Prosecutor v. Akayesu* (Judgment) ICTR-96-4-T, T Ch I (2 Eylül 1998).

Sonraki Atıflar

Kaynaklara yapılan ilk atıflar yukarıdaki gibi gösterilecek; daha sonraki atıflarda Latin kısaltmaların hiçbir şekilde kullanılmaması ve aşağıdaki iki örnekte gösterildiği üzere, yazarın ilk ve soy ismi ile çalışmanın kısaltılmış başlığının kullanılması tercih edilmektedir.

Guénaél Mettraux, *International Crimes...*, s. 115.

Rebekah Lee, "The Future of Human Rights...", s. 349.

IV. Kısaltmalar

Referans belirtirken, uygun olduğu takdirde, aşağıdaki kısaltmaların kullanması rica olunmaktadır:

UNGA Res.: United Nations General Assembly Resolution (Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı)

UNSC Res.: United Nations Security Council Resolution (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı)

UNCHR: United Nations Commission on Human Rights (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu)

UNTS: United Nations Treaty Series (Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi)

YILC:	Yearbook of the International Law Commission (Uluslararası Hukuk Komisyonu Yıllığı)
ICJ:	International Court of Justice (Uluslararası Adalet Divanı)
ICC:	International Criminal Court (Uluslararası Ceza Divanı)
ICTY:	International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi)
ICTR:	International Criminal Tribunal for Rwanda (Raunda Uluslararası Ceza Mahkemesi)
T Ch:	Trial Chamber (Duruşma Dairesi)
A Ch:	Appeals Chamber (Temyiz Dairesi)
IMT:	International Military Tribunal for the Major War Criminals, Nuremberg (Nüremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi)
para., paras:	paragraf, paragraflar
ed., eds.:	editör, editörler

THE JOURNAL OF INTERNATIONAL CRIMES AND HISTORY

STYLE SHEET

I. Layout of Manuscript

Headings and Subheadings

We ask that titles of submitted manuscripts be centered and written in full caps. Authors should preferably use only three grades of headings, although four can be accommodated. The hierarchy shown below should be used with all headings centered in the manuscript:

I. Introduction

A. First Subheading

1. Second Subheading

a. Third Subheading

II. Punctuation

Block Quotations

Quotations of five lines or more should be presented as a block quotation.

Omission of Words

To indicate material has been omitted within a sentence or at the end of a sentence, ellipsis points (periods with a single space before, between, and after each period) are used.

When quoted material ends in a complete sentence as edited it is not necessary to add ellipsis points even if the sentence continues in the original.

Ellipsis points are normally not used before the first word of a quotation, even if the beginning of the original sentence has been omitted.

Date Format

Dates within manuscript should be written in the following format: Month Day, Year (e.g., March 8, 2009)

Footnote Numbers

Footnote numbers should be placed after the punctuation mark (e.g. This remark was made by the UN Secretary General.¹)

III. References

Authors are asked to pay particular attention to the accuracy and correct presentation of references. As a rough guideline, authors may refer to the Chicago Manual of Style with the exception of subsequent references.

For a guide to the preferred citation style of the *Journal of International Crimes and History* please find below examples of materials cited as footnote entry [N], followed by a bibliographic entry [B].

Books

- [N] Guénaël Mettraux, *International Crimes and the Ad Hoc Tribunals* (Oxford: Oxford University Press, 2005), p. 114.
- [B] Mettraux, Guénaël. *International Crimes and the Ad Hoc Tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Articles

- [N] Rebekah Lee and Megan Vaughan, “The Future of Human Rights in Europe,” *The Journal of African History*, vol. 49 (Nov. 2008): p. 348.
- [B] Lee, Rebekah and Megan Vaughan. “The Future of Human Rights in Europe.” *The Journal of African History*, vol. 49 (Nov. 2008): pp. 341-359.

Edited Books

- [N] Ian Scobbie, “Wicked Heresies or Legitimate Perspectives? Theory and International Law,” in *International Law*, ed. Malcolm D. Evans (New York: Oxford University Press, 2006), p. 87.
- [B] Scobbie, Ian. “Wicked Heresies or Legitimate Perspectives? Theory and International Law.” In *International Law*, edited by Malcolm D. Evans, pp.159-180. New York: Oxford University Press, 2006.

Encyclopedia Articles

- Note: Well-known reference books should preferably not be listed in the bibliography.
- [N] The New Encyclopaedia Britannica, Micropaedia, 15th ed., s.v. “Vietnam war.”

Reports and Papers

Conference Papers

- [N] Ferdan Ergut, “Surveillance and the Public Order in the Late Ottoman Empire, 1908-1918,” (paper presented at Central Eurasian Studies Society, Fourth Annual Conference, Harvard University, October 2-5, 2003), p. 8.
- [B] Ergut, Ferdan. “Surveillance and the Public Order in the Late Ottoman Empire, 1908-1918.” Paper presented at Central Eurasian Studies Society, Fourth Annual Conference, Harvard University, October 2-5, 2003.

Ph.D. Dissertations

- [N] Frederick Carleton Turner, “The Genesis of the Soviet ‘Deep Operation’: The Stalin-era Doctrine for Large-scale Offensive Maneuver Warfare” (Ph.D. diss., Duke University, 1988), p. 54.

- [B] Turner, Frederick Carleton. "The Genesis of the Soviet 'Deep Operation': The Stalin-era Doctrine for Large-scale Offensive Maneuver Warfare." Ph.D. diss., Duke University, 1988.

Government Documents

- [N] U.S. Congress, Senate, Committee on Armed Services, *Defense Organization: The Need for Change*, Staff Report, 99th Cong., 1st sess. (Washington, DC: GPO, 1985), pp. 521-522.
- [B] U.S. Congress. Senate. Committee on Armed Services. *Defense Organization: The Need for Change*. Staff Report. 99th Cong., 1st sess. Washington, DC: GPO, 1985.

Legal Materials/Law Sources

UN Documents

Note: Cite UN documents in the following order: author, title, date, document number. Italicize the title of a UN document only if it has been published as a book. After the first citation, abbreviate "United Nations" to "UN"; "UN Security Council" to "UNSC"; "UN General Assembly" to "UNGA"; and "Resolution" to "Res".

- [N,B] UNSC Res. 1373 (28 September 2001) UN Doc S/Res/1373.
- [N,B] UNGA Sixth Committee (56th Session) "Report of the Working Group on Measures to Eliminate International Terrorism" (29 October 2001) UN Doc A/C.6/56/L.9.

International and Regional Treaties

International Treaty

- [N] Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137 (Refugee Convention), art. 33.
- [B] Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137.

Regional Treaty

- Note: Dates are generally not given when citing European treaties, as they may have been changed several times. Include the year if it appears in the standard title of the treaty.
- [N] Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights), art. 3.
- [B] Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

International Cases and Decisions

International Court of Justice

- [N] *Case Concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)* (Judgment) General List No. 91 [2007] ICJ 1 (26 February 2007), para. 189.
- [B] *Case Concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)* (Judgment) General List No. 91 [2007] ICJ 1 (26 February 2007).

International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda

- [N] *Prosecutor v. Akayesu* (Judgment) ICTR-96-4-T, T Ch I (2 September 1998), para. 42.
- [B] *Prosecutor v. Akayesu* (Judgment) ICTR-96-4-T, T Ch I (2 September 1998).

Cross References

When referring to the same work previously cited in the manuscript, avoid all Latin abbreviations and use the shortened form as provided:

Guénaél Mettraux, *International Crimes...*, p. 115.

Rebekah Lee, "The Future of Human Rights...", p. 349.

IV. Abbreviations

Where appropriate please refer to the abbreviations provided for below when citing references:

UNGA Res.:	United Nations General Assembly Resolution
UNSC Res.:	United Nations Security Council Resolution
UNCHR:	United Nations Commission on Human Rights
UNTS:	United Nations Treaty Series
YILC:	Yearbook of the International Law Commission
ICJ:	International Court of Justice
ICC:	International Criminal Court
ICTY:	International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia
ICTR:	International Criminal Tribunal for Rwanda
T Ch:	Trial Chamber
A Ch:	Appeals Chamber
IMT:	International Military Tribunal for the Major War Criminals, Nuremberg
para., paras:	paragraph, paragraphs
ed., eds.:	editor, editors

- Home
  - Subscribe
  - Contact
  - Press
  - Site Map
  - Links
- ABOUT ORSAM**
- RESEARCH AREAS**
- Iraq
  - Iran
  - Palestine-Israel
  - Lebanon
  - Gulf of Basra
  - Turkey-Middle East
  - Caucasus-Middle East
  - Think Tanks

FOREIGN POLICY ANALYSIS

Turkish Foreign Minister Davutoğlu's Visit to Lebanon and Turkey's Relations with Lebanon

When we look at Turkey's relations with Lebanon from the past to the present, we see that these relations have developed on the basis of cooperation and, at times, conflict. However, since 2005, we have seen Turkey's relations with Lebanon develop rapidly in the fields of economy, politics and security.

more

Northern Iraq Notes II: Sulaymaniyah Observations

All the PUK authorities we interviewed said that the elections were a big gain for democracy. Probably, the reason for these statements isn't only the development of democracy. We got the impression that the Change List, formed by the PUK's veteran leaders, may reunite with the PUK.

more

Turkey-Azerbaijan Relations: How to Switch from Brotherhood Slogans to Strategic Partnership?

It is time to develop a closer relationship. By adding block into place each year, a common future that is based not only on bureaucrats and politicians but also on the entire nation and with the aim of improving friendship, peace and prosperity between Turkey and the Azerbaijan will be built.

more

The Importance of the Turkey-Gulf Cooperation Council (GCC) High Level Strategic Dialogue Meeting

According to the GCC members, Turkey is the

more

ORSAM REPORTS

IRAQ'S PIVOTAL POINT: TALAFAR

THE STRUGGLE AGAINST PIRACY: THE SOMALIA CASE AND TURKEY'S POSITION

ARCHIVE

EVENTS

ORSAM-TRT Cooperation for the Documentary of Turkish Straits

The topics of the documentary film include the issue of Turkish Straits.

ORSAM Middle Eastern Studies Summer School Completed

ORSAM held a summer school program from July 1-15, 2009.

Tal Afar Conference in Istanbul

A conference was held on "Tal Afar: From the Invasion to the Present." on June 13, 2009 in Istanbul.

Obama's Middle East Policies Discussed

New American Policies and the future of Turkish-American relations were a topic at the meeting.

The Priorities of Turkey's Iraq Policy Evaluated

A brainstorm was arranged at ORSAM seeking to answer the question: "What should the

more

ORSAM GUEST

Prof. Raymond Hinnebusch evaluated Syrian foreign policy and Turkey-Syria relations. According to Hinnebusch Syria values relations with Turkey for several reasons.

Rıza Çolak, Representative of the Iraqi Turkmen Front in Talafar: "There is no such thing as Sunni-Shite conflict in Talafar. We are all brothers and sisters."

Christer Asp, The Kingdom of Sweden's Ambassador to Ankara, assessed Turkey-EU relations and Turkey's changing role within the international system.

Mohammed bin Nasser Hamad Al-Wohabi, Ambassador of the Sultanate of Oman, stated that Turkey is a stabilizing and balancing element in the Middle East.

Baodad Amreyev, Kazakh

Your Link to Middle East

SİPARİŞ FORMU

Adı : ..... Adres : .....
Soyadı : .....
Telefon : .....
E-mail : .....

Aboneliklerimiz

- Ermeni Araştırmaları Dergisi - 4 Aylık Yıllık 25 TL ~~27~~
 Review of Armenian Studies Dergisi - 6 Aylık Yıllık 15 TL ~~16~~
 Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi - Yılda Bir Sayı Yıllık 9 TL

Tek Sayı Siparişi

- Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler Kitabı (Genişletilmiş 2. Baskı) 15 TL
 Ermeni Araştırmaları Dergisi – Son Sayısı (sayı 43) 9 TL
 Review of Armenian Studies Dergisi – Son Sayısı (sayı 25) 9 TL
 Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi – Son Sayısı (sayı 13) 9 TL

Eski Sayı Siparişi

- Ermeni Araştırmaları Dergisi'nin ..... Numaralı Eski Sayısı/Sayıları Adedi 5 TL
 Review of Armenian Studies Dergisi'nin ..... Numaralı Eski Sayısı/Sayıları Adedi 5 TL
 Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi'nin ..... Numaralı Eski Sayısı/Sayıları Adedi 5 TL

* Siparişinizin gönderilebilmesi için formu dekontla birlikte gönderiniz.

İletişim Bilgileri

Adres: Süleyman Nazif Sokak No: 12 Daire: 4 06550 Çankaya / ANKARA
Tel: 0312 438 50 23 • Faks: 0312 438 50 26
E-posta: terazi yayincilik@gmail.com

Hesap Numarası:

Terazi Yayıncılık - Garanti Bankası A.Ş. Çankaya /Ankara Şubesi
Hesap No: 181 /6296007 IBAN No: TR960006200018100006296007
Posta Çeki Hesap No: Ankara/Çankaya/Merkez 5859221

AVİM Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı
AVRASYA İNCELEMELERİ MERKEZİ

Ana Sayfa | Hakkimızda | Yayınlar | Yazarlar | Linkler | İletişim | **ENGLISH**

Kafkasya ve Ermeni Sorunu | Balkan Araştırmaları | Asya Araştırmaları | Avrupa Araştırmaları

Yorum / Notlar / Duyurular | **Makale Arşivi**

SARKOZY ERMENİSTAN'DA 1- 12 Ekim 2011
Ömer Engin LÜTEM

FRANSA VE ERMENİ İDDİALARI- 4 Ekim 2011
Dr. Deniz ALTINBAŞ

RUS BÜYÜKELÇİNİN SIRLARA HİTABESİ - 30 Eylül 2011
Dr. Erhan TÜRBEDAR

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ MAHKEMELERİNDE AÇILAN TAZMİNAT DAVALARI ÜZERİNE - 27 Eylül 2011
Aslan Yavuz ŞİR

SİRBİSTAN KOSOVA SİYASETİNİ SORGULUYOR - 26 Eylül 2011
Dr. Erhan TÜRBEDAR

Makale Arşivi

Günlük Bülten Üyeligi
E-Posta Adresiniz Üye Ol

Günlük Bülten Tarih Seçiniz Git

Kafkasya ve Ermeni Sorunu

- “SEN ÖNCE KENDİNE ÇEKİ DÜZEN VER”
- “500 BİN ERMENİ VARSA 500 BİN DE TÜRK VAR”
- ÖN SEÇİMDEN ERMENİSTAN TEZİ ÇIKTI
- DOÇ.DR.EROL KÜRÇÜOĞLU: “BİR TÜRK TARİHÇİSİ OLARAK SARKOZY'YE SESLENMEK İSTİYORUM
- AZERİ-ERMENİ CEPHE HATTINDA ATEŞKES İHLALI
- BAK ŞU KONUSANA:NICOLAS SARKOZY (İHSAN BAL)
- TÜRKİYE'YE YAKIN AUBRY Mİ ERMENİ YANLISI HOLLANDE Mİ?
- SARKOZY'NİN PES DEDİRTEN GEREKÇESİ

Balkan Araştırmaları

- GÜL: ARNAVUTLUK'A HER TÜRLÜ DESTEĞE HAZIR
- BOSNA'DA KÜLTÜR MERKEZİ AÇTI
- KUVEYT, KOSOVA CUMHURİYETİNİ TANDI
- KOSOVA İLE AB KOMİSLONU VİZELERİN KALDIRILMASINI ARALIKTA GÖRÜŞECEK
- BOSNA'DA SAVAŞAN LİBYALI ÜLKESİNE GÖNDERİLDİ
- YUNANİSTAN, BATI TRAKYA'YA VİZESİZ GİRİŞ İÇİN ÇALIŞIYOR
- YUNANİSTAN, TROYKA İLE UZLAŞTI
- SİRBİSTAN'DAKİ ETNİK BULGARLAR DEĞİŞİM KONUSUNDA İYİMSER DEĞİLLER
- MAVROYANNİS KIBRIS SORUNUNU DEĞERLENDİRDİ

Irak

- İRAK ASKERİ PKK'NIN PEŞİNE DÜŞECEK
- ELEKTRİK BAKANLIĞI'NA, KERİM AFTAN GETİRİLDİ

Asya Araştırmaları

- RUSYA: “ABD'Yİ ORTA ASYA'DA İSTEMİYORUZ”
- FRANSA KAZAKİSTAN'A VİZEYİ KOLAYLAŞTIRIYOR
- ASYA ÜLKELERİ KUVEYT'TE TOPLANDI
- GÖNÜLLÜ TÜRK DOKTORLARI ÖZBEKİSTAN'DA GÖNÜLLERİ FETHETTİ
- AVRASYA'NIN ENERJİSİ KAZAKİSTAN'DAN

Avrupa Araştırmaları

- FRANZIZ SOSYALİSTLERİ ARASINDA ‘SOYKIRIM’ YARIŞI!
- AB MEDYASI: “BASKILAR TÜRKİYE'NİN İMAJINI BOZUYOR”
- AB İRAN'A YAPTIRIMLARI AĞIRLAŞTIRDI
- AB'NİN YUNANİSTAN İTİRAFİ ÇOK ŞAŞIRTTI
- İRAN'IN AB'YE DESTEK

Dünyadan Seçme Haberler

ABD: “İSRAİL'E BİLGİ YOK”

“NATO'nun radar sistemindeki bilgiler İsraile paylaşılmayacak.” Amerikan yönetimi bu bilgiyi bir kez daha teyit etti.

[Devamı için ...](#)

“KOMŞU'DA GREVLER DALGA DALGA YAYILIYOR

Yunanistan'da, mali krizle mücadele temelinde uygulamaya konulan reformlar çerçevesinde alınması kararlaştırılan yeni sert önlemlere toplumun her kesiminden gelen tepkiler her geçen gün artıyor.

[Devamı için ...](#)

SLOVAKYA PARLAMENTOSU'NDAN RET

Slovakya parlamentosu Avro Bölgesi'ndeki borç krizi için hayati önemde görülen Avrupa Mali İstikrar Fonu'nun genişletilmesi planlarını reddetti.

[Devamı için ...](#)

TİMOŞENKO'YA 7 YIL HAPİS

Ukrayna'nın eski başbakanı, yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle suçlu bulundu. Mahkeme Timosenko'yu 7 yıl hapis cezasına çarptırdı.

[Devamı için ...](#)

MAKEDONYA'DA NÜFUS SAYIMI

